

LAPSI JA RAJAT

- **lapsen näkökulma hänen elämänsä kotona
sääteleviin rajoihin ja sääntöihin**

Heidi-Maaria Flinkman

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2004

Kasvatustieteen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Flinkman, Heidi-Maaria. Lapsi ja rajat – lapsen näkökulma hänen elämäänsä kotona sääteleviin rajoihin ja sääntöihin. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2004. 93 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda lasten ääni kuuluviin heidän elämäänsä koskevassa asiassa, kodin säännöissä ja rajoissa. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään 10–12-vuotiaiden lasten kokemusta perheen säännöistä ja rajoista sekä niitä koskevasta palautteesta ja kontrollista. Rajojen äettamisestä käydään tänä päivänä paljon keskustelua. Monet asiantuntijat ovat ilmaisseet huolensa siitä, että vanhemmat eivät uskalla asettaa lapsilleen rajoja (Huttunen 2001, 46). On siirrytty tottelevaisuuskulttuurista neuvottelukulttuuriin (Korhonen 2002, 72). Lapsella on kuitenkin oikeus olla lapsi ja tähän kuuluu tietty riippuvuus vanhemmista (Tamminen 1998, 13). Lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta auktoritatiivinen kasvatusilmapiiri, joka perustuu vanhemman auktoriteettiin mutta lasta kunnioittavasti ja jossa lapsella on kehitystasoonsa nähden sopivasti valtaa mutta myös riippuvuutta, on todettu parhaimmaksi. (Baumbrind 1989, 353-354; Keltikangas-Järvinen 1996, 171; Kettunen, Krats & Kinnunen 1997, 80; Pulkkinen 1997, 39.) Lapsen oma kokemus vaikuttamismahdollisuudesta on tärkeä. Lapsi sitoutuu sääntöihin parhaiten, kun on itse saanut olla niitä laatimassa. (Gray & Steinberg 1999, 582, 584-585; Pulkkinen 1994, 38.)

Tutkimusaineisto kerättiin 4-6-luokkalaisten 104 ainekirjoituksella ja 48 teemahaastattelulla. Kyseessä oli kvalitatiivinen fenomenologinen tutkimus. Aineisto analysoitiin luokittelun, teemoittelun ja tyypittelyn keinoin. Tutkimusta varten kehitettiin teoreettinen malli kontrollin, rajojen ja sääntöjen suhteesta. Mallia käytettiin tutkimusongelmien laadinnassa sekä aineiston analyysissa.

Aineistosta nousi esiin kolme tyyppiä; rajoja kohtaamaton lapsi, demokraattisten rajojen lapsi ja rajoilla voimakkaasti kontrolloitu lapsi. Lapset olivat pääosin tyytyväisiä perheensä rajoihin ja sääntöihin. He eivät kokeneet niiden rasittavan elämäänsä vaan olevan hyödyllisiä, elämää jäsentäviä asioita. Lapset eivät myöskään kokeneet vanhempien kontrollointia ahdistavaksi, vaikkakin murrosikää lähestyvät 6-luokkalaiset kaipasivat välillä enemmän omaa aikaa ja tilaa. Positiivista palautetta sääntöjen noudattamisesta toivottiin enemmän mutta samalla ymmärrettiin myös rangaistusten merkitys. Pieni osa tutkittavista eli ilman rajoja. He kokivat kaipaavansa rajojen selkeyttävää vaikutusta elämäänsä ja suhtautuivat myönteisesti jopa rangaistusten tuloon elämäänsä.

Rajat lisäävät lapsen itsehallinnan ja turvallisuuden tunteita. Tutkimuksen perusteella useimmat lapset kokivat saavansa vaikuttaa tarpeeksi ja elävänsä turvallisten rajojen ympäröimänä sekä myöskin tarvitsevansa niitä. Näin ollen vanhempien kokema huoli liian tiukoista rajoista lapsen yksilöllisyyden tappajana on aiheeton.

Avainsanat: rajat, säännöt, kontrolli, palaute, lapsuustutkimus, kokemus

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 PERHEEN ROOLI KASVATTAJANA	8
2.1 Erilaisia kasvatustilanteita	8
2.2 Kasvatustilanteiden muutokset 1900-luvulta nykypäivään sekä siihen johtaneita syitä	12
2.2.1 Määräilystä siirrytty neuvotteluun.....	12
2.2.2 Muutokset yhteiskunnassa ja perheessä	13
2.3 Nykyisin vallitsevaan kasvatustilanteeseen vaikuttavia seikkoja	14
2.3.1 Rajoja asettamalla kasvatuskriisin torjuntaan	14
2.3.2 Lasten aseman muutokset yhteiskunnassa heijastuvat myös vanhemmuuteen.....	15
2.3.3 Kaverivanhemmuus hälventää rajoja	16
3 RAJAT JA SÄÄNNÖT – KÄSITEVIIDAKKOSSA SEKÄ PERHEESSÄ.....	19
3.1 Rajat, säännöt ja kontrolli kirjallisuudessa.....	19
3.1.1 Rangaistukset ja palkinnot kasvatuksessa	21
3.2 Tässä työssä käytetty käsitelmä	22
3.3 Perheiden rajat ja säännöt tutkimusten valossa.....	24
3.3.1 Perheissä olevia sääntöjä	24
3.3.2 Vanhempien näkemyksiä sääntöjen merkityksestä ja kontrollikeinoista ...	25
3.3.3 Lasten ja nuorten oman kokemuksen tärkeys	26
4 RAJOJEN VAIKUTUS LAPSEEN	28
4.1 Säännöt ja omatunnon kehittyminen	28
4.2 Rajojen yhteys itsetuntoon.....	29
4.3 Kielteiset tunnekokemukset ja turvallisuudentunteen syntyminen....	30
4.4 Seurauksia rajojen puuttumisesta	30

5 LAPSI TUTKIMUKSEN KOHTEENA	32
5.1 Uusi lapsuustutkimus	32
5.2 Lapsen kyky tuottaa tietoa.....	33
5.3 Tutkijalta vaadittava taito	34
5.4 Lapsuustutkimus ja perhe	34
5.5 Lapsi tässä tutkimuksessa.....	35
5.5.1 10–12-vuotiaan lapsen kehitysvaiheen yleisiä piirteitä.....	35
5.5.2 Keskilapsuuden moraalis-eettinen kehitys	36
5.5.3 Yhteiskuntarakenteellinen lapsi.....	38
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	39
6.1 Tutkimusongelmat	39
6.2 Tutkimuksen kohderyhmä.....	39
6.3 Tutkimusote ja tutkimusmenetelmä	39
6.4 Aineiston keruu	41
6.5 Lasten haastatteluun liittyviä näkökohtia	42
6.6 Aineiston analyysi.....	43
6.7 Tutkimuksen luotettavuus	45
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	47
7.1 Lapsen kotona kohtaamat rajat ja säännöt	47
7.2 Lapsen kokemus hänelle asetetuista rajoista ja säännöistä.....	50
7.2.1 Lasten ajatuksia säännöistä ja rajoista	50
7.2.2 Sääntöjen puuttuminen.....	54
7.2.3 Sääntöjen määräytyminen, oikeutus ja tarkoitus	56
7.2.4 Yhteenveto lapsen kokemuksesta hänelle asetetuista rajoista ja säännöistä.....	59
7.3 Lapsen toiminnastaan saama palaute ja miten hän sen kokee?	60
7.3.1 Sääntöjen noudattamisesta saatu positiivinen palaute	60
7.3.2 Sääntöjen rikkomisesta saatu negatiivinen palaute	62
7.3.3 Negatiivinen palaute lasten kokemana	64

7.3.4 Yhteenveto lapsen toiminnastaan saamasta palautteesta ja millaisena palaute koetaan.....	65
7.4 Lapsen kokemus häneen kohdistuvasta kontrollista	66
7.4.1 Vanhemmat sääntöjen noudattamisen valvojina	66
7.4.2 Valvonnan yhteys lapsen toimintaan.....	67
7.4.3 Valvonnan kohteena olemisen kokemus	68
7.4.4 Yhteenveto lapsen kokemuksesta häneen kohdistuvasta kontrollista	70
7.5 Iän mukanaan tuomia muutoksia sääntöihin suhtautumisessa.....	71
7.6 Työssä käytetyn käsitemallin soveltuvuus saatuihin tuloksiin.....	72
7.7 Rajojen kokemisesta syntyneet kolme eri tyyppiä	74
7.7.1. Rajoja kohtaamaton lapsi	74
7.7.2 Demokraattisten rajojen lapsi.....	75
7.7.3 Rajoilla voimakkaasti kontrolloitu lapsi.....	76
7.7.4 Rajojen kokemisen kolme eri tyyppiä käsitemallin avulla kuvattuina	77
 8 POHDINTA	 79
8.1 Rajat on rakkautta – se helpottaa.....	79
8.2 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua	82
8.3 Jatkotutkimusehdotelmia.....	83
 LÄHTEET.....	 84
 LIITTEET.....	 90

1 JOHDANTO

Tällä hetkellä monet asiantuntijat ovat huolissaan vanhemmuuden heikkenemisestä ja siitä, etteivät vanhemmat osaa eivätkä halua olla vanhempia lapsilleen, vaan auktoriteettiasemaa kartetaan ja tasavertaisuutta lapsen kanssa arvostetaan. Sukupolvisuhteen haurastumisen merkkinä pidetään mm. sitä, etteivät vanhemmat enää osaa asettaa lapsilleen rajoja. Lapsi joutuu näin liian varhain ottamaan vastuun itsestään ja tämä aiheuttaa turvattomuutta ja epäsuotuista sosiaalista kehitystä. (Huttunen 2001, 46.) Lapsen perustarve on se, että hänellä on aikuinen, joka välittää hänestä, ohjaa säännöllä ja asettaa rajat, kontrolloi ja tarvittaessa myös rankaisee. Lapsen tulee saada olla lapsi, joka on riippuvainen aikuisesta. Tätä riippuvuutta tarvitaan, jotta lapsen tasapainoinen psyykinen kehitys voi onnistuneesti toteutua. (Tamminen 1998, 13; 2002, 15.) Perheen kasvatusilmapiirillä on merkittävä yhteys lapsen kehitykseen. Auktoritatiivinen eli ohjaava ilmapiiri, joka on lapsikeskeinen mutta ei kuitenkaan lapsijohtoinen ja jossa lasta kuunnellaan vanhempien ottaessa kuitenkin heille kuuluvan vastuun, auttaa lasta kehittymään tasapainoiseksi, vahvaa itsehallintaa omaavaksi yksilöksi. (Pulkinen 1994, 38; 1997, 39.)

Toisaalta lasten asema on jatkuvasti parantunut ja lasten oikeuksiin on kiinnitetty enenevää huomiota. Toisaalta taas monet tahot ovat ilmaisseet huolensa lasten pahoinvoinnin, erilaisten häiriöiden ja ongelmien lisääntymisestä. (Pekki & Tamminen 2002, 9.) Esimerkiksi peruskoulun opettajat tuovat tuoreessa tutkimuksessa esille sen, että oppilaat ovat entistä rauhattomampia, levottomampia ja keskittymiskyvyttömämpiä. Lapset ovat rohkeampia mutta eivät enää usko auktoriteetteihin. Opettajien mielestä merkittävin syy häiriökäyttäytymiseen on vanhempien kykenemättömyys asettaa rajoja. He ovat myös kiinnittäneet huomiota siihen, että lapsi-aikuinen-suhde on joillain oppilailta hämärtynyt. Kotona ei ole vanhempia vaan kavereita. (Lappalainen & Heikkinen 2003, 25-26.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on uuden sosiologisen lapsitutkimuksen periaatteen mukaisesti tuoda lasten ääni kuuluviin heidän elämäänsä koskettavassa asiassa, säännöissä, rajoissa ja niiden asettamisessa. Rajoja ja sääntöjä ei ole tutkittu viime aikoina kovinkaan laajamittaisesti ja se tutkimus mitä on tehty, on kohdistunut lähinnä vanhempien näkökulmaan. Näin ollen tämä tutkimus tuo uutta tietoa lapsuustutkimuksen kentälle. Tutkimusta varten muodostettiin rajoja, sääntöjä ja

kontrollia kuvaava käsitteellinen malli, joka oli apuna tutkimusongelmien muodostamisessa sekä tulosten analysoinnissa. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, miten rajat ja säännöt näyttäytyvät 10–12-vuotiaan lapsen omista lähtökohdista käsin, mitä rajoja ja sääntöjä hänelle hänen omasta mielestään asetetaan, miten häntä kontrolloidaan ja erityisesti sitä, miten hän nämä asiat kokee. Tutkimus toteutettiin laadullisena fenomenologisena tutkimuksena, jonka menetelminä olivat 104 oppilaan ainekirjoitus ja 48 oppilaan teemahaastattelu.

2 PERHEEN ROOLI KASVATTAJANA

Perhe on yhteiskunnassamme edelleen se instituutio, jonka katsotaan olevan lapsen ensisijainen kasvattaja. Vaikka yhä useammat perheet hajoavat, ja perheiden monimuotoistuksessa on oltu huolissaan niiden kyvystä huolehtimaan perheen perinteisistä tehtävistä, kuten lasten rakkauden ja turvallisuudentarpeista, perheelle ei ole voitu osoittaa mitään korvaavaa vaihtoehtoa. Perhe on edelleen yksi lapsen elämän merkityksellisimmistä alueista. Toimiva perhe on keskusteleva. Se ei tarkoita, että kaikki perheenjäsenet olisivat samaa mieltä vaan sitä, että vanhemmat ymmärtävät lasta, ottavat hänet todesta ja kuuntelevat häntä. Tutkimusten mukaan toimivaan perheeseen liittyy myös ns. auktoritatiivinen kasvatusilmapiiri. (Esko 1981, 41-43; Ritala-Koskinen 2001, 54.) Vaikka perheen kriisistä ja hajoamisesta on puhuttu paljon, se on tutkimusten mukaan silti säilyttänyt asemansa ihmisen arvostamana instituutiona (Huttunen 2001, 36).

2.1 Erilaisia kasvatusilmapiirejä

Pulkkinen määrittelee kotikasvatuksen ekologisesta näkökulmasta koskemaan kaikkea monitasoista vuorovaikutusta lapsen ja hänen ympäristönsä välillä ja sisällyttää kotikasvatukseen kaikki kodin piirissä tarkoituksellisesti ja tahattomasti välitetyt vaikutteet, jotka suuntaavat lapsen kehitystä. (Pulkkinen 1994, 27-28.) Lastenkasvatus sisältää vanhemmuuden kautta sekä tarkoituksellisesti että tarkoituksettomasti välitetyt vaikutteet, jotka suuntaavat lapsen kehitystä. Nämä vaikutukset välittyvät vanhempien kasvatuskäytäntöjen eli kasvatusilmapiirien kautta. (Kettunen, Krats & Kinnunen 1997, 79.) Kasvatusilmapiirit tai kasvatustyylit voidaan jakaa erilaisiin osiin painottaen esimerkiksi rajojen merkitystä ja lapsen itsenäisyyden astetta. Baumbrind (1989) on luonut yhden tunnetuimmista nykyään käytössä olevista kasvatuskäytäntöluokittelusta, jossa käytännöt jaetaan sallivaan, määräilevään ja auktoritatiiviseen kasvatukseen.

Sallivat vanhemmat edustavat 60-luvun vapaata kasvatusta. Vanhemmat kontrolloivat lapsiaan vain vähän ja suhtautuvat sallivasti kaikkeen, mitä lapsi tekee. He antavat lapsen säädellä omaa käyttäytymistään eivätkä vaadi häneltä mitään tai hyvin vähän, esimerkiksi osallistumista perheen yhteisiin töihin. Lapset saavat tehdä usein koko perhettäkin koskevat päätökset. Sallivat vanhemmat välttävät kaikkea lapsen kohdistuvaa kontrollia eivätkä käytä rankaisuja. He eivät halua tuottaa lapselle mielipahaa. Sal-

liva vanhemmuus voidaan jakaa *hemmotteluksi* ja *laiminlyönniksi*. Hemmottelevat vanhemmat ovat hyväksyviä ja suhtautuvat positiivisesti kaikkeen lapsen toimintaan eivätkä vaadi lasta tottelemaan. Laiminlyövät vanhemmat taas eivät reagoi lapsen tarpeisiin eivätkä myöskään ole vaativia. Tutkimusten mukaan tuloksena tällaisesta vapaasta kasvatuksesta on lapsia, jotka eivät siitä huolimatta, että ovat saaneet toteuttaa itseään, ole kovin hyviä suoriutujia. Heidän on vaikea sopeuta erilaisiin ympäristöihin, sosiaaliset suhteet vaikeutuvat, koska lapsi on tottunut määräämään. Häviäminen on vaikeaa ja aggressiivisuutta voi ilmetä. Lapset kapinoivat sosiaalisia normeja vastaan ja vastustavat esimerkiksi opettajan auktoriteettia. Myöskään lasten itseluottamus ei kehity erityisen hyväksi. Lapsen kokemus itsestään aikuista vahvempana voi johtaa pelkoihin ja turvatomuuden tunteeseen. Liian suuren vastuun siirtäminen lapsille liian aikaisessa vaiheessa ei siis ole lasten edun mukaista. (Arajärvi 1990, 100; Baumbrind 1989, 354; Keltikangas-Järvinen 1996, 171-172; Kettunen, Krats & Kinnunen 1997, 80-81; Pulkkinen 1994, 35.)

Määräilevät vanhemmat toimivat aikuisen ehdoilla. He kontrolloivat lapsiaan tiukasti ja asettavat näille tiukat käyttäytymisstandardit. He opettavat lapselle sovinnaisia arvoja, pitävät tottelevaisuutta hyveenä ja korostavat auktoriteettien kunnioittamista. Määräilevien vanhempien mielestä lasten tulee uskoa heidän sanaansa ja toimia sen mukaisesti. Lapsen omaa tahtoa ei kunnioiteta. Määräilevä kasvatusta ilmenee suorina käskyinä, selvinä määräyksinä ja pakottamisenakin. Rangaistuksia suositaan, nuhtelusta ruumiilliseen kuritukseen. Tällainen *autoritaarinen* kasvatusta ei anna lapselle tilaa kasvaa omaksi yksilökseen. Tuloksena on, että lapsi ei opi valintaa ja voi tuntea itsensä vialliseksi. He ovat sopeutuvaisia ja tottelevaisia mutta myös passiivisia, vailla itseluottamusta ja tunnetta omasta vastuusta. (Arajärvi 1990, 99; Baumbrind 1989, 353; Keltikangas-Järvinen 1996, 170-171; Kettunen, Krats & Kinnunen 1997, 80; Pulkkinen 1994, 34.)

Auktoritatiivinen kasvatusta perustuu vanhemman aitoon auktoriteettiin ja pyrkimykseen lapsen ohjaamiseen johdonmukaisella tavalla. Vanhemmat tekevät lopulliset ratkaisut, mutta he keskustelevat lapsen kanssa ja ottavat hänen ajatuksensa huomioon. Yksisuuntaisia määräyksiä on vain vähän, asiat perustellaan ja myös lapsen mielipidettä kuunnellaan. Ero lapsen ja vanhemman välillä on selvä mutta ei lasta alistava, vaan ilmapiiiri on myös lasta kunnioittava. Vanhemmat käyttävät kontrollia osoittaakseen eron itsensä ja lapsen välillä, mutta myönteistä kannustamista suositaan rangaistusten sijaan. Lapsen kaikki tunteet otetaan vastaan ja lapsi saa luottaa aikuisen huolenpitoon. Tätä

kasvatustyyliä kutsutaan myös ohjaavaksi tai demokraattiseksi kasvatukseksi. Tuloksena on vastuuntuntoisia ja riippumattomia lapsia, joilla on hyvä itsetunto ja minäkuva sekä kykyä itsehallintaan. (Baumbrind 1989, 353-354; Keltikangas-Järvinen 1996, 171; Kettunen, Krats & Kinnunen 1997, 80; Pulkkinen 1994, 34-35; 1997, 39.)

Myös populistisemmassa kasvatuskirjallisuudessa on viime aikoina puhuttu paljon kasvatuskäytännöistä. Esimerkiksi Tahkokallio on luonut oman jaottelunsa sen mukaan, miten kasvatuksessa arvostetaan ”rajoja ja rakkautta”. Ensimmäinen kasvatustyyli on ”ei rajoja, ei rakkautta” eli tämä edustaa laiminlyövästä kasvatusta. Tässä korostuu lapsen liiallinen vastuu kehitykseensä nähden. Vanhemmat eivät huolehdi rajojen asettamisesta eivätkä opeta lapselle, mikä on oikein, mikä väärin. Näin ollen lapsen moraalikehitys häiriytyy ja lapsen varhainen kiintymyssuhde vaurioituu. ”Rakkautta, mutta ei rajoja” edustaa hemmottelevaa kasvatustyyliä. Ongelmana on syyllisyydentunteen aiheutuminen lapselle. Lapsi valitsee mielihyväperiaatteen mukaisesti mukavimman vaihtoehdon, mistä kuitenkin voi aiheutua syyllisyyden tunnetta. Syntyy myös tunne, ettei voi luottaa aikuisten huolenpitoon. ”Rajoja mutta ei rakkautta” edustaa vanhaa autoritaarista kasvatusta. Jos tästä kasvatustyylistä karsitaan liika kuri ja ruumiilliset rangaistukset pois, lapselle kehittyy omatunto, hän oppii oikean ja väärän rajat sekä oppii tulemaan toimeen muiden ihmisten kanssa. Viimeisenä on ”rakkautta ja rajoja” eli auktoritatiivinen kasvatustyyli. Lapsi saa kehittyä turvallisessa ilmapiirissä, jossa hän saa olla lapsi eikä joudu ottamaan vastuuta liian aikaisin. Vanhemmat asettavat lapselle hänen ikänsä mukaisia rajoja ja samalla rohkaisevat lapsen itsenäisyyttä ja vastuuntuntoa. (Tahkokallio 2001, 182-199.)

Lapsen kasvaessa vanhempien rooli muuttuu. Siitä huolimatta kasvatuskäytännöissä ja tavoitteissa on havaittu olevan jatkuvuutta. Tosin tunteiden näyttäminen vähennee ja lapsen menestymisen painottaminen lisääntyy, kun häneltä aletaan vaatia enemmän jo koulumaailmassakin. (McNally, Eisenberg & Harris 1991, 196.) Isien ja äitien välillä on myös joitain eroja kasvatuskäytännöissä. Isät pitävät itseään äitejä määrällisesti enemmän ja myös äidit itse käyttävät mielestään enemmän auktoritatiivisen kasvatuksen menetelmiä kuin isät. (Smetana 1995, 305.)

Pulkkinen (1984; 1997) on tutkinut kasvatustyylien merkitystä lapsen kehityksessä pitkittäistutkimuksella, jossa tutkittavista on kerätty tietoja heidän ollessaan mm. 8-, 14- ja 20-vuotiaita. Tärkein lapsen sosiaaliseen kehitykseen vaikuttava tekijä oli kotona vallitseva kasvatustyyli siis vanhempien kasvatuskäytännöt. Pulkkinen osoittaa, että auktoritatiivinen eli ohjaava kasvatustyyli luo parhaat edellytykset lapsen

kehitykselle. Lapsikeskeinen, mutta ei lapsijohtoinen kasvatus, jossa on ollut valvontaa ja odotuksia lapsen suhteen, mutta myös demokratiaa ja paljon lämpöä, on edesauttanut lasta kasvamaan sosiaalisesti kyvykkääksi, itseensä luottavaksi ja itseään ja muita kunnioittavaksi yksilöksi. (Pulkkinen 1994, 38-39; 1997, 39.) Rödström (1992, 51-52) toteaa, että lapsen luottamus sääntöjärjestelmään vahvistuu, jos hän saa itse olla mukana päättämässä säännöistä ja niiden rikkomisen seuraamuksista ja siksi onkin tärkeää, että vanhemmat kiinnittävät huomiota neuvottelutilanteiden mahdollistamiseen. Se, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa, ei tarkoita, että lapsi yksin päättää asioista. Juuri se on tärkeää, että aikuinen ottaa huomioon lapsen ajatuksia ja mielipiteitä mutta samalla pitää kiinni ja vastaa niistä asioista, joista aikuisen tuleekin vastata lapsen kehitystaso huomioon ottaen. (Pekki & Tamminen 2002, 20.)

Myös tutkittavat lapset ja nuoret itse kokivat tällaisen auktoritatiivisen kasvuympäristön parhaaksi. Oleellista on siis se, miten lapsi tai nuori itse kokee kodissa vallitsevat kasvatusilmapiirit. Vanhemmat ja lapset kuvasivat kasvatusilmapiiriä eri tavoin. Lapsen oma kokemus oli kuitenkin se, mikä oli yhteydessä hänen kehitykseensä. Lapselle merkittävää on, onko kodin ilmapiiri lapsen tarpeita ymmärtävä ja demokraattinen sekä kuri oikeuden- ja johdonmukaista sekä se, että lapsi kokee vanhempien olevan kiinnostunut hänen asioistaan ja voivansa luottaa aikuisen tukeen ja apuun tarvittaessa sitä. (Pulkkinen 1984, 256-257; 1994, 38-39; 1997, 39.) Aina kuitenkin nuorten ja vanhempien käsitykset kodissa vallitsevasta kasvatusilmapiiristä eivät kohtaa. Smetanan (1995) tutkimuksen mukaan vanhemmat pitävät itseään auktoritatiivisempina kasvattajina kuin lapset ja nuoret itse. Lasten mielestä vanhemmat ovat tapauksesta riippuen sekä sallivampia että määrällisempiä, kun taas vanhemmat pitävät itse itseään tasaisesti ohjaavina kasvattajina. (Smetana 1995, 314.) Tärkeintä on kuitenkin se, miten lapsi tai nuori itse tilanteen kokee. Parhainta kehitystä voidaan odottaa niiltä lapsilta, jotka kokevat ilmapiiriin auktoritatiiviseksi ja kokevat, että vanhemmat ovat antaneet heille tilaa ja itsenäisyyttä henkilökohtaisissa asioissa mutta eivät myönnä heille vielä täyttä autonomiaa esimerkiksi ystävyys- ja seurustelusuhteita koskevissa, harkitsevuutta vaativissa asioissa. (Smetana 1995, 313.)

2.2 Kasvatusilmapiirin muutokset 1900-luvulta nykypäivään sekä siihen johtaneita syitä

2.2.1 Määräilystä siirrytty neuvotteluun

1900-luvun alkupuolella vallalla oli behavioristinen käsitys, että liian tunnepitoinen kasvatus luo persoonallisuudeltaan heikkoja yksilöitä. Autoritaarinen kasvatusilmapiiri oli vallalla ja auktoriteettien noudattaminen tärkeää. Vanhempien sana oli laki ja ruumiillistakin kuritusta käytettiin yleisesti. Toisen maailmansodan jälkeen syntyi vastaiskuna tiukalle autoritaariselle, kuria painottavalle kasvatukselle, salliva ”vapaa kasvatusta”. Sallivuus vietiin toiseen äärelaitaan ja lapset saivat kasvaa kuin ”pellossa”. (Pulkkinen 1984, 255.) Vapaa kasvatusta onnistui siinä, että päästiin eroon liiasta ankaruudesta, mutta pikku hiljaa huomattiin, että kasvatusta muuttuu ongelmalliseksi, jos rajoista luovutaan kokonaan (Eskelinen 2000, 22). 60- ja 70-lukujen vapaan kasvatuksen jälkeen ajattelu muuttui siten, että on tavallaan tultu entistä lapsikeskeisempään suuntaan. Vapaa kasvatusta nähdään laiminlyöntinä mutta edelleenkin ajatellaan, että lasta ei saa liiaksi rajoittaa. Kasvatuksesta edellytetään ristiriitaisia tavoitteita. Toisaalta edellytetään vastuullisuuden kasvattamista, toisaalta lapsen itsenäisyyden ja omatoimisuuden kannustamista. Vastuullisuuden kasvattaminen ei kuitenkaan ole mahdollista ilman sääntöjä ja kuria. (Innanen 2001, 137.)

Korhonen (2002, 72) toteaa selvittäneensä tutkimuksissaan suomalaisen kotikasvatuksen muutosta tottelevaisuuskulttuurista puhe- ja neuvottelukulttuuriin. Myös Kalliala (2002, 96) toteaa muutoksen kasvatuskulttuurissa meillä Suomessa olleen erityisen selvän. On tapahtunut siirtymä epäröimättömästä kasvatuksesta epäröivään kasvatukseen. Epäröimättömät vanhemmat uskoivat tietävänsä, mikä lapsille on hyväksi ja toimivat sen mukaan. Lasten tuli olla kuuliaisia vanhemmilleen ja aikuisuuden auktoriteetti antoi oikeuden sanella lapsille, mikä oli oikein, mikä väärin. Epäröivät vanhemmat sen sijaan eivät kenties ristiriitaisen tiedon tulviessa joka puolelta uskalla uskoa itseensä. He ovat siirtyneet neuvottelevaan kasvatukseen. Tästä nähdään, kuinka ongelmat keskittyvät eri aikoina eri kohtiin. 1950-luvulla lapsi joutui usein liiankin ahtaalle tiukkojen sääntöjen rajaamana, ja tänä päivänä lapsi saattaa taas kokea turvattomuutta selkeiden rajojen puuttuessa. (Kalliala 2002, 96, 98.)

2.2.2 Muutokset yhteiskunnassa ja perheessä

Kasvatuksen ja vanhemmuuden kentillä ollaan tänä päivänä taitekohdassa. Yhteiskunnalliset muutokset ovat olleet viime vuosikymmenen aikana voimakkaita. Ne ovat koettelleet kasvatusinstituutiota ja perinteisiä arvoja. Kasvatuskulttuurissa on tapahtunut suuria muutoksia. On siirrytty vanhasta kuuliaisuuskulttuurista keskusteluun lapsen kanssa. Vanhemmat suhtautuvat lapseen enemmän tasa-arvoisena keskustelukumppanina ja pyrkivät huomioimaan lasta yksilönä. Tämän sinänsä hyvältä kuulostavan muutoksen käänköpuolena on se, etteivät arjen toiminnat suju kuten ennen ja vanhemmat voivat ajautua loputtomiin neuvonpitoihin lapsen kanssa. (Järvinen & Kolbe 2002, 28.)

Yhteiskunnallinen nopea muutos ja kehitys on vaikuttanut kasvatuksen hämärtymiseen. Tämä ilmenee Ziehen (1991, 17, 42-43) mukaan aikuisen ja nuoren välisten rajojen hämärtymisestä ja auktoriteettisuhteiden purkautumisena. Perhe on 1960-luvulta lähtien ollut monien muutosten kohteena ja on ollut puhetta perheen murenemisestä ja jopa häviämisestä. Perheen hajoamisesta on keskusteltu jo vuosisadan ajan. Perhettä on totuttu pitämään ”yhteiskunnan selkärangana”, ja puhe sen hajoamisesta heijastelee yhteiskunnallisia muutoksia. (Marin 1994, 21.) Perhe on kuitenkin säilyttänyt asemansa ja monissa arvotutkimuksissa perheen on todettu olevan edelleen yksi kaikkein tärkeimmistä asioista suomalaisen ihmisen elämässä (Huttunen 2001, 36). Individualismi eli yksilöllistyminen on muuttanut myös perheen asemaa ja rakennetta niin, että tällä yksilöllistymisen aikakaudella mm. yksinhuoltaja- ja uusperheet ovat lisääntyneet. Individualistinen perhekäsitys on syrjäyttänyt familistisen perhekäsityksen. Perhe ja vanhemmuus sekä lasten kasvattaminen ovat muuttuneet projekteiksi ihmisen elämässä. (Alasuutari 2003, 163-165; Huttunen 2001, 37, 39). Vastoin yleistä käsitystä mm. Geris (1994, 144) toteaa, että yhteiskunnan modernisoituminen, joka perhe-elämässä näkyy traditioista vapautumisena ja itsemääräämisen lisääntymisenä ei rappeuta perheinstituutiota vaan lisää suvaitsevaisuutta erilaisia perheitä kohtaan. On toisenkinlaisia mielipiteitä. Airaksisen (1994, 163, 169) mukaan on kuitenkin selvää, että liiallinen itsemääräämisoikeuden peräänkuuluttaminen aiheuttaa ongelmia. Kun ollaan tilanteessa, jossa aletaan puhua perheen jäsenten oikeuksista toisiaan vastaan ja lapset nostavat oikeusjuttuja vanhempiaan vastaan, perhe on jo hajonnut ja on jäljellä enää joukko yksilöitä, jotka ajavat omaa etuaan toisiaan vastaan.

Perheen monimuotoistuminen on yksilöllistymisen ohella toinen ajallemme tyypillinen piirre. Enää ei ole yhtä hallitsevaa perhemallia vaan useita yhtä oikeita per-

heitä, kuten lapsiperheitä, uusperheitä, yksinhuoltajaperheitä ja monivanhempaisia perheitä. (Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 1998, 15.) Perhemuotojen ”paremmuudesta” käydään ristiriitaista keskustelua mutta ei ole osoitettu, että yksi perhemuoto olisi ehdottomasti parempi kuin toinen, vaan mm. Pulkkinen (1994, 38) on todennut merkittävää olevan sen, millainen kasvatusilmapiiri perheessä vallitsee ja erityisesti sen, miten lapsi ilmapiirin kokee. Myös Kerr ja Stattin (2000, 376-378) ovat havainneet, että ongelmakäyttäytymiseltä suojaa parhaiten se, että nuori kokee suhteensa vanhempiin hyväksi ja uskaltaa luottaa heihin.

On selvää, että 1990-luvulla lapsiperheiden arki kävi entistä ankarammaksi. Lapsiperheiden tulot ovat pienentyneet ja toimeentulo heikentynyt muihin kotitalouksiin verrattuna ja työpaineet kasvaneet. Joka viidennen lapsen molemmat vanhemmat tekevät työtä epätyypillisinä työaikoina. Myös lapsiperheille osoitetut tulonsiirrot ovat kokonaisuutena kaventuneet samoin kuin lapsille osoitetut palvelut. Lasten ulottuvilla on todennäköisesti entistä vähemmän aikuisia tai näillä on entistä vähemmän aikaa lapsille. (Bardy 2002, 46-47.)

2.3 Nykyisin vallitsevaan kasvatusilmapiiriin vaikuttavia seikkoja

Tämän päivän kasvatuskriisi on seurausta yhteiskunnallisista ja taloudellisista tekijöistä sekä niiden arvoista, jotka markkinakeskeisen ajattelumallin myötä ovat tulleet vallitseviksi koko yhteiskunnan alueella. On myös tosiasia, että suomalaisten lasten pahoinvointi on lisääntynyt. (Bardy 2002, 38-39, 48-49; Korhonen 2002, 53.)

2.3.1 Rajoja asettamalla kasvatuskriisin torjuntaan

Suosituin parannusehdotus lasten pulmiin ja vanhempien neuvottomuuteen näyttää olevan rajojen asettaminen lapselle. Tämän sinänsä itsestään selvän asian hokemisella pyritään kenties peittämään vakavampaakin kasvatuskriisiä ja sitä, että lapsuuden tila yhteiskunnassa on jatkuvasti pienenemässä. Lasten ja lapsuuden tilan yhteiskunnassa on käynyt ahtaaksi. (Bardy 2002, 38-39, 48-49; Korhonen 2002, 53.) Toistetaanko rajat ja rakkaus – teemaa siksi, että vanhemmuuden perustaidot, alkeellisetkin sosiaaliset taidot ja periaatteet ovat kadoksissa? Ja miksi ne ovat kadonneet? Kuten todettu, rajojen asettaminen on periaatteessa itsestään selvää. Se on suojoitoimi. Rajoja tarvitaan ja niitä tehdään arjessa koko ajan. Kehityspsykologisen tiedon perusteella voidaan sanoa, että lapsi

tarvitsee kasvunsa tueksi yksinkertaisia asioita, aikuisia, joihin voi turvallisesti kiinnittyä ja jotka huolehtivat hänen tarpeistaan eli rakkautta ja sitä, että nämä aikuiset myös luovat lapsen elämään jäsenystä ja järjestystä eli rajoja. (Bardy 2002, 36-38; Korhonen 2002, 54.)

Rajoja apuun kuuluttamalla ei tuskin silti haluta vanhan kurikasvatuksen paluuta. Miten kuitenkin aikuinen, jolla ei ole lapsen silmissä auktoriteettia, voi asettaa tälle rajoja? Aiemmin vanhemman auktoriteetin saavuttamiselle riitti se, että oli aikuinen. Sukupolvijärjestys ei kuitenkaan päde enää. Hierarkiat ovat purkautuneet ja aikuisten ja lasten asemat toisiinsa nähden ovat muuttuneet. Suhteista on tullut vastavuoroisia, mikä on luonnollisesti hyvä asia siihen saakka, kunnes neuvottelu menee liian pitkälle ja vanhemmat neuvottelevat lapsen kanssa epätoivoisesti kaupan karkkihyllyllä. (Korhonen 2002, 55, 57-59,78.)

2.3.2 Lasten aseman muutokset yhteiskunnassa heijastuvat myös vanhemmuuteen

Terveen järjen luulisi auttavan vanhempia. Yhteiskunta on kuitenkin monimutkaistunut. Kulttuuriset käsitykset lapsuudesta vaikuttavat tapaan, jolla aikuiset suhtautuvat lapsiin. Suomi ratifioi YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991. Sopimuksen mukaan lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä ja heidän näkemyksiinsä on suhtauduttava vakavasti. Tämän mukaan lapset ovat tasavertaisia yhteiskunnan jäseniä. Ajattelu poikkeaa kuitenkin suuresti entisajan kasvatustajatteluista. Ei liene ihme, että käytännössä toimiminen lapsen oikeuksia korostavien periaatteiden pohjalta on hämmentävää. (Korhonen 2002, 59-61.)

Nykyäänä lapsuus ei ole enää pelkästään perhelapsuutta vaan lapset ovat monin tavoin osa yhteiskuntaa ja kulttuuria, kulutusta ja tavaramarkkinointia. Aiemmin lapset tiesivät vanhempien käskyjen ja kieltojen avulla miten pitää toimia. Nykyään lapsen ympäriltä monesti puuttuu suojaava yhteisö, joka tarvittaessa kontrolloisi, mitä on tekeillä ja ohjaisi oikeaan suuntaan. (Korhonen 2002, 62-65.)

Ei ole kyse siitä, etteivät vanhemmat nykypäivänä välittäisi lapsistaan, monesti juuri päinvastoin (Jokinen 2002, 78). Lisääntynyt tietoisuus lapsen kehityksestä ja lapsen haavoittuvuudesta on muuttanut vanhempien suhtautumista lapseen. Vanhemmille on tarjolla valtavasti tietoa siitä, mikä on hyvää ja huonoa lapsen kehitykselle. On positiivista, että vanhempien tietoisuus on lisääntynyt, mutta liioiteltuna se voi johtaa epävarmuuteen kasvatuskäytännöistä ja kenties ylihuolehtimiseen tai hemmotteluun. Van-

hemmat pelkäävät virheiden tekemistä eivätkä siksi uskalla tuottaa lapselle mielipahaa silloinkaan, kun se olisi esimerkiksi sosiaalisen kehityksen kannalta perusteltua. Toisaalta aikuisen ja lapsen suhde on muuttunut myös niin, että lapset ovat usein aikuista taitavampia monilla elämäalueilla, kuten uudenlaisen teknologian käytössä. Lapset ja nuoret neuvovat vanhempiaan esimerkiksi tietokoneen käytössä. Luonnollisesti tällainen kehitys muuttaa sukupolvien välisiä suhteita. (Korhonen 2002, 65-67.) Steinberg (2000, 176-177) näkee tiedon lisääntymisen hyödyttävän vanhempia sillä näin he tietävät, millainen vanhemmuus on edullisinta lapsen kehitykselle. Ongelmana on se, että tietoa on niin paljon ja se on niin ristiriitaista, että vanhemmat hämmentyvät.

Yksilöllisyyden ja valinnanvapauden korostaminen muuttavat kasvatuskäytäntöjä. Hyötyä, kilpailua ja suorittamista korostavassa yhteiskunnassa ihmisen on pakko kehittää ja toteuttaa itseään sekä suunnitella elämänsä. Kasvatus liitetään tavoitteelliseen toimintaan. Vanhemmuus velvoittaa auttamaan lapsia selviämään yhteiskunnassamme. Myöhäismodernissa yhteiskunnassa vaaditaan kommunikaatiotaitoja ja kykyä luoda omaa identiteettiä. Perheessä tämä tarkoittaa usein sitä, että vanhemmat pyrkivät tarjoamaan lapsilleen ympäristön, jossa he voivat ilmaista mielipiteitään. Lasten kanssa neuvotellaan ja heitä kuunnellaan. Kuten todettu, tämä sinänsä positiivinen kehitys voi johtaa loputtomiin neuvotteluihin, kun vanhempi ei uskalla päättää enää yksinkertaisimmistakaan asioista. (Korhonen 2002, 68-69.) Yksilöllisyyden korostus näkyy myös siinä, mitä pidetään lapsen ihanneominaisuuksina. Korostetaan luovuutta, sosiaalisuutta, esiintymistaitoja ja kykyä argumentoida. (Korhonen 2002, 69-70.)

2.3.3 Kaverivanhemmuus hälventää rajoja

Tänä päivänä kasvatus on melkein pä ruma sana. Kasvatuskeskustelussa onkin viime aikoina puhuttu paljon kaverivanhemmuudesta (Innanen 2001, 137). Hoikkalan (1993, 235) mukaan harva vanhempi haluaa luonnehtia itseään kasvattajaksi, koska kasvatus käsitetään lapsen itsemääräämisoikeuteen puuttumiseksi. Itsenäisyyttä ja omatoimisuutta kunnioitetaan. Myös tasavertaisuutta vanhemman ja lapsen välillä pidetään arvostettavana. Hoikkala (1993, 148, 149, 236) erottaa vahvan ja sallivan kasvatuksen ja toteaa sallivaa olevan suurimman osan. Kuri ei kuulu näiden vanhempien sanastoon. Kuitenkin myös ns. vapaa kasvatus on menettänyt loistoaan, se käsitetään nykyään välinpitämättömyydeksi. Vanhemmat pyrkivät vaikuttamaan sopivasti mutta eivät tuputtamalla ja autoritaarisesti. Vanhemmat haluavat pitää itseään auktoriteetin sijasta myötäeläjinä ja

kavereina lapsilleen, ja myös lapset itse ovat vaatimassa lisääntyvässä määrin itsemääräämisoikeutta (Huttunen 2001, 46-47). Harva vanhempi tänä päivänä kannattaa siis täyttä rajattomuutta mutta monikaan ei tiedä, miten rajat pitäisi määritellä. Epäröivässä kasvatuskulttuurissa aikuisen ja lapsen välinen suhde on ongelmallinen. Kun halutaan luopua autoritaarisuudesta siirrytään edellä mainittuun kaverivanhemmuuteen tai lapsia kohdellaan ”puoliaikuisina”. Aikuiset pyrkivät puuttumaan lasten asioihin mahdollisimman vähän ja antavat lapsille mahdollisuuden ratkaista pulmansa itse. Tällainen passiivisuus voi kuitenkin viestittää lapselle aikuisen välinpitämättömyyttä. (Kalliala 2002, 104.) Yksilöllistymiskehitys voi siis olla uhka vanhempien huolenpidolle, jos terve järki unohdetaan. Toisaalta se taas auttaa näkemään lapsen ainutkertaisena yksilönä, mikä on tietysti positiivista. Toki monella lapsella on myös vanhemmat, jotka kykenevät estämään neuvottelua menemästä liiallisuuksiin. (Kalliala 2002, 116; Korhonen 2002, 70-71.)

Hieman populistisemmasta kasvatuskirjallisuudesta löytyy myös asiantuntijoita, jotka ovat huolissaan siitä, että auktoritatiivinen kasvatusta olisi jäämässä vähemmistöön sillä vallalla on ajattelutapa, jonka mukaan sekä vanhemmat että lapset opetetaan ajattelemaan, että he ovat kaikessa päätöksenteossa keskenään tasa-arvoisia (Tahkokallio 2001, 197). Myös Sinkkonen (1995, 11-12) kiinnittää kirjassaan huomiota siihen, että vanhemmat pelkäävät rajojen asettamista. Lapsen rajoittamisen ajatellaan johtavan itsetunto-ongelmiin. Tulisi kuitenkin muistaa, että lapset ovat lapsia ja aikuiset aikuisia. Suomessa annetaan lapsille jo varhain hyvin paljon itsenäisyyttä. Tutkimuksissa on selvinnyt, että vanhemmat pitävät itsenäisyyttä kaikkein tärkeimpänä lapselleen toivomanaan ominaisuutena. Tahkokallion (2001, 23) mukaan tämä on ongelmallista. Lasten ei kuulu olla kovin itsenäisiä. Lapsi on silloin joutunut liian varhain siirtymään aikuisten maailmaan ja joutuu liikaa päättämään ja huolehtimaan itsestään. Rajoista puhuttaessa Tahkokallio tarkentaa, että on vanhempien tehtävä rajoittaa lapsen itsenäisyyttä. Vastuuta ja itsemääräämisoikeutta lisätään lapsen kehityksen edetessä, kun tämä on siihen valmis. Aikuisten tulee antaa lapsen itsensä hallita sitä osaa maailmasta, mihin lapsen kyvyt riittävät ja taas hallita sitä osaa, mitä lapsi on vielä kykenemätön itse hallitsemaan. (Tahkokallio 2001, 23-25.)

Hoikkalan (1993, 236) mukaan nykyään on vallalla antiautoritaarinen kasvatustote, jossa korostetaan lapsen omatoimisuutta ja itsenäisyyttä ja erityisesti kartetaan määrääilevyyttä. Hoikkalan mukaan paras kasvatustote löytyy autoritaarisen ja antiautoritaarisen välistä. Juuri auktoritatiivinen kasvatusta edustaa tyyliä, joka perustuu vanhem-

man auktoriteetille mutta ei kahlitse lapsia turhilla rajoituksilla sekä rohkaisee lasta kannustamalla omien ajatusten ilmaisemiseen.

Myös aivan viimeaikaisissa tutkimuksissa on näkynyt merkkejä siitä, että ns. kaverivanhemmuus ei olisikaan vanhempien suosiossa. Metsäpellon (2003, 99-101) mukaan vanhemmat haluavat sanoutua irti perustelemattomasta ankaruudesta ja korostavat keskustelun merkitystä mutta haluavat välttää myös kaverivanhemmuutta. Vanhemmat kokevat olevansa vastuussa lapsestaan eivätkä yritä irtautua tuosta tehtävästään. Myös Kemppaisen (2001, 121) mukaan vanhemmuuden ja turvallisten rajojen yhdistäminen luonnehtivat tämän hetken käsitystä hyvästä kasvatuksesta. On myös vanhempia, jotka ovat huolestuneet kasvatuksen tilasta ja nuorten liiasta itsenäisyydestä. Laukaalinen Yhdessä elämään -kasvatusmalliprojekti on esimerkki vanhemmista, jotka ovat yhdessä pyrkineet vaikuttamaan lasten ja nuorten kasvattamiseen vastuullisiksi yhteiskunnan jäseniksi, jotka kunnioittavat ja noudattavat myös yhteisiä sääntöjä. Tämän ”Laukaan mallin” mukaan kasvatusvastuu on kodilla, mutta kaikkien lapsen elämässä vaikuttavien tahojen täytyy sitoutua yhteisiin periaatteisiin. Näin saavutetaan paras tulos ja vanhempienkin on helpompi pitää kotona kiinni säännöistä, kun heillä on vertaisryhmän tuki takanaan. Tämä kasvatusmalli korostaa aikuisten vastuullisista auktoriteettia, jonka oikeus ja velvollisuus rajojen asettaminen on. Rajojen asettaminen on lapsen kunnioittamista ja arvostamista. (Eskelinen 2000, 22, 28-29.)

3 RAJAT JA SÄÄNNÖT – KÄSITEVIIDAKKOSSA SEKÄ PERHEESSÄ

Käsitteen ”rajat” määrittely on vaikeaa. Se on käsite, jota käytetään usein rinnakkaisena käsitteen ”säännöt” kanssa. Säännöt ja normit taas ovat käyttäytymistämme sääteleviä ohjenuoria. Koska kirjallisuudesta ei löytynyt yksiselitteistä määrittelyä rajoille, olen ensin esitellyt siihen liittyvät käsitteet kirjallisuuden pohjalta ja sen pohjalta luonut oman mallin rajoista tätä työtä varten sekä antanut siitä soveltavan esimerkin.

3.1 Rajat, säännöt ja kontrolli kirjallisuudessa

Rajojen asettaminen on vanhempien hallintakeino, joiden kautta vanhemmat pystyvät vaikuttamaan lapsensa käyttäytymiseen. Rajoilla tarkoitetaan useimmiten sääntöjen asettamista ja niistä kiinnipitämistä. (Korhonen 1999, 184.) Säännöillä ilmennetään yhteiskunnassa vallitsevia normeja. Normit säätelevät yhteiskunnan jäsenten käyttäytymistä ja toimintaa suurimman osan hyväksymällä tavalla. Sosiaalisen kanssakäymisen perustana on käyttäytymisen säännönmukaisuus. Ihmiset asettavat toisilleen sääntöjä ja valvovat niiden noudattamista. Sosiaaliset normit ilmenevät usein suorina käskyinä, kieltoina, lakeina tai sääntöinä. Niiden toteutumista tuetaan palkkioin tai sanktioin eli rangaistuksin. Rankaisuja ovat esimerkiksi eristäminen, paheksunta tai etuuden poisottaminen. (Allardt 1983, 58; Laine 1997, 149-150.) Sosiaalistuminen merkitsee normeihin sopeutumista. Ne saavat aikaan yhdenmukaista käyttäytymistä. Ne helpottavat kanssakäymistä ja vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa, kun tiedetään, mitä toiselta ja myös itseltä odotetaan. Sosiaalistaminen vallitseviin normeihin on yksi kasvatuksen tärkeä tehtävä. (Hirsjärvi & Huttunen 1995, 32-34; Laine 1997, 150.)

Rajat voidaan käsittää myös eräänlaiseksi kuriksi. (Korhonen 1999, 184.) Kurilla taas voidaan mukaan tarkoittaa ruumiillista kuritusta, mikä on nykyään Suomessa lailla kiellettyä. Ruumiillisen kurittaminen kielletään laissa lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta vuodelta 1983. ”*Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.*” Ruumiillisen kurituksen on osoitettu olevan ris-

kitekijä lapsen kehitykselle. (McCord 1991, 173-176; Pulkkinen 1994, 40.) Se luo epäluottamusta lapsen ja vanhemmat väliseen suhteeseen ja on myös yhteydessä lapsen aggressiivisuuteen. Muutoinkin rangaistuskeskeisyys kasvattaa uhmaa ja vaikeuttaa vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta. (Pulkkinen 2002, 131.) Nykyään kuri käsitetäänkin lapsen käyttäytymistä ohjaavina sääntöinä tai vaadittavina rajoina. Tällaista kuria pidetään vastuullisen vanhemmuuden merkinä. (Kemppainen 2001, 97.) Pekin ja Tamminsen (2002, 63-64) mukaan kuri herättää vanhemmissa monenlaisia ajatuksia. Toisaalta kuri koetaan voimakkaaksi ja fyysiseen kurittamiseen liittyväksi, jolloin osa vanhemmista on sen puolella ja osa vastaan, toisaalta kuri taas ymmärretään eri asiaksi kuin alistaminen ja että kuri parhaimmillaan tarkoittaa juuri johdonmukaisia sääntöjä.

Kontrollia käytetään valvomisen ja rajojen asettamisen yläkäsitteenä. Kasvatuksessa kontrollin tehtävänä on ohjata käyttäytymistä, joko rajoittaa tiettyjä taipumuksia tai vahvistaa toisia. Kontrolli käsittää kaikki keinot, joilla vaikutetaan toisen käyttäytymiseen. Valvomisen taas on osa rajojen asettamista ja se tehostaa sääntöjen vaikutusta. (Barnes & Farrel 1992, 764, 770; Schaffer 1984, 71.) Kontrolli voidaan jakaa psykologiseen ja käyttäytymisen kontrolliin. Psykologinen kontrolli on pyrkimystä ohjata lapsen psykologista ja emotionaalista kehitystä, kun taas käyttäytymisen kontrolli pyrkii vaikuttamaan lapsen ulkoiseen käyttäytymiseen. (Barber, Olsen & Shagle 1994, 1121-1122.) Shafferin (1984, 76) mukaan kontrollin tarkoituksena ei niinkään ole se, että vanhemmat pystyvät hallitsemaan lapsensa käyttäytymistä vaan se, että vähitellen vanhemmat tekevät itsensä tarpeettomiksi, ulkoisen kontrollin tarve vähenee ja lapsi siirtyy itsehallintaan. Yleensä normit sisäistetäänkin pienestä pitäen pikku hiljaa niin, että yksilö toimii normien mukaan omatuntonsa ja moraalinsa ohjaamana (Allardt 1983, 59). Lapsen myönteistä kehitystä on todettu edesauttavan, että vanhemmat valvovat hänen toimintojaan ja esimerkiksi tietävät, missä ja kenen kanssa lapsi viettää vapaa-aikaansa (Pulkkinen 1997, 39).

Kärkkäisen (1990, 87-89) kasvatuserityyksen mukaan säännöt toimivat ohjenuorina, joiden avulla lapsi tietää, miten hänen tulee käyttäytyä ja mitä häneltä odotetaan eri tilanteissa. Säännöt opettavat lapselle, mitkä ovat hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Säännöt ovat kuin liikennemerkkejä, jotka helpottavat elämää eivätkä luo vain negatiivisia rajoituksia. Myös Kemppaisen (2001, 97-98) mukaan säännöillä on erityinen merkitys oikean ja väärän oppimisessa.

3.1.1 Rangaistukset ja palkinnot kasvatuksessa

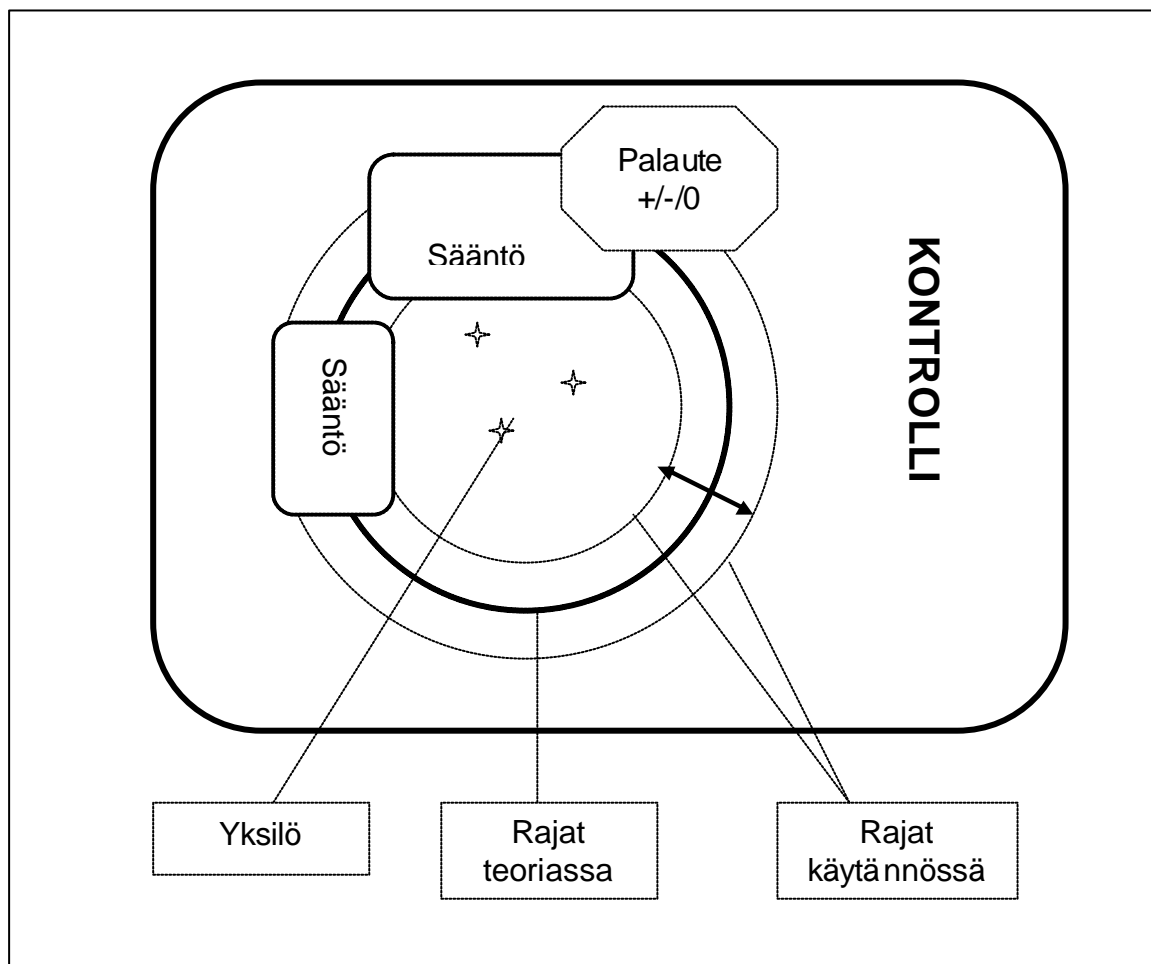
Sanktiointi on tarpeen, jotta lapsi ymmärtää, että kyse on vakavista asioista, joita ei saa unohtaa. (Takala 1997, 14.) Rankaiseminen voi olla joko fyysistä tai psyykkistä. Psyykkistä rankaisemisesta on kyse esimerkiksi etuuden tai hellyyden osoitusten kieltämisessä, torumisessa tai pelon herättelemisessä. (Pulkkinen 1981, 155-156, 160-161.) Rankaisukeskeisellä kasvatuksella on todettu olevan haitallisia vaikutuksia lapsen kehitykseen. Sen sijaan sanallinen ohjaus, neuvonta, selittäminen ja keskustelu, jotka kuuluvat ohjaavan kasvatuksen tunnusmerkkeihin, vaikuttavat myönteisesti vanhempien ja lapsen suhteeseen. Näin vanhemmat osoittavat luottavansa lapsen kykyyn ottaa vastuuta. Oman vastuun kohtaaminen taas kehittää lapsen vastuuntuntoa ja moraalin kehittymistä. (Pulkkinen 1984, 297-299; 1994, 34-35.) Ojalan mukaan yleisin kontrollointityyppi on suomalaisilla vanhemmilla rankaisevan selittävä. Yksinomaan puhumista ja selittämistä käytetään toiseksi eniten. (Ojala 1993, 168.) Rankaisemisen onkin tärkeää olla ohjaavaa. Sen tulisi opettaa luonnollisten syiden ja seurausten ymmärrystä. Sovituksen mahdollisuus ja anteeksianto ovat olennaisia tärkeitä elementtejä rankaisemisessa. Lapsen tulee tuntea, että vanhemmat rakastavat häntä joka tapauksessa. (Pulkkinen 1981, 161.)

Rangaistusten käyttö ei ole kuitenkaan ainut tapa vaikuttaa käyttäytymisen suuntaamiseen. Palkkioiden avulla voidaan myös ohjailta ja säädellä toimintaa. Positiivinen vahvistaminen eli palkitseminen on toinen keino suunnata lapsen käytöstä haluttuun suuntaan. Se on psykologisesti tehokkaampi tapa ja rankaisemista parempi tapa myös lapsen persoonallisuuden, itseluottamuksen ja tunne-elämän kehityksen kannalta. Palkkiot voivat olla joko konkreettisia tai sosiaalisia. Konkreettisia palkkioita ovat esimerkiksi saavutetut etuoikeudet, raha tai vapautus jostain velvollisuudesta. Konkreettisten vahvistajien käytössä on kuitenkin myös ongelmia. Esimerkiksi rahan käyttäminen palkintona on ongelmallista, sillä se ei edistä lapsen sisäisen moraalin ja arviointikyvyn kehittymistä. Konkreettiset vahvistajat ovat kuitenkin käyttökelpoisia tietyissä tilanteissa, koska niiden avulla voidaan suoraan osoittaa, mistä on kyse ja ne soveltuvat erityisesti pienten lasten kanssa toimimiseen. (Keltikangas-Järvinen 1994, 130-132.) Pulkkisen (1981, 161) mukaan palkitseminen satunnaisin väliajoin luo lapselle tunteen, että hänen toiminnastaan ollaan kiinnostuneita ja se motivoi palkkiota odottaessa.

Päähuomio tulisi kuitenkin olla sosiaalisessa vahvistamisessa eli lapsen kehumisessa, kiittämisessä ja arvostuksen osoittamisessa. Niillä on lapsen psyykkisessä kehityksessä suuri merkitys. Sosiaaliset palkinnot tulisi aina liittää myös konkreettiseen

vahvistamiseen. Aikuisen hyväksyntä on lapselle tärkeää ja näin hän saa onnistumisen elämyksiä ja tuntee itsensä hyväksi. (Keltikangas-Järvinen 1994, 132-133.)

3.2 Tässä työssä käytetty käsitelmä

KUVIO 1 Rajojen, sääntöjen ja kontrollin suhteet

Luomassani mallissa rajat ovat kontrolloinnin keinoja. Niillä pyritään vaikuttamaan yksilön toimintaan siten, että toiminta on kontrolloinnin tavoitteiden suuntaista. Kontrollilla pyritään vaikuttamaan yksilöön ja sillä on aina jokin tavoite. Säännöillä pyritään määrittelemään rajoille tarkka konkreettinen ilmentymä. Rajojen määrittely tarkentuu vielä sääntöihin liittyvän palautteen kautta. Palaute voi olla positiivista, negatiivista tai neutraalia. Kaksi ensin mainittua palautetta vahvistavat sääntöä ja sitä kautta rajoja. Neutraali palaute tai palautteen puuttuminen johtavat säännön merkityksen ja rajauksen heikentymiseen, jolloin rajojenkin käsite hämärtyy siltä osin.

Kontrolli, rajat ja säännöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kontrolli tehostaa sääntöjen vaikutusta ja muokkaa sitä kautta rajoja, mutta toisaalta rajojen ja sääntöjen tarkentuminen tai lisääntyminen tehostaa kontrollia.

Pyrin selvittämään malliani liikenteen kautta, koska siellä kohtaamme rajoja, sääntöjä ja kontrollia päivittäin. Ihmisellä on aina ollut tarve liikkumiseen. Ennen moottoriajoneuvojen keksimistä ihmisten kulkua ei ollut juurikaan tarvetta rajoittaa. Ihmiset saivat liikkua kahden pisteen välillä sitä reittiä ja sillä nopeudella kuin halusivat. Aluksi autoliikennöintikin oli melko vapaata: ei ollut nopeusrajoituksia, turvavyöpakkoa yms. Liikennemäärien kasvaessa liikenneonnettomuudet lisääntyivät, jonka seurauksena ihmisten autolla liikkumistapaa alettiin rajoittaa. Nykyisin yksilöllä oleva vapaa liikkumistila rajojen sisällä autoillessa on huomattavasti pienempi kuin kymmeniä vuosia sitten.

Selventääkseni tarkemmin käsiteviidakkoa otan esimerkin nopeusrajoituksista. Ajaessaan sadan kilometrin nopeusrajoitusalueella yksilöllä on vapaus valita ajonopeutensa edellä mainittuun lukemaan asti eli hänen ajonopeuttaan on rajoitettu. Rajan konkreettinen ilmentymä on sääntö, jossa todetaan 100 km/h olevan suurin sallittu ajonopeus. Kun yksilö rikkoo sääntöä, hän saattaa saada siitä palautteen. Tässä yhteydessä poliisin nuhtelun tai sakkorangaistuksen, joka olisi negatiivinen palaute. Sääntöjen noudattamisesta yksilö saattaa saada positiivisen palautteen. Edellä mainitussa tapauksessa kontrollina oli poliisi. Toisaalta kontrollina toimi koko yhteisö, joka on ollut muokkaamassa tieliikennelakia. Lisäksi yksilö voi itse kontrolloida itseään ja antaa itselleen toiminnastaan palautetta.

Edellä kuvatut esimerkit tuntuvat loogisilta. Rajojen muodostuminen ei kuitenkaan ole yhtä yksiselitteistä kuin tieliikennelaki. Palataanpa 100 km/h nopeusrajoitusalueeseen. Käytännössä pienestä nopeuden ylityksestä (esim. 105 km/h) ei saa palautetta (nuhtelua/sakkoa), vaikka poliisi huomaisikin rikkeen, mutta suurempi (≥ 110 km) saattaa johtaa negatiiviseen palautteeseen. Tällöin raja tältä kohdin käytännössä siirtyy, vaikka itse sääntö toisin määrittelisikin. Toisaalta kyseinen sääntö ei kiellä ajamista huomattavasti alhaisempaa nopeutta, jolloin ainoa odotettavissa oleva palaute olisi positiivinen. Rajat kuitenkin muokkaantuvat yhteisön normien ja käytänteiden mukaan. Kyseisellä nopeusrajoitusalueella 60 km/h ajava yksilö saa varmasti muilta liikenteessä olevilta negatiivista palautetta ja saattaa ”virallinenkin kontrolli” (poliisi) siirtää esimerkiksi yksilön hetkeksi tien syrjään muiden tieltä. Alkuperäiset rajat, joissa hyväksytty ajonopeus oli 0–100 km/h välillä, muuttuivatkin sääntöjen ja kontrollin puuttuessa tai niiden ansioista sekä yleisten normien vaikutuksesta 80–105 km/h välille.

3.3 Perheiden rajat ja säännöt tutkimusten valossa

Rajojen asettaminen kasvatuksessa on hyvin ajankohtainen aihe. Kuten todettu, vanhemmat ovat tänä päivänä usein epä tietoisia siitä, kuinka heidän pitäisi kasvatustehtäväänsä hoitaa. Vallalla on myöskin ajattelu, jonka mukaan vanhempien tulee olla lastensa tovereita ja lasten ja aikuisten välillä tulee vallita tasa-arvoisuus päätöstenteon suhteen. Rajojen asettamista ei silti ole tutkittu laajamittaisesti. Suomessa aiheeseen on paneuduttu lähinnä opinnäytetöiden muodossa ja tutkimuksen kohteena ovat olleet pääosin vanhemmat ja heidän näkemyksensä rajojen ja sääntöjen asettamiseen.

3.3.1 Perheissä olevia sääntöjä

Kuten edellä todettiin, käsitteitä rajat ja säännöt käytetään usein rinnakkaisina. Aiheesta tehdyissä tutkimuksissa on käytetty pääosin sääntöjen käsitettä ja keskitytty selvittämään sitä, millaisia sääntöjä perheissä asetetaan ja vanhempia sääntöjen asettajina. Jorma Luolaja loi tutkimusaineistonsa pohjalta vuonna 1978 luokituksen perheissä käytettävistä säännöistä. Sen mukaan lapsiperheissä käytetään sääntöjä, jotka liittyvät yhteiselämän sujumiseen, kuten erilaisia määräaikoja, sisarusten ja tovereiden kanssa käyttäytymiseen eli tapakasvatusta opettavat säännöt, käyttäytymistapoihin vanhempia ja muita aikuisia kohtaan, turvallisuuteen ja ulkona liikkumiseen eli lähinnä käyttäytyminen liikenteessä, terveyteen ja puhtauteen sekä velvollisuuksiin esimerkiksi kotitöissä. Tutkimuksen mukaan eniten perheissä oli yhteiselämään liittyviä sekä terveyden suojelemiseen ja puhtautta koskevia sääntöjä. Vaikka käyttäytymissääntöjä oli vähemmän, vanhemmat pitivät niitä kuitenkin tärkeimpinä sääntöinä. (Luolaja 1978, 5-6, 16-22, 28.)

Ikola jatkoi samantyyppistä tutkimusta vuonna 2000 ja selvitti perheen sääntöjä, sääntöjen noudattamista ja niiden kontrollointia. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä sääntöjä vanhemmat asettavat 8–10-vuotiaille lapsille ja millaisena vanhemmat näkevät sääntöjen tarpeellisuuden sekä niiden opettamisen ja perustelemisen. Lisäksi selvitettiin, miten sääntöjen noudattamista kontrolloidaan, eli miten vanhemmat palkitsevat ja rankaisevat lastaan sekä miten suositeltavina tai kartettavina he pitävät eri rankaisumerehtelmiä. Tutkimuksen tuloksissa todetaan, että perheessä oli keskimäärin yhdeksän sääntöä, joista suurin osa koski perheen yhteiselämää, esimerkiksi erilaisia määräaikoja. Paljon oli lapsen velvollisuuksia koskevia sääntöjä, kuten kotitehtävien tekemistä, kuten myös käyttäytymistä kodin ulkopuolella koskevia sääntöjä ja toisten lasten huomioonot-

tamista. Vanhemmat pääosin perustelivat ja selittivät säännöt lapsille ja olivat sitä mieltä, että näin lapset ymmärtävät ja hyväksyvät säännöt paremmin. Vaikka puolessa perheistä säännöt olivat syntyneet vanhempien määrääminä, lapsen kanssa pyrittiin keskustelemaan ja perustelevaan säännöt niin, että lapsi ymmärtäisi niiden merkityksen. (Ikola 2000, 107-110.)

3.3.2 Vanhempien näkemyksiä sääntöjen merkityksestä ja kontrollikeinoista

Järvensivu ja Palmunen (1998) selvittivät vanhempien rajojen asettamiseen liittyviä ajatuksia ja käytäntöjä. Vanhemmat ajattelivat lapsen tarvitsevan rajoja elämässä selviytymisen ja turvallisuuden vuoksi. Kasvatusmenetelmistä vanhemmat käyttivät mieluiten kielellisiä menetelmiä. (Järvensivu & Palmunen 1998, 2.) Samoin Ikola toteaa perheissä käytettävän sääntöjen kontrollimenetelminä eniten sanallista palautetta sekä palkitsemisen että rankaisemisen yhteydessä. Vanhempien näkemyksissä tuli voimakkaasti esille sääntöjen merkitys käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen opettajana. Sääntöjen puuttumiseen vanhemmat suhtautuivat kielteisesti, he näkivät sen johtavan sopeutumisvaikeuksiin ja turvattomuuteen. (Ikola 2000, 109, 111, 115-116.) Näissä tutkimuksissa vanhemmat näyttivät edustavan auktoritatiivista kasvatustyyliä, jossa lapselle asetetaan selkeät rajat vanhemman auktoriteettiin nojaten mutta ei kuitenkaan lasta kahlitsevasti. Vanhemmat pyrkivät toimimaan lapsen parhaaksi. Osa vanhemmista koki kaipaavansa lisää tukea kasvattamiseen esimerkiksi isovanhemmilta. (Ikola 2000, 118; Järvensivu & Palmunen 1998, 82.)

Rajojen ja sääntöjen noudattamisen kontrollointia on tutkinut myös Jaana Kemppainen (1992) opinnäytetyössään vanhemmat kurinpitäjinä. Tutkimuksessa selvitettiin, miten vanhemmat kontrolloivat lastaan erilaisissa kuvitteellisissa tilanteissa ja mitkä tekijät vaikuttavat vanhempien valintaan kontrollimenetelmien suhteen. Tämänkin tutkimuksen tuloksissa todetaan, että vanhemmat palkitsevat lasta useimmiten sanallisesti ja hellyydenosoituksin. Rankaisuna pyritään käyttämään sanallista ohjausta ja joissain tilanteissa lieviä rangaistuksia, kuten etuisuuden poisottoa. Lahjontaa ja ruumiillista rankaisua vanhemmat pitivät kartettavina. Vanhemmat kontrolloivat poikia hieman ankarammin kuin tyttöjä. Alemman koulutuksen saaneet kontrolloivat lapsiaan myös hieman ankarammin kuin korkeamman koulutuksen saaneet. Vanhemmat asettivat lapsen sitä suurempaan vastuuseen, mitä tietoisempina he pitivät lasta teon seurauksista. Tuloksia verrattiin samantapaiseen amerikkalaiseen tutkimukseen ja huomattiin, että

suomalaiset vanhemmat ovat selvästi ”löyhempiä” kasvattajia kuin amerikkalaiset vanhemmat. (Kempainen 1992, 102-103, 107, 109.) Iän mukanaan tuomia muutoksia ranskaisutoimenpiteissä on McNallyn ym. (1991, 196) mukaan se, että etuisuuksien poisottaminen lisääntyy, kun taas eristämisen käyttö esimerkiksi kotiaresti, vähenee.

Metsäpelto (2003) tutki vanhempien näkemyksiä koskien nuorten vapaa-ajan vieton rajoittamista, sen oikeutusta ja tarkoitusta. Tutkimuksessa selvitettiin myös vanhempien näkemyksiä itsestään kasvattajana ja vastuun jakautumista vanhempien kesken. (Metsäpelto 2003, 40.) Tutkimuksen tulokset eivät tukeneet monien asiantuntijoiden viimeaikaisia puheenvuoroja vanhemmuuden katoamisesta. Tutkittavat olivat vahvasti tietoisia kasvatusvastuustaan ja sitä mieltä, että vanhempien tehtävä, sekä velvollisuus että oikeus, on huolehtia rajojen asettamisesta nuorelle. Tehtävä koettiin kuitenkin vaikeana, jossa ristiriitoja ei voi välttää. Vanhemmat olivat epävarmoja rajojen asettamisesta uusissa tilanteissa, joita he nuoren kanssa kohtasivat. Rajoja asettamalla vanhemmat halusivat osoittaa nuorelle välittävänsä ja toivoivat niiden turvaavan nuoren elämää. Vanhemmat kokivat tärkeäksi myös rajojen perustelun ja nuoren asteittaisen itsenäistymisen. (Metsäpelto 2003, 66.)

3.3.3 Lasten ja nuorten oman kokemuksen tärkeys

Esimerkiksi Pulkkinen (1994, 38) ja Grayn ja Steinbergin (1999, 582, 584-585) tutkimustiedon mukaan lapsen tai nuoren oma kokemus vanhempien kasvatustyylistä ja kiinnostuksesta lapsensa asioihin on olennaisen tärkeää. Lapsen tai nuoren suotavaan kehitykseen ja kokemaan hyvinvointiin ovat yhteydessä auktoritatiivisen kasvatuksen piirteet; vanhempien läsnäolo, sopiva kontrollointi ja demokratia. Myös Rönkä ja Poikkeus (2000, 11-12, 15-16) toteavat, että olennaisinta nuoren ja vanhemmat välisen suhteen kannalta on se, kokevatko nuoret vanhempiensa kontrollipyrkimykset heidän itsenäisyytensä ja oikeuksiensa vähättelynä vai aitona huolenpitoa.

Myös kokemus omasta vaikuttamismahdollisuudesta on tärkeää. Tuoreen tutkimuksen mukaan lapset kokivat voivansa kotona vaikuttaa puhumalla ja sopimalla asioista vanhempiensa kanssa. Eniten lapset pystyivät mielestään vaikuttamaan arkisiin asioihin, kuten siihen, mitä ruokaa laitetaan, kotiintuloaikoihin ja vaatetukseensa. Moni lapsi koki voivansa vaikuttaa päättämällä omista harrastuksistaan. Silti huomattavan moni lapsi koki, ettei voinut vaikuttaa tai ei osannut sanoa, mihin voisi vaikuttaa. (Pekki & Tamminen 2002, 60-61.)

Smetana ja Asquith (1994, 1147, 1159-1160) ovat tutkineet nuoren ja vanhemman käsityksiä vanhemman auktoriteetista ja nuoren itsenäisyydestä. He näkevät nuoren ja vanhemmat tavoitteet melko erilaisina ja niiden johtavan välillä konfliktiin. Nuori haluaa suurempaa itsenäisyyttä ja oikeuksia, kun taas vanhemmat haluavat säilyttää oman auktoriteettinsa eivätkä nuoren itsenäisyyspyrkimys ja vanhemman valmius luovuttaa määräysvaltaa kohtaa.

Holmilan ja Helastin (2001, 169-172) mukaan nuoren ja vanhemman maailmat eivät kohtaa. Tutkimuksessaan nuorten päihteiden käyttöön suhtautumisesta he toteavat, että vanhemmat eivät tiedä, kuinka paljon alkoholia nuori käyttää ja se lisää nuorten tunnetta siitä, etteivät vanhemmat pysty kontrolloimaan heitä. Vanhempien pitäisi siis olla paremmin ajan tasalla voidakseen vaikuttaa nuoriinsa. Saman päätelmään tullaan myös tutkimuksessa, jossa selvitettiin vanhemman ja nuoren kommunikaation yhteyttä nuoren alkoholin ja tupakan käyttöön. Keskustelut todetaan melko tehottomiksi, ainakin, jos käyttö on jo aloitettu. (Ennet, Bauman, Foshee, Pemberton & Hicks 2001, 48.) Myös vanhemmat itse tajuavat rajojen ja sääntöjen riittävän aikaisen asettamisen tärkeyden. Mitä aikaisemmin oikean ja väärän opettaminen aloitettiin, sitä helpompaa lasten olisi myöhemmin noudattaa myös yhteiskunnan asettamia rajoja ja sääntöjä. Kasvatuksen johdonmukaisuuden arveltiin myös vahvistavan vanhemman ja lapsen välistä luottamussuhdetta. Luottamuksen olleessa hyvällä pohjalla selvittäisiin mahdollisista karikoistakin kunnialla. (Kempainen 2001, 98.)

4 RAJOJEN VAIKUTUS LAPSEEN

Syitä lasten ongelmien ja oireiden lisääntymiseen on etsitty monesta suunnasta. Useimmiten on peräänkuulutettu kadonnutta vanhemmuutta ja rajojen asettamista. Se ei luonnollisestikaan yksinään auta lasta kasvamaan sosiaalisesti kyvykkääksi yksilöksi mutta on silti yksi tärkeä osa lapsen kehityksen kannalta. Yksi lapsen perustarpeista on kontrollin tarve eli lapsi tarvitsee vuorovaikutuksellisia rajoja, sääntöjä, ohjeita ja kuria. (Pekki & Tamminen 2002, 9, 15.) Lapsi tarvitsee riippuvuutta aikuisesta tasapainoisen psyykkisen kehityksen onnistumiseksi (Tamminen 1998, 13). Lapsi tarvitsee kokemusta siitä, että aikuinen vaikuttaa ja hallitsee hänen elämäänsä. Siitä kasvaa lapsen oma kyky hallita omaa elämäänsä sekä kyky itsekontrolliin. (Pekki & Tamminen 2002, 15.)

Onnistunut käyttäytymisen sääntely auttaa lasta oppimaan, että sosiaalista kanssakäymistä säätelevät monenlaiset säännöt ja struktuurit. Säännöt ja normit on opittava tunnistamaan ja toimimaan niiden mukaan, jotta yksilö voisi olla ja toimia yhteiskunnassa mahdollisimman täysipainoisesti. (Barber, Olsen & Shagle 1994, 1121.) Sosiaalinen kanssakäyminen vaatii kompromissien teon kykyä. Tämä taito opitaan, kun vanhemmat asettavat lapselle rajoja. Tärkeää on se, että rajat asetetaan johdonmukaisesti ja lapsen kehitystasoa vastaten. (Keltikangas-Järvinen 1994, 64-65.)

Kärkkäisen (1990, 88-92) mukaan perheen säännöt edustavat lapselle turvallisia rajoja, joiden puitteissa lapsi oppii yhteiselämän perusteet. Sääntöjen avulla lapsi oppii, mitä häneltä milloinkin odotetaan ja mitkä ovat hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Säännöt eivät ole lapselle siis pelkästään ikäviä rajoituksia vaan myös elämää helpottavia ja turvallisuuden tunnetta luovia opasteita. Rajat siis ilmaisevat lapselle, missä rajoissa hän voi itseään toteuttaa. (Keltikangas-Järvinen 1996, 146.) Jos lapsen annetaan päättää liian varhain liian monista asioista, samalla häneltä myös vaaditaan kykyä päättää ja kantaa vastuu seuraamuksista. Tällainen vaatimus on kohtuuton. Lapsen kehitykseen kuuluu oikeus olla riippuvainen aikuisesta. (Kalliala 2002, 97.)

4.1 Säännöt ja omatunnon kehittyminen

Selkeät säännöt edesauttavat lapsen omatunnon kehittymistä. Turvallisessa, johdonmukaisten sääntöjen ympäristössä lapsen omatunto kehittyy niiden normien ja rajoitusten perusteella, joita vanhemmat ovat lapselle asettaneet. Nämä normit lapsi sisäistää ja ke-

hityksen myötä lapsen omatunto kehittyy ”sisäiseksi ääneksi”, eikä sääntöjen noudattaminen tarvitse enää ulkoista ohjausta tuekseen. Kehittynyt omatunto ylläpitää normeja ja valvoo niiden noudattamista. (Esko 1981, 69-71.) Omantunnon kehittyminen on tärkeää yhteiskuntaan jäsentymisessä. On näyttöä siitä, että omantunnon kehityksen ongelmat ovat yhteydessä heikkoon itsehallintaan, mikä taas näkyy aggressiivisuutena ja vaikeuksina sosiaalisissa suhteissa ja yhteiskuntaan sopeutumisessa. (Pulkkinen 1994, 33,37.)

Monet asiantuntijat ovat myös sitä mieltä, että häiriintyneet ja aggressiiviset lapset tulevat pääosin kodeista, joissa on liian vapaa kasvatusilmapiiri eli vanhemmat eivät aseta lapsille lainkaan rajoja. Lapsi, jolle ei ole asetettu rajoja, ei tiedä mitä häneltä odotetaan. Lapsi hämmentyy ja tämä voi purkautua aggressiivisuutena. Itsehallinta on myös usein heikkoa, mikä osaltaan myös johtaa itsekeskeisyyteen ja mielihoiteiden varassa toimimiseen. Kun lapselle ei riittävän selvästi ole sanottu, mikä on oikein ja väärin, hänen sosiaalinen oppimisensa on häiriintynyt. (Pulkkinen 1981, 88-89, 138, 146; 1997, 30-31; Keltikangas-Järvinen 1994, 14-15.)

4.2 Rajojen yhteys itsetuntoon

Tutkimusten mukaan kasvatus, jossa lapselle asetetaan selkeät rajat, lisää lapsen itsetuntoa ja kykyä selviytyä odottamattomista tilanteista. Tämä selittyy hallinnantunteella. Lapsi, jolla on selkeät rajat, oppii tietämään, mitä mistäkin asiasta seuraa. Näin hän osaa myöhemminkin ennakoida lopputulosta odottamattomassakin tilanteessa ja näin taas lapsen itsevarmuus lisääntyy. Rajojen asettamisella pyritään siihen, että lapsi oppii hallitsemaan itseään ja käyttäytymistään sekä luopumaan ja kokee tästä seuraavan hyvänolontunteen. Koska lapsen itsetunnon vahvistuminen on yhteydessä hallinnantunteen kokemiseen vanhempien on tärkeää asettaa rajat niin, että lapsi tuntee, että hänelläkin on mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Asiat ovat kuitenkin usein sellaisia, ettei niistä voida tinkiä. Tällöin vanhemmat voivat antaa lapsen päättää esimerkiksi, miten jokin asia suoritetaan. Esimerkiksi, hiukset on pakko pestä, mutta lapsi voi valita, millä shampooilla ne pestään. Asettamalla rajat lapsen kykyjen mukaan ja antamalla vastuuta vain sen verran kuin lapsi pystyy käsittelemään, lapsi saa onnistumisen kokemuksia, omaehtoisen hallinnan tunne kasvaa ja hän näkee itsensä hyvässä valossa. (Keltikangas-Järvinen 1996, 146-149.) Myös Kärkkäinen (1990, 89) neuvoo opaskirjassaan vanhempia käyt-

tämään kotona selkeitä sääntöjä, sillä se edistää lapsen itseluottamusta ja terveen minäkuvan kehitystä.

4.3 Kielteiset tunnekokemukset ja turvallisuudentunteen syntyminen

Keltikangas-Järvisen (1996, 151-152) mukaan vanhemmat pelkäävät rajojen asettamista, sillä he eivät halua aiheuttaa pettymyksiä lapsilleen. Lapsen pettymyksiä ei kuitenkaan tule pelätä ja vain karttaa, sillä vanhempien tehtävänä on tuottaa lapsilleen pettymyksiäkin. Pettymyksillä on tehtävänsä lapsen kehityksessä, niiden kautta hän huomaa selviävänsä vastoinkäymisistäkin. Kun lapsi kokee, että hän saa turvallisesti tuoda esiin pettymyksen tunteensa ja että pettymyksistä pääsee yli, hänen itsehallintansa vahvistuu. Jos vanhemmat suojelevat hsta jatkuvasti pettymyksiltä, hän ei koe selviävänsä niistä omin voimin. Lapsi oppii luulemaan, etteivät pettymykset kuulu hänen elämäänsä. Erittäin tärkeää on, että pettymyksen tunteet saa vapaasti turvallisessa ilmapiirissä ilmaista ja että vanhemmat osoittavat lapselle, ettei hänen arvonsa tai muiden kiintymys häntä kohtaan vähene, vaikka vastoinkäymisiäkin sattuu. Näin myöhemminkään elämässä koetut pettymyksen eivät muserra itsetuntoa.

4.4 Seurauksia rajojen puuttumisesta

Kärkkäisen mukaan (1990, 91-92) lapsi, jolle vanhemmat eivät aseta rajoja ja sääntöjä, ei opi itsenäisesti hallitsemaan omaa käyttäytymistään. Jos lapsi ei joudu noudattamaan sääntöjä, hän pikku hiljaa siirtää omien oikeuksiensa rajaa yhä pidemmälle eikä opi kunnioittamaan auktoriteetteja tai välittämään muiden hyvinvoinnista. Hän arvioi tekojaan vain itsekkäästä näkökulmasta. Jos lapsi ei pienenä opi sääntöjen merkitystä, on hänen vanhempanakin vaikea ymmärtää niiden merkitystä omalleen ja muiden hyvinvoinnille. Myös Keltikangas-Järvisen (1994, 119) mukaan lapsen kasvaminen sosiaalisesti kyvykkääksi yksilöksi on vaikeaa ilman vanhempien asettamia ohjeita ja määräyksiä. Lapsi ei opi tuntemaan omia sosiaalisen käyttäytymisensä rajoja.

Epäsosiaalisen käyttäytymisen riskiä lisäävät monet tekijät, joista yksi on heikko kasvatus, jonka yksi tunnusmerkki on vähäinen lasten toimintojen valvonta ja rajoittaminen. Jos tarvittavat rajat lapsen toiminnalle puuttuvat, se aiheuttaa lapsessa turvattomuutta ja tämä taas edesauttaa kielteisten vuorovaikutusmallien syntymistä. Lapsi

tuntee, ettei hänen toiminnastaan olla kiinnostuneita. Suhteet sekä vanhempiin että ikätovereihin vaikeutuvat. (Pulkinen 2002, 145, 190-191.) Myös itsenäistyminen vaikeutuu. Murrosikäinenkin tarvitsee vanhempia asettamaan rajoja ja valvomaan niiden noudattamista. Rajat auttavat lapsen egoa kehittymään eivätkä siis estä itsenäistymistä vaan helpottavat sitä tarjoamalla tukirakenteita. (Keltikangas-Järvinen 1994, 110-111.)

5 LAPSI TUTKIMUKSEN KOHTEENA

5.1 Uusi lapsuustutkimus

Uuden lapsuustutkimussuuntauksen lähtökohtana on lapsuuden ymmärtäminen sosiaalisena konstruktiona, jonka sisältö määräytyy ajallisesti ja paikallisesti. Uusi tutkimustapa pyrkii tekemään lapsesta näkyvän. Lapsi ja lapsuus halutaan määritellä positiivisesti ja antaa lasten äänen kuuluu heitä koskevassa tutkimuksessa. Aiemmin näkökulma oli usein aikuisten, lapsia ja lapsuutta tutkittiin ja määriteltiin heidän oman etunsa nimissä, mutta lasten oma näkökulma jäi kuulumattomiin. Oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon nimissä lapsella on kuitenkin oikeus tulla kuulluksi. Aito lapsinäkökulma edellyttää, että tietoa saadaan suoraan lapsilta. Tutkimusta pyritään siirtämään mahdollisuuksien mukaan laboratorio-olosuhteista lapselle tuttuihin arkielämän toimintoihin ja tilanteisiin. Juuri lasten arkielämä ja sen tutkiminen, millaista on todella olla lapsi, edustavat selvimmin lapsitutkimuksen uutta aaltoa. Lapsuus ymmärretään siis aktiiviseksi toiminnaksi ja vuorovaikutukseksi. Lapsi nostetaan passiivisesta objektista aktiivisesti toimivan ja merkityksiä luovan subjektin asemaan ja heitä kohdellaan aikuisten rinnalla pätevinä toimijoina. Tällä pyritään nostamaan lapsuustutkimuksen arvoa sekä nostamaan lapset näkyviin sieltä näkymättömyydestä, jossa he ovat yleensä tutkimuksissa olleet. (Greig & Taylor 1999, 38,76; Hirsjärvi & Huttunen 1995, 130-131; Ritala-Koskinen 2001, 44-45, 61,63; Strandell 1992, 20-26.)

Sosiologinen lapsuustutkimus on tehnyt lapsuutta ja lasten toimijuutta näkyväksi 1980-luvulta lähtien ja 1990-luvulla vakiinnuttanut asemansa arvostettuna tutkimuksena. Tällaisella tutkimuksella pyritään tuottamaan tietoa todellisista lapsista ja lapsena olemisen kokemuksista. Tämä näkökulma on noussut kritisoimaan perinteistä kehityopsykologista katsantokantaa ja sosialisatioteoriaa, jotka ovat perinteisesti hallinneet lapsitutkimuksen kenttää. Nämä näkökulmat ovat keskittyneet lapsen kehitykseen kohti aikuisuutta eivätkä niinkään keskittyneet itse lapseen. Lapsi on nähty ”joksikin tulevana” erotuksena siitä, että itse ”oleminen”, eläminen lapsen maailmassa olisi ollut tutkimuksen kohteena. (Ritala-Koskinen 2001, 44-45.)

Lapsitutkimuksen perinteisesti heikohkoon statukseen on pyritty puuttumaan esimerkiksi Suomen Akatemian rahoittamalla lapsitutkimusohjelmalla, jolla tuotettiin uutta tutkimustietoa lapsista ja lapsuudesta. Silti tämänkään hankkeen tutkimukset eivät

toivotulla tavalla edistäneet tavoitetta, joka olisi tuonut tietoa siitä, mitä on olla juuri lapsi. Tällaisessa tutkimuksessa lapsi ei ole vain tutkimuksen kohteena, vaan myös tutkimuskysymys on nimenomaan lapsiin ja lapsuuteen liittyvä. (Ritala-Koskinen 1996, 179-181.)

5.2 Lapsen kyky tuottaa tietoa

Lasten kykyyn tuottaa luotettavaa tietoa tutkimuksen käyttöön on suhtauduttu epäilevästi vedoten lasten ajattelun ja ymmärryksen kehittymättömyyteen. On esimerkiksi epäilty lasten kykyä erottaa tosi kuvitelmasta. Näin ollen tutkimuksissa tietoa on kerätty usein lasten vanhemmilta, opettajilta tai muilta heidän elämäänsä vaikuttavilta tahoilta. Lapset ovat olleet passiivinen kohde sen sijaan, että olisivat olleet aktiivisia oman elämänsä asiantuntijoita. Lasten tietoa, jopa itseäänkin koskevista asioista, on pidetty vähempiarvoisena. Sosiaalisen todellisuuden uskotaan kuitenkin näyttäytyvän kaikille eri tavoin, joten olisi oleellista, että tietoa saataisiin suoraan lapsilta. Tämä edustaisi aitoa lapsinäkökulmaa. Totuudellisuuden ongelmaankin voidaan suhtautua monella tapaa. Sen sijaan, että pohditaan, muistiko lapsi tapahtumat virheettömästi, voidaankin keskittyä siihen, mitä lapsi pitää itse merkityksellisenä ja miten hän itse jäsentää elämäänsä. Ongelmana lienee kuitenkin, että tutkija aikuisena konstruoi saamaansa tietoa aina aikuisen näkökulmasta käsin. Onkin aiheellista pohtia, voidaanko koskaan saada oikeaa tietoa lapsuudesta ja lasten kokemuksista tai ymmärtää niitä. (Greig & Taylor 1999, 46,78; Ritala-Koskinen 2001, 65-67; Strandell 1992, 23-34.)

Tiedon luotettavuuden ongelmia pohdittaessa törmätään lapsen kehitystasoon liittyviin seikkoihin. Lapsella on aikuista kapeampi kielellinen kapasiteetti ja rajallinen kyky ymmärtää käsitteiden abstrakteja merkityksiä. Näin ollen tutkimusta, jossa lapset ovat avainasemassa on valmisteltava erityisen huolellisesti ja pyrittävä löytämään yhteinen kieli tutkijan ja tutkittavien välille. (Greig & Taylor 1999, 78; Ritala-Koskinen 2001, 68, 73-74.)

Kehityspsykologian teoreetikoiden, kuten Piaget'n (1988, 37-38, 43, 63) mukaan lapsen kyky yhteistoimintaan ihmisten välisissä suhteissa on kehittynyt seitsemänten ikävuoteen mennessä niin, että hän pystyy erottamaan ja yhdistämään oman näkökantansa toisista. Myös Karttunen (1996, 25) toteaa, että 5-7 ikävuodesta lähtien voidaan käydä keskustelua, jossa asiaa käsitellään useasta näkökulmasta, neuvotellaan ja

annetaan asialle merkityksiä. Kehityspsykologisessakin lähestymistavassa on alettu tunnustaa lasten kyvykkyys oman elämänsä jäsentäjinä, ja luonnollisesti uusi sosiologinen lapsuustutkimus on pyrkinyt vapauttamaan tutkimusta ”kehitysasteiden vankilasta”, jotta voitaisiin kuulla lapsia sellaisina kuin he ovat. (Ritala-Koskinen 2001, 69-70.)

5.3 Tutkijalta vaadittava taito

Lasten kykyyn tuottaa tietoa tieteelliseen tutkimukseen liittyy olennaisesti tutkijan taito tavoittaa tuo tieto ja lapsen maailma. Se, miten tutkija aikuisena ymmärtää lapsen välittämän tiedon, on keskeistä tutkimuksen onnistumisen kannalta. Lapsia tutkittaessa haastatteleamalla tai havainnoimalla tutkijalta vaaditaan erityisiä ”lapsitaitoja”. Tärkeää on tutkijan ja tutkittavan välisen luottamuksellisen suhteen luominen, se, että he ”tulevat juttuun”. Suhteen luominen on tärkeää sillä lapsen ei uskota kylmiltään kertovan vieralle aikuiselle asioistaan. Aikuisella tutkijalla voi olla erilaisia rooleja suhteessa tutkittavaan lapseen, kuten opettaja, johtaja, tarkkailija ja ystävä. Ystävän rooli on vähiten ongelmallinen ja suositeltava, jotta lapset kokisivat voivansa puhua vapaasti. Aikuisella tutkijalla nähdään olevan aina auktoriteettisuhde lapseen, mutta sitä tulisi lieventää niin paljon kuin mahdollista. Myös lasten motivointi tutkimukseen on tärkeää. He saattavat suostua esimerkiksi haastatteluun halutessaan miellyttää aikuista. Motivoinnin ja samalla luottamuksellisen suhteen luomisen kannalta on tärkeää, että lapsille kerrotaan, miksi heitä tutkitaan. Lasten pitäisi itse saada päättää osallistumisestaan. (Greig & Taylor 1999, 78; Kalliala 1999, 70; Ritala-Koskinen 2001, 70-73.)

5.4 Lapsuustutkimus ja perhe

Perhettä on perinteisesti tutkittu aikuisista lapsiin päin. Aikuiset ovat olleet vastaajina sekä perinteistä perhettä tutkittaessa että päivän polttavissa tutkimuksista uusperheistä. Uusi lapsuustutkimus tuo kuitenkin uusia haasteita myös perheiden tutkimukseen. Perhe ei ole alun perin ollut lapsuustutkimuksen kiinnostuksen kohteena, ehkä siksi, että lapsuus nähdään paikantuvan niin itsestään selvästi perheeseen. Nyt nähdään kuitenkin, että perheellä on erilaisia merkityksiä jokaiselle jäsenelleen. Tämä eri yksilöitä korostava näkökulma on noussut naistutkimuksesta ja pikkuhiljaa nyt myös uudessa lapsuustutkimuksessa. Perhe on lapsen elämässä yksi tärkeimpiä toimintakenttiä, joten lienee tarkoi-

tuksenmukaista pyrkiä saamaan tietoa siitä, miten lapset itse kokevat perheensä. (Ritala-Koskinen 2001, 40-41, 54.)

Erinomainen esimerkki perheen ja lapsuustutkimuksen yhdistämisestä on Aino Ritala-Koskisen väitöskirjatutkimus siitä, mikä on lapsen perhe? Hän pyrkii selvittämään, miten uusperheissä kasvavat 6-16-vuotiaat lapset ja nuoret määrittelevät perheensä ja millaista lasten arki uusperheessä on. Hän toteaa lasten määrittelyjen eroavan vanhempien tai asiantuntijoiden määrittelyistä. Lasten perhesuhteissa oli tärkeää heidän henkilökohtaisesti kokema suhteiden merkityksellisyys. Lasten kertomuksissa korostuivat myös yksilöllisyys ja perhesuhteiden neuvoteltavuus. (Ritala-Koskinen 2001, 176-177.)

5.5 Lapsi tässä tutkimuksessa

5.5.1 10–12-vuotiaan lapsen kehitysvaiheen yleisiä piirteitä

10–12-vuotiaat lapset, joiden kokemuksia tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään, elävät vielä keskilapsuuden vuosia. Usein keskilapsuutta on sanottu tasaiseksi vaiheeksi ennen puberteettia. Keskilapsuus on jäänyt maassamme tehtävissä tutkimuksissa unohtuiksi sillä on oltu kiinnostuneita ennemminkin varhaislapsuudesta ja nuoruudesta. Keskilapsuus katsotaan alkavan seitsemännestä ja kestävän kahdenteentoista ikävuoteen saakka. Se on tavallaan kadonnut ikävaihe sillä nykyään varhaislapsuudesta ikään kuin huomaamatta liutaankin jo nuoruuteen. Kouluun meneviltä lapsilta edellytetään itsenäisyyttä ja mm. viihdekulttuurissa ja vaateteollisuudessa on näkyvissä piirre, joka vetää yhä nuorempia mukaansa oikeastaan nuoruuteen kuuluviin trendeihin. (Pulkkinen 2002, 105-106.)

Keskilapsuuden näkyvin kehityspiirre on fyysinen kehitys (Pulkkinen 2002, 106). Älyllisessä kehityksessäkin tapahtuu muutoksia. Looginen ajattelu kehittyy ja lapsen kyky oppia uusia asioita paranee. Ajattelu on kuitenkin vielä konkreettista, abstrakti ajattelu kehittyy 12 ikävuoden jälkeen. (Pulkkinen 2002, 108-109.) Tunne-elämän kehittymiseen keskilapsuudessa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota juuri siksi, että liiallista itsenäisyyttä ja vastuuta omaava lapsi voi altistua tunne-elämän kannalta haitallisille vaikutteille, kuten turvattomuudelle. (Pulkkinen 2002, 11-112.)

Tähän ikävaiheeseen kuuluu myös lisääntyvä suuntautuminen ikätovereihin ja ystävyysuhteisiin. Yhteisöön ja ryhmään kuulumisen tunne on tärkeää. Muihin kuulu-

misen tunne vahvistaa perusturvallisuutta. Vuorovaikutuksessa lapsi oppii ymmärtämään omia ja toisten tunteita sekä hallitsemaan tunteitaan ja tarpeitaan. Aikuisen tukea tarvitaan myös, sillä ilman sitä lapsi voi jäädä itsekeskeiselle kehityksentasolle. Tästä egosentrismistä vapaudutaan vaiheittain niin, että 10–12-vuotiaana ollaan vaiheessa, jossa mahdollisuuden vastavuoroisuuteen kasvavat ja lapsi pystyy katsomaan tilannetta ikään kuin kolmannen henkilön silmin. (Pulkkinen 2002, 112-114.)

5.5.2 Keskilapsuuden moraalis-eettinen kehitys

Yksi keskilapsuuden tärkeimmistä kehitystehtävistä on moraalis-eettinen kehitys, joka seuraa ajattelun kehitystä. Moraalinen järkeily kehittyy, samoin käsitys oikeasta ja väärästä. Ensin omaksutaan moraalinen ehdottomuus ja keskilapsuuden päättyessä siirtytään pikku hiljaa moraalisen suhteellisuustajun mukaiseen ajatteluun. Tämä tarkoittaa moraalisen ajattelun muuttumista joustavammaksi sekä käsitystä siitä, että sääntöjä voidaan muuttaa ja sopia niistä yhteisesti. (Pulkkinen 2002, 114-116.) Moraali määrittelee yksilön suhteen muihin ihmisiin sekä yhteiskuntaan, ja se ohjaa yksilön mielipiteitä, tekoja ja käyttäytymistä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Moraalisen kasvatuksen tavoitteena on ohjata lasta elämään yhdessä toisten ihmisten kanssa ja perehdyttää heidät velvollisuuden, vastuun tai omantunnon käsitteisiin. Yhteiskunnan toimivuus edellyttää, että lapsi sosiaalistuu eli omaksuu yhteiskunnan arvot ja normit ja oppii noudattamaan yhteisiä pelisääntöjä. Moraalikehitys on tärkeä osa lapsen persoonallisuuden kehitystä. (Aho 1997, 105-107.)

Seitsemästä ikävuodesta kahteentoista ikävuoteen lapsi elää ajattelussaan konkreettisten operaatioiden vaihetta. Tällöin lapsi kykenee yhteistoimintaan muiden kanssa, sillä hänen käsityksensä asioista ei enää sekaannu muiden näkökantoihin, vaan lapsi osaa erottaa ne toisistaan. Kaikissa psyykkisen elämän puolissa, älykkyydessä, tunne-elämässä, sosiaalisissa suhteissa ja yksilöllisessä toiminnassa, tapahtuu muutoksia. Lapsen tunne-elämään kuuluu uusia moraalisia tunteita. Lapsen ensimmäiset moraaliset tunteet ovat saaneet alkunsa lapsen vanhempiaan kohtaan tuntemasta yksipuolisesta kunnioituksesta. Moraaliset tunteet ovat nyt muutoksessa ja uudet muodot perustuvat molemminpuoliselle kunnioitukselle. (Greig & Taylor 1999, 29; Piaget 1988, 23, 62-63 80-81.)

Piaget'n moraalinkehitysteorian mukaan moraalien kehityksen keskeisin osa-alue on suhtautuminen sääntöihin. Piaget'n mukaan co-operatiivisessa vaiheessa noin

7–8 vuoden iässä asennoituminen sääntöihin muuttuu täysin. Tämä näkyy erityisesti sääntöihin nojautuvissa leikeissä. Aiemmasta ehdottomasta suhtautumisesta siirrytään pikku hiljaa ajattelutapaan, jonka mukaan sääntöjä voidaan muuttaa, jos kaikki osapuolet hyväksyvät muutoksen. Säännöt eivät ole enää ikuisia. Tästä joustavasta asenteesta huolimatta lapset pyrkivät noudattamaan sääntöjä tarkasti ja kontrolloivat toistensa sääntöjen noudattamista tarkkaan esimerkiksi pelatessaan keskenään. Sääntöjen ymmärtäminen on vielä kuitenkin epävarmaa. Ahon (1997, 114) mukaan suomalaislapsista 9–10-vuotiaat ovat tutkimusten mukaan ehkä selvimmin tässä kehitysvaiheessa eli heitä vastaisivat tässä tutkimuksessa haastatellut neljäsluokkalaiset. (Aho 1997, 114; Piaget 1983, 23; 1988, 63-64, 80-81.)

Sääntöjen koontivaiheessa 11–12-vuotiaana lapset ymmärtävät jo sääntöjen merkityksen, että ne ovat välttämättömiä yhteistoiminnalle ja yhteiskunnan turvallisuudelle. Säännöistä ollaan kiinnostuneita ja niitä noudatetaan kirjaimellisesti mutta niitä voidaan myös muuttaa yhteisellä sopimuksella. Säännöissä alkaa korostua sosiaalinen luonne. 11–12-vuoden ikäisten suomalaislasten sääntöjen ymmärtämisessä tapahtuu merkittävää kehitystä. Viidesluokkalaiset eivät juuri osaa perustella sääntöjä, mutta kuudesluokkalaiset pystyvät tähän. Silti läheskään kaikki kuudesluokkalaiset eivät ole vielä moraaliajattelussaan autonomisella tasolla, kuten Piaget on teoriassaan olettanut. Autonomiseen vaiheeseen siirtyminen tarkoittaa sitä, että auktoriteettien kunnioitus muuttuu varaukselliseksi, lapsi ymmärtää eri näkökannat ja tasa-arvoisuutta pidetään tärkeänä. Sääntöjä pidetään yhteisinä päätöksinä, jotka edistävät joustavaa yhteistyötä. 10–12-vuotiaat lapset ovat erittäin kiinnostuneita säännöistä, siitä kuka niitä noudattaa, kuka tekee väärin jne. Aikuisten määräämät säännöt saatetaan jo asettaa hyvinkin kyseenalaisiksi. (Aho 1997, 111-112, 114; Piaget 1983, 38, 60; 1988; 82.)

Piaget'n mukaan yksilön moraalinkehityksen taso näkyy myös siinä, miten hänen mukaansa pahantekijää pitäisi rangaista. Yli 8-vuotiaat pitävät tehokkaana rangaistuksena oikeuksien kieltämistä, vaikkapa kieltoa pelata tietokoneella tai jättämistä ilman jälkiruokaa. Autonomisessa vaiheessa tehokkaana rangaistuksena pidetään rikkomuksen korvaamista ja kannatetaan lieviä rangaistuksia, joiden tarkoituksena on saada tekijä ymmärtämään tekonsa vääräisyys. Reiluina rangaistuksina pidetään esimerkiksi nuhtelua ja omista viikkorahoista korvaamista. Suomalaislapsista vasta viidesluokkalaiset lapset ovat tutkimusten mukaan valmiita antamaan pahan teon anteeksi ja suosittelevat rangaistukseksi teon korvaamista ”omasta pussista”. Opettavaisten rangaistusten hyöty

ymmärretään ja kannatettaankin esimerkiksi keskustelua. (Aho 1997, 117-119; Piaget, 1983, 197-201, 253.)

Myös käsitykset oikeudenmukaisuudesta selvittävät moraalinkehityksen tasoa. Piaget'n moraalinkehitysteorian mukaan 8–11-vuotiaat lapset kannattavat tasavertaisuutta ja kaikille vaaditaan samanlaisia palkkioita ja rangaistuksia riippumatta esimerkiksi tekijän iästä. Yli 11-vuotiaat ottavat arvioissaan huomioon tekijän persoonalliset piirteet, kuten iän ja nuoremmille ehdotetaankin lievempiä rangaistuksia kuin vanhemmille, joilta voidaan jo vaatia enemmän. Oikeudenmukaisuus ei ole enää vain tasavertaisuutta vaan korostetaan tilanne- ja taustatekijöiden merkitystä. (Aho 1997, 119-120; Piaget 1983, 262, 275-276; 1988, 83.)

5.5.3 Yhteiskuntarakenteellinen lapsi

Uusi sosiologinen lapsuustutkimus jakautuu erilaisiin suuntauksiin riippuen siitä, miten lapsi ja lapsuus käsitetään esimerkiksi muutoksen tai pysyvyyden käsitteiden kautta. Yksi lapsuustutkimukselle ominainen tapa on pitää lapsuutta kaikkien yhteiskuntarakenteiden pysyvänä ja tärkeänä osana. Lapsilla itsellään nähdään olevan merkittävä paikka yhteiskunnassa, ei vain marginaaliryhmänä, jonka aikuistumista odotellaan. Lapsuus nähdään myös universaalina. Tässä näkökulmassa ollaan kiinnostuneita lapsuuden kokemuksista ja vuorovaikutussuhteista muiden yhteiskunnan kategorioiden kanssa. Tästäkin tutkimuksessa pyritään edistämään suhtautumista lapseen yhteiskunnallisesti merkittävä ryhmänä. (Ritala-Koskinen 2001, 46-47.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimusongelmat

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten säännöt ja rajat näyttäytyvät lapsen näkökulmasta käsin. Tätä tutkimustehtävää lähestytään seuraavin tutkimusongelmin:

1. Millaisia rajoja ja sääntöjä lapsi on kohdannut kotona?
2. Miten lapsi kokee hänelle asetetut rajat ja säännöt?
3. Millaista palautetta lapsi saa rajoja ja sääntöjä koskevasta toiminnastaan ja miten hän sen kokee?
4. Miten lapsi kokee häneen kohdistuvan kontrollin?

6.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Tämän tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin 10–12-vuotiaita lapsia eli peruskoulun 4–6-luokkalaisia. Heidät tavoitettiin Tampereen Annalan ja Karosen peruskouluista. Tutkimukseen tulivat mukaan näiltä luokilta ne lapset, jotka suostuivat sekä itse, että saivat luvan osallistumiseen vanhemmiltaan (liite 1). 10–12-vuotiaat valittiin kohderyhmäksi sillä perusteella, että he osaavat jo eritellä tuntemuksiaan ja pohtia asioiden merkityksiä sekä elävät vielä ns. tasaisen lapsuuden vuosia eivätkä vielä elä keskellä murrosiän itsenäistymistaisteluita.

6.3 Tutkimusote ja tutkimusmenetelmä

Kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusote on fenomenologinen sillä tarkoituksena on tutkia kokemuksia. Fenomenologia pyrkii ymmärtämään kokonaisvaltaisesti ihmisen kokemuksia tietyssä kontekstissa. (Giorgi 1999, 8; Bodgan & Biglen 1998, 23; Patton 1990, 37, 69.) Fenomenologiassa kokemus käsitetään yksilön suhteena omaan todellisuuteensa, maailmankuvaansa. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen eli kaikki merkitsee meille jotain. Kokemus muotoutuu siis merkitysten kautta. Kokemus syntyy vuoro-

vaikutuksessa todellisuuden kanssa. Ihminen toimii ja havainnoi sekä samalla jäsentää kokemaansa. Fenomenologia pyrkiikin ymmärtämään ilmiöitä tutkimalla ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Se ei pyri niinkään löytämään yleistyksiä kuin ymmärtämään tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkityks maailmaa. (Bodgan & Biglen 1998, 23-24; Laine 2001, 26-29; Perttula 1995, 6-7.) Fenomenologiassa pyritään tutkimaan ulkoisen maailman rakentumista ihmisen tajunnassa, ja ulkoinen maailma välittyy ihmiselle juuri kokemuksissa. (Giorgi 1999, 8; Perttula 1995, 7.)

Tutkimusmenetelmänä käytettiin sekä ainekirjoitusta että teemahaastattelua. Ensin tutkittavat kirjoittivat vapaamuotoisen ainekirjoituksen aiheesta säännöt minun perheessäni. He saivat vapaasti tuottaa ja kertoa aiheeseen liittyviä ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Ainekirjoitukseen tutkimusmenetelmänä liittyy narratiivisuus. Se viittaa kertomuksiin tiedon välittäjänä. Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat esimerkiksi vapaat kirjalliset vastaukset, joissa tutkittavilla on mahdollisuus kertoa näkemyksensä aiheesta omin sanoin. (Heikkinen 2001, 116-117, 121.)

Haastattelu on menetelmä, jolla pyritään pääsemään sisälle toisen ihmisen mieleen (Patton 1990, 278). Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelun aihepiirit eli teemat ovat tiedossa, mutta tarkkoja kysymyksiä eikä niiden järjestystä ole päätetty. Haastattelu etenee tiettyjen teemojen varassa mutta ottaa huomioon haastateltavien persoonallisuuden ja antaa heille mahdollisuuden vastata omin sanoin. Näin pyritään saamaan tutkittavien ääni kuuluviin. Teema-alueet ovat niitä alueita, joihin haastattelukysymykset varsinaisesti kohdentuvat. Haastattelutilanteessa teema-alueita tarkennetaan kysymyksillä ottaen aina huomioon haastateltavan yksilöllisyys. Teemojen pohjalta haastattelijä voi syventää keskustelua aina niin pitkälle kuin tutkimusintressit edellyttävät. (Fielding 1993, 136; Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48, 66-67; Eskola & Vastamäki 2001, 24-26.) Pattonin (1990, 70) mukaan haastattelu sopii fenomenologiseen tutkimukseen, kun halutaan keskittyä ihmisten kokemuksiin ja tulkitoihin maailmasta. Myös Laine (2001, 35-36) pitää haastattelua parhaimpana keinoa fenomenologisessa tutkimuksessa lähestyä toisen ihmisen kokemusmaailmaa. Hän kuitenkin kritisoi teemahaastattelun sopivuutta fenomenologiseen tutkimukseen, sillä fenomenologiassa tavoitellaan toisen kokemusta, ja näin ollen haastattelussa haastateltavalle tulisi antaa mahdollisimman paljon tilaa. Haastattelun tulisi olla mahdollisimman avoin ja kysymysten mahdollisimman vähän ohjaavia. Tässä tutkimuksessa päädyttiin tästä huolimatta teemahaastatteluun, sillä tutkittavat ovat lapsia ja aihe saattaisi olla liian vaikea ja vieras lähestyttäväksi ilman tiettyjä esille otettavia teemoja.

6.4 Aineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin toukokuussa 2003 Tampereella Annalan ja Karosen koulujen neljäs-, viides- ja kuudesluokkalaisten oppilaiden keskuudesta. Aineisto kerättiin kahdessa erässä, ensin oppilaat kirjoittivat aineen aiheesta säännöt ja rajat minun perheessäni (katso liite 2). Ainekirjoitus toteutettiin äidinkielen tunnilla ja kirjoitusaikaa oli 45 minuuttia. Tehtävänanto oli vapaa, mutta jos oppilas pyysi enemmän vinkkejä tehtävän tekemiseen, häntä neuvottiin kirjoittamaan, mitä sääntöjä hänen mielestään heidän perheessään oli, mitä mieltä hän niistä oli, mitä tapahtui jos sääntöjä rikkoi, mitä mieltä lapsi oli siitä jne. Tunnin alussa korostettiin, että voi kirjoittaa vapaasti omista mielipiteistä ja kokemuksista perheen sääntöjen parissa. Ainekirjoitukseen osallistuneiden jakaumat on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1 Ainekirjoitukseen osallistuneiden jakaantuminen luokkatasoittain ja sukupuolittain

	4. luokka	5. luokka	6. luokka	Yhteensä
Tytöt	10	23	19	52
Pojat	18	11	23	52
Yhteensä	28	34	42	104

Aineiston keruun toisessa vaiheessa tutkittavat haastateltiin. Haastateltavat valittiin ainekirjoitusten pohjalta siten, että haastateltavien joukkoon tuli mahdollisimman monipuolisesti erilaisia lapsia; niitä jotka olivat kirjoittaneet perheessä olevan vain vähän sääntöjä sekä niitä, jotka kokivat perheessään olevan paljon sääntöjä. Tavoitteena oli saada kaikilta luokkatasoilta vähintään 15 oppilasta mukaan haastatteluun, mutta haastatteluun valituista neljännen luokan oppilaista kaksi oli haastattelupäivänä poissa. Koska otanta painottui ainekirjoituksessakin vanhempiin ikäryhmiin, valittiin myös haastatteluun näistä ryhmistä hieman enemmän haastateltavia. Haastatteluun osallistuneiden jakaumat on esitetty taulukossa 2.

TAULUKKO 2 Haastatteluun osallistuneiden jakaantuminen luokkatasoittain ja sukupuolittain

	4. luokka	5. luokka	6. luokka	Yhteensä
Tytöt	6	9	9	24
Pojat	7	7	8	22
Yhteensä	13	16	17	46

Haastattelut suoritettiin koulupäivän aikana vapaana olevassa huoneessa. Haastattelut kestivät 20–30 minuuttia, ja ne nauhoitettiin myöhempää litterointia varten. Kaikki oppilaat antoivat luvan haastattelun nauhoitukseen, kun olin selittänyt heille, että kyse on luottamuksellisesta haastattelusta ja nauhoitukset tulevat vain minun käyttöni. Haastattelujen ilmapiiri oli vapaa ja tuttavallinen. Oppilaat tunsivat minut, sillä olin toiminut useimpien haastateltavien sijaisopettajana jossain vaiheessa. Haastattelut etenivät ennalta suunniteltujen teemojen sekä oppilaan jo aiemmin kirjoittaman aineen varassa.

6.5 Lasten haastatteluun liittyviä näkökohtia

Lasten haastattelua pidetään erityisiä taitoja vaativana tutkimusmenetelmänä mutta siitä huolimatta lasten haastattelusta on olemassa vain vähän kirjallisuutta. Lasten haastatteluun liittyy tiettyjä erityispiirteitä. Aarnos (2001, 144) muistuttaa lapsiystävällisyydestä ja tutkimuksen etiikasta. Tutkimukseen osallistuminen ei saisi häiritä lapsen koulunkäyntiä tai hänen yöuniaa. Osallistumisen pitäisi olla hauskaa ja arkipäiväistä sekä omaehtoista. Juuri vapaaehtoisuus on tärkeää haastattelun onnistumisen kannalta. Eskolan ja Suorannan (1999, 93) mukaan suostuttelu ei ole hyvä lähtökohta haastattelulle. Lapsen on tärkeää tietää myös, miksi häntä haastatellaan. Haastattelijan tulisi asennoitua avoimesti lapsen kykyyn ilmaista ajatuksiaan ja pyrkiä vaikuttamaan myönteisesti järjestämällä vastavuoroinen haastattelutilanne, jossa lapsella on myös aikaa tutustua vieraaseen aikuiseen. Myöskään haastattelutilanteen ulkoisia seikkoja ei pidä unohtaa. Haastattelu voidaan tehdä esimerkiksi lapsen kotona, jossa hän voi välillä pistäytyä poissa haastattelutilanteesta ja tuntea hallitsevansa tilannetta. (Aarnos 2001, 145-147, Ritala-Koskinen 2001, 71,74.)

Varsinaisessa haastattelussa on hyvä lähteä liikkeelle lapselle tutuista asioista ja aloittaa lapsen omista kokemuksista. Näin luodaan turvallinen ilmapiiri (Hirsjärvi & Hurme 2000, 131). Kysymysten tulisi edetä lapsen ehdoilla. Tutkijan tulisi olla niin hyvin perehtynyt haastattelutekniikkaan, että pystyy paitsi kuuntelemaan, myös ikään kuin metakuuntelemaan ja -katselemaan lasta ja sen perusteella tekemään havaintoja ja suuntaamaan haastattelua oikeaan suuntaan. (Aarnos 2001, 148 – 149.)

Haastattelukysymysten muotoilulla on lapsia haastateltaessa erityinen merkitys. Lapset eivät välttämättä ole tottuneet haastattelun tyyppiseen keskusteluun, jossa ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. He voivat myös vierastaa omien mielipiteidensä esiin tuomista, jos eivät ole tottuneet siihen. Liian abstrakteja kysymyksiä tulee varoa mutta toisaalta myös itsestään selviä kysymyksiä välttää, sillä ne eivät motivoi lasta vastaamaan. Lapsia haastateltavina ei saa aliarvioida. Yhteisen kielen löytäminen on ehkä vaikeaa mutta tärkeää. On hyvä käyttää erityyppisiä kysymyksiä, avoimia kysymyksiä ja tarkempia konkreettisia kysymyksiä, joissa lasten mielipiteet voivat tulla selkeämmin esille. (Ritala-Koskinen 2001, 73-74.)

6.6 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi aloitettiin heti, kun kaikki 104 ainekirjoitusta oli saatu kerätyksi. Koska haastatteluihin valinnat suoritettiin ainekirjoituksen pohjalta ja haastattelut haluttiin tehdä mahdollisimman pian ainekirjoituksen jälkeen, oli viimeksi mainittujen alustava analysointi tehtävä nopeasti. Eskolan ja Suorannan (1999, 165) mukaan laadulliseen aineistoon voi soveltaa myös määrällistä analyysia. Tämä olikin edellä mainitussa tilanteessa järkevin menettelytapa. Eskola ja Suoranta (1999, 167-168) korostavat tarkkojen analyysisääntöjen määrittelyä ennen luokittelua ja yhtäjaksoista luokittelutoimenpidettä ensimmäisellä analysointikierröksellä. Aineiden analysoinnin helpottamiseksi tehtiin lomake, johon merkittiin aineenkirjoittaneen nimi, luokka, sukupuoli ja aineessa esiintyneiden sääntömainintojen määrä. Aineiden lukeminen pyrittiin suorittamaan mahdollisimman yhtäjaksoisesti. Alustavan analyysin pohjalta valittiin oppilaat haastatteluun luvussa 6.4 kuvatulla tavalla. Ainekirjoitusten jatkoanalyysi luokitteluineen on kuvattu tarkemmin tulosten yhteydessä luvussa 7.1.

Haastatteluaineiston analyysi aloitettiin litteroimalla tehdyt haastattelut. Pyrin parantamaan tutkimuksen luotettavuutta litteroimalla koko aineiston itse. Sen jälkeen

luin tekstiä moneen kertaan. Aineiston analyysia ohjasivat haastattelurungon teemat. Eskolan ja Suorannan (1999, 153) mukaan laadullisen aineiston analyysissa teemahaastattelurunko on oivallinen apuväline ja sen avulla tekstimassasta on mahdollista nostaa esille kohtia, jotka valaisevat tutkimusongelmia. Pyrin myös pitämään silmäni avoinna mahdollisten uusien teemojen varalta. Laadullisen aineiston analyysi ei kuitenkaan tarkoita, että sieltä nousisi esiin mitä vain. Aineiston pitää antaa puhua vapaasti, mutta aineisto ei puhu, ellei siltä kysy. Eli tutkijan tiedot ja esimerkiksi juuri teemahaastattelurunko voivat olla suuntaamassa analyysia. (Töttö 2000, 38-39.)

Aineistoa analysointiin luokittelun, teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Aineistoa analysoitiin pääosin teemoittelun keinoin. Käytin teemoittelun pohjana haastattelua varten suunniteltua teemarunkoa. Teemoittelulla tarkoitetaan sellaisia aineistosta esiin nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle (Hirsjärvi & Hurme 2000, 173). Suuresta tekstimäärästä on ensin pyrittävä löytämään ja sitten eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. On muistettava, että teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola & Suoranta 1999, 176.) Alasuutari (1999, 39) muistuttaa samasta asiasta. Hänen mukaansa laadullisen aineiston analyysi koostuu kahdesta vaiheesta eli havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta eli tulkinnasta. Nämä kaksi nivoutuvat aina toisiinsa (Alasuutari 1999, 39). Laadullisen aineiston analyysi on monitahoinen prosessi. Analyysivaihetta ja luotettavuuden arviointia ei voi erottaa toisistaan yhtä jyrkästi kuin määrällisessä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa kuljetaan vapaammin edestakaisin aineiston analyysin, tehtyjen tulkintojen ja tutkimustekstin välillä. (Eskola & Suoranta 1999, 209.) Jotta analyysi ja tutkimuksen tulokset tulisivat ”eläviksi”, olen käyttänyt haastattelusitaatteja tekstin joukossa. Sitaatit perustelevat tehtyjä tulkintoja, toimivat esimerkkeinä ja elävöittävät tekstiä (Eskola & Suoranta 1999, 176).

Tutkimuksen tulosten lopuksi on esitetty aineistosta esiin nousseet tyypit. Tyypittely on laadullisen aineiston analyysitapa, jossa aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia. Tyypit kuvaavat parhaimmillaan aineistoa laajasti ja mielenkiintoisesti mutta silti myös taloudellisesti. (Eskola & Suoranta 1999, 182; Hirsjärvi & Hurme 2000, 174.) Lisäksi olen pyrkinyt liittämään tutkimuksen laajemman kokonaisuuden osaksi liittämällä tutkimuksen päätulokset kehittelemääni käsittemalliin. Teoreettisen viitekehyksen avulla osoitetaan, mitä yleisempiä johtopäätöksiä tuloksista voidaan vetää. Yleistämistä parempi termi laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin suhteuttami-

nen. (Alasuutari 1999, 221-222, 235; Patton 1990, 486, 489.) Olen siis pyrkinyt suhteuttamaan tulokset osaksi laajempaa kokonaisuutta.

6.7 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen työväline. Näin ollen pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1999, 211.) On säilytettävä ja hyväksyttävä tietoisuus siitä, että tutkija vaikuttaa saatavaan tietoon jo keruuvaiheessa ja että kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kyse aina myös tutkijan tulkinnosta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189; Mason 1996, 5-6.) Tieteelliseen ajatteluun kuuluu tärkeänä osana reflektointi (Eskola & Suoranta 1999, 149; Mason 1996, 5-6). Tutkijan on tärkeää kyseenalaistaa omat tulkintansa ja pyrittävä olemaan mahdollisimman tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdistaan (Laine 2001, 32; Mason 1996, 5-6).

Validius ja reliaabelius ovat tutkimuksen luotettavuuden mittareita. Tutkimuksen luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavat ovat ymmärtäneet kysymykset väärin. Tällöin kysymykset eivät mittaa pätevästi sitä, mitä ennalta on suunniteltu. Hirsjärvi ja Hurme (2000, 187) puhuvat tässä tapauksessa erityisesti rakennevalidiudesta. Tällä tarkoitetaan, että koskeeko tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan. Laadullisessa tutkimuksessa tässä on viime kädessä kyse tulkinnan ongelmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 187.) Aineiston kvalitatiivisessa analyysissä reliaabelius tarkoittaa lähinnä aineiston laatua ja tätä kautta tutkijan omaa toimintaa. Haastatteluaineiston luotettavuus riippuu sen laadusta. Haastattelututkimuksessa laatu ja luotettavuus ovat suoraan riippuvaisia haastattelijasta ja hänen taidoistaan. Tärkeää on, että kaikki aineisto on otettu huomioon ja litterointi on tehty tarkoituksenmukaisesti ja oikein. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185,189; Mason 1996, 146; Patton 1990, 279.) Hirsjärvi ja Hurme esittävät yhdeksi haastatteluaineiston validiointitavaksi uskottavuuden todentamista. Osallistujatarkistuksen keinoin haastateltavat saavat itse tutustua tutkijan tulkintoihin ja näin kommentoida tulkintojen onnistumista. Tähän liittyy kuitenkin myös paljon ongelmia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.)

Haastatteluaineiston laadukkuuteen voidaan jo etukäteen pyrkiä tekemällä hyvä haastattelurunko. Eduksi on myös se, että mietitään ennakolta, miten teemoja voidaan

syventää ja pohditaan mahdollisten lisäkysymysten muotoja. Juuri teemahaastattelua tehtäessä on varauduttava myös yllättäviin tilanteisiin ja siihen, että lisäkysymyksiä voi joutua tekemään yllättävistäkin esille nousevista aiheista. Siksi on tärkeää, että haastattelija on perehtynyt aiheeseen mutta myös saanut tarpeellisen haastattelijakoulutuksen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184.) Laadullista tutkimusta tehtäessä voidaan pohtia yleiselläkin tasolla sitä, miten perinteiset reliabiliuden ja validiuden määrittämistavat voidaan korvata paremmin sopiviksi laadulliseen tutkimukseen. Totuttujen määritelmien hylkääminen ei tietenkään tarkoita sitä, että tutkimusta voitaisiin tehdä miten vain. Tutkimuksessa on edelleen pyrittävä siihen, että se paljastaa tutkittavien käsityksiä mahdollisimman hyvin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 189.)

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Lapsen kotona kohtaamat rajat ja säännöt

Ensimmäisessä tutkimusongelmassa pyrittiin selvittämään, mitä sääntöjä ja rajoja lapsi on kohdannut kotonaan. Tätä pyrittiin kartoittamaan ainekirjoituksen avulla, jonka otteena oli säännöt ja rajat minun perheessäni. Ainekirjoituksen ohjeistuksessa pyrittiin minimoimaan sen vaikutus lasten aineiden sisältöön. Tarkoituksena oli saada lapset kirjoittamaan niistä rajoista ja säännöistä, joita heille sillä hetkellä mieleen kohosi. Oletuksena oli, että ne rajat, jotka lapselle ainekirjoitushetkellä mieleen muistuvat olisivat hänelle merkityksellisimpiä tai ainakin niitä kotona käsiteltäisiin runsaasti.

Ainekirjoitukseen osallistui 104 oppilasta, joiden jakaantuminen on esitetty luvussa 6.4. Aineessa mainittujen sääntöjen lukumäärä oppilasta kohden vaihteli 0 ja 11 välillä. Keskimäärin oppilaat olivat kirjoittaneet aineessaan 3–4 eri säännöstä. Tytöt kirjasiivat sääntöjä enemmän kuin pojat. Oppilaiden kirjoittamista aineista löytyi yhteensä 363 sääntöihin tai rajoihin liittyvää mainintaa, joista 199 oli tyttöjen aineista ja 164 poikien aineista. Lisäksi neljä poikaa kirjoitti aineessaan, ettei heillä ole kotona mitään sääntöjä. Muun muassa poika viidenneltä luokalta kirjoitti ”*En tiedä, miltä säännöt tuntuvat, koska meillä ei ole kotona sääntöjä*”. Tytöt mainitsivat pienimmillään aineessaan kaksi eri sääntöä. Näitä tyttöjä oli useita. Neljännen luokan oppilaat kirjoittivat aineessaan keskimäärin 2,6 säännöstä, viidennen ja kuudennen luokan oppilaat 3,8 säännöstä. Kaksi vanhinta luokkatasoa eivät siis eronneet toisistaan ainekirjoituksessa esiintyvien sääntöjen määrässä, mutta neljännen luokan oppilaat kirjasiivat edellä mainittuja luokkatasoja hieman vähemmän sääntöjä.

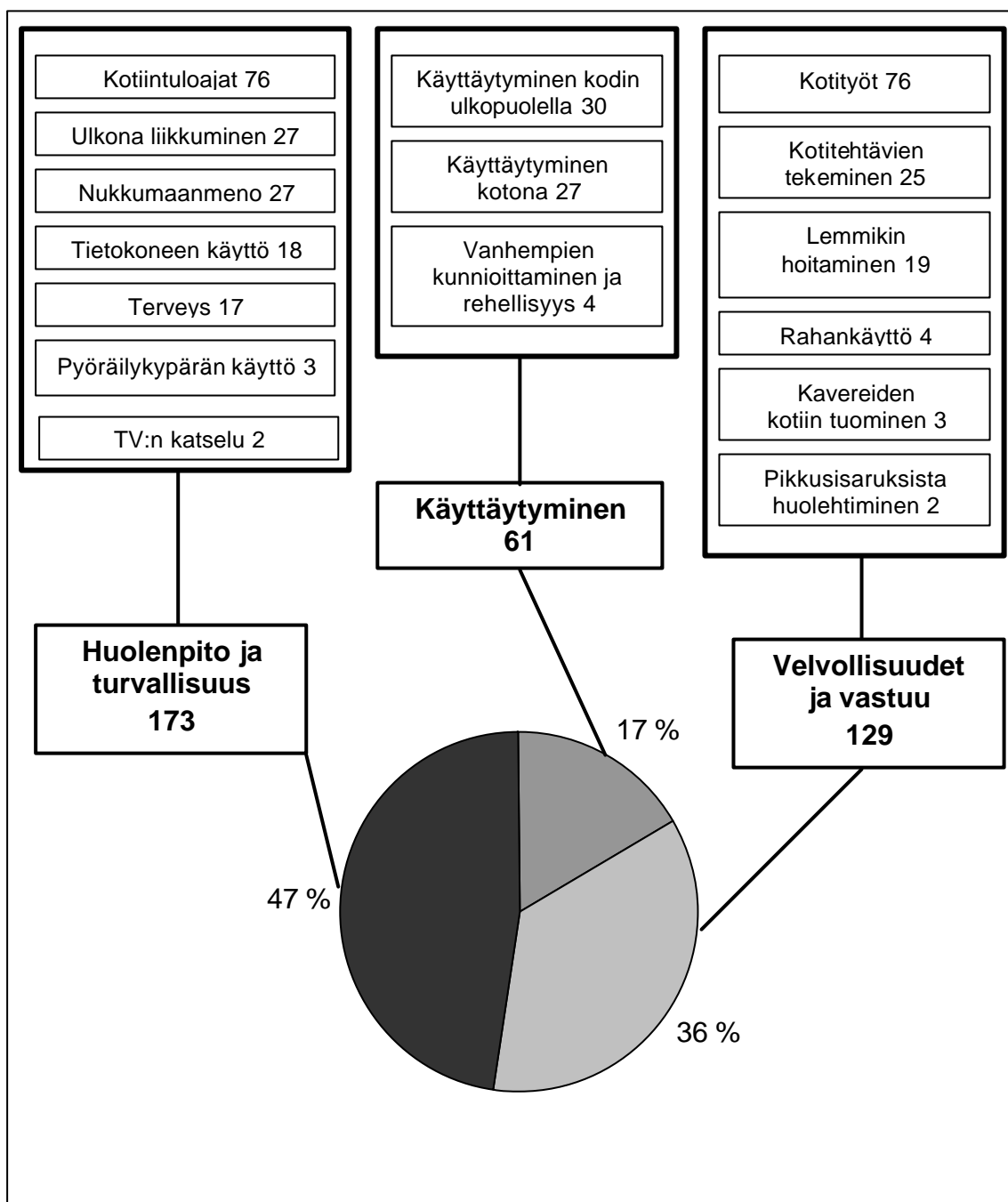
Ainekirjoitustaidon taso vaikutti todennäköisesti jonkin verran saatuihin tuloksiin. Tämä näkyi aineiden pituudessa ja sisällössä. Myöskin sukupuolella on vaikutusta. Tytöt ovat tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten kehitysvaiheessa poikia parempia kirjoittajia ja muutenkin kypsempia. Ainekirjoituksen jälkeen tehtyjen haastatteluiden pohjalta ei voitu löytää sukupuolten välillä eroa sääntöjen ja rajojen määrässä. Tyttöjen aineissa oleva suurempi sääntöjen määrä johtuneekin pääasiassa heidän poikia paremmasta kyvystään ilmaista ajatuksiaan kirjallisesti. Luokkatasojen välinen ero sitä vastoin tuli esiin myös haastatteluissa. Tästä on kirjoitettu luvussa 7.5.

Ainekirjoituksen pohjalta saadut 363 sääntömainintaa jaoteltiin 16 eri teemaan, jotka puolestaan yhdistettiin kolmeksi luokaksi. Näistä selvästi suurin oli luokka **huolenpito ja turvallisuus**, jossa kotiintuloaikaa koskevia rajoituksia oli mainittu ylivoimaisesti eniten. Ulkonaliikkumista, nukkumaanmenoa, tietokoneen käyttöä ja terveyttä koskevat rajoitukset saivat myös tasaisesti mainintoja.

Velvollisuudet ja vastuu luokka keräsi hieman yli kolmasosan kaikista rajoja sääntöjä koskevista maininnoista. Siinä kotitöitä koskevia sääntöjä havaittiin yhtä paljon kuin kotiintuloaikaa koskevia rajoituksia huolenpito ja turvallisuus -luokassa. Myös kotitehtävien tekemistä ja lemmikkieläimen hoitamista koskevat säännöt nousivat monissa aineissa esille. **Käyttäytymistä** käsittelevä luokka jäi selvästi pienimmäksi. Sen teemojen jakaminen ja nimeäminen oli aineissa mainittujen sääntöjen epämääräisyyden vuoksi vaikeaa. Luokittelu kokonaisuudessaan on esitetty kuviossa 1.

Monet tytöt kirjoittivat aineissaan velvollisuudet ja vastuu –luokkaan kuuluvista teemoista. Joukosta löytyi useita tyttöjä, jotka mainitsivat aineessaan pelkästään koti töihin liittyviä sääntöjä ja rajoja. Poikien aineissa esiin nousi eniten huolenpitoon ja turvallisuuteen liittyviä sääntöjä, erityisesti kotiintuloaikoja mutta myös käyttäytymissääntöjä käsiteltiin monissa aineissa.

KUVIO 2 Ainekirjoitusteemojen luokittelu

7.2 Lapsen kokemus hänelle asetetuista rajoista ja säännöistä

Tutkimuksen pääongelmana oli selvittää, miten lapsi kokee hänelle asetetut rajat ja säännöt siis mitä mieltä hän niistä itse on. Iän tuomaa vaihtelua oli näkyvissä jonkin verran. Nuoremmat lapset olivat tyytyväisiä perheensä sääntöihin mutta eivät osanneet perustella mielipiteitään vielä sen paremmin. Säännöt olivat arkielämään kuuluvia asioita, joihin he eivät kiinnittäneet liiemmin huomiota. Vanhemmat lapset, kuudes- ja osa viidesluokkalaisista osasivat jo enemmän pohdiskella sääntöjen merkitystä ja toivat esille myös kritiikkiä vanhempiansa kohtaan.

7.2.1 Lasten ajatuksia säännöistä ja rajoista

Sääntöjä pidettiin asioina, jotka määrittivät sallitun ja ei-sallitun toiminnan. Ne olivat myös velvollisuuksia, kuten lapselle määrättyjä kotitöitä. Useimmat määrittivät säännöt negatiivisina rajoitteina, mitä ei saa tehdä. **Oikean ja väärän erottaminen** oli siis sääntöjen tärkeä tehtävä. Kuitenkin **sääntöjä pidettiin hyvinä, hyödyllisinä asioina**, joita tarvitaan yhteiselämän sujumiseksi. Sääntöjä tarvitaan, että ihmiset tietävät kuinka tulee toimia, ”*ettei syntyisi sekasortoa kaikkien tehdessä vain oman mielensä mukaan*” ja että ”*pysyis elämä ja koti kunnossa ja suhteet myös*”. Toki säännöt tuntuivat välillä turhilta ja niiden noudattaminen tylsältä, mutta kuitenkin kaikki olivat sitä mieltä, että sääntöjä tarvitaan. Useimmat haastateltavat olivat sitä mieltä, että heidän perheessään **sääntöjä oli sopiva määrä** tai jopa melko vähän. Muutamat toki sanoivat, että sääntöjä on aika paljon verrattuna kavereiden perheisiin. Nämä lapset olivatkin niistä perheistä, joissa sääntöjä vaikutti olevan eniten, tai ainakin niiden kontrollointi oli suhteellisen tiukkaa. Kuitenkaan nämäkään lapset eivät kokeneet sääntöjen noudattamista vaikeaksi. Ne olivat loppujen lopuksi helppoja, kun ne oli kerran oppinut. Vaikeaa sääntöjen noudattaminen oli joskus tilanteissa, joissa oli meneillään jotain mukavaa ja mielenkiintoista tekemistä eikä huomiota olisi haluttu siirtää kotiinlähtöön tai vaikka lemmikin ulkoiluttamiseen. Lisäksi kuudesluokkalaisilla on nähtävissä itsenäistymistäisteluita enteilevää kapina-ajattelua eli vaikka sääntöjä ei periaatteessa ole paljon eikä niitä ole vaikeaa noudattaa, ”*joskus ei vaan jaksa, tai ei huvita*”.

”On meillä ihan sopivasti sääntöjä...sääntöjä on välillä vaikeeta noudattaa jos tekee jotain kivoja asioita ja sitten pitää lähteä vaikka kotiin” Tyttö 5.lk

”No on niitä aika paljon, esimerkiksi verrattuna muihin kavereihin, että meidän perheessä on mun mielestä huomattavasti enemmän, mutta ne on ihan hyödyllisiä kyllä, mutta joskus ottaa vähän nuppiin että miks tällastakin joutuu tekeen” Poika 6.lk

Vaikka sääntöjen noudattaminen koettiin vaikeaksi juuri tilanteissa, joissa olisi ollut jotain muuta mukavaa tekemistä, juuri samasta syystä säännöt koettiin toisaalta myös tarpeellisiksi. Ne olivat kuin muistilappuja, joiden avulla tehtävät tuli tehtyä. Monet kertoivat tarvitsevansa sääntöjä juuri muistuttamaan omista velvollisuuksista, joita ei aina huvittaisi täyttää. Mielihyväperiaatteen mukaisesti lapset pyrkivät ja valitsevat eniten mielihyvää tuottavan vaihtoehdon. Säännöt ovat tarpeellisia juuri siinä, että lapsi oppii toimimaan myös mielihyväperiaatteen vastaisesti. Haastateltavat kokivat tarvitsevansa sääntöjä myös oppiakseen sallitun ja ei-sallitun toiminnan eron. Nuoremmat haastateltavat toivat esille konkreettisia tilanteita, missä sääntöjä tarvitaan, kuten peleissä.

”Kyllä mä tarvin, jos ei olis sääntöjä niin ei aina osais päättää tai tietää miten jossain tilanteessa pitää tehdä” Tyttö 5.lk

”Tarvin mä sääntöjä, ei muuten tulis tehtyä kaikkee niinkun pitää, vois vaikka valvoo tosi myöhään, vaikka itekin aattelis että pitäis mennä kotiin, mutta jos kaaveritkin ois ulkona vielä niin en varmaan menis” Poika 5.lk

”Sääntöjä tarvitaan aina ainakin esimerkiksi peleissä, jos ei olis sääntöjä niin kukaan ei jaksais seurata sitä eikä viittis pelatakaan” Poika 4.lk

12-vuotiaat taas pohtivat puolestaan sääntöjen merkitystä syvemmin, he kokivat tarvitsevansa niitä myös oppiakseen myöhemmässä elämässä tarvittavia taitoja. Sääntöjen noudattamisen taitoa arveltiin tarvittavan esimerkiksi tulevassa työelämässä sekä suoraan siten, että tällä hetkellä monet säännöt, kuten nukkumaanmeno, vaikuttavat koulumenestykseen ja se taas vaikuttaa hyvän työpaikan saamiseen.

”Tulevaan elämään ainakin, ei sitten vanhempana pärjää, jos ei oo lapsena ollu mitään sääntöjä, ei oo oppinu niihin eikä sitten osaa vaikka siivousjuttuja” Poika 6.lk

”Että pääsis hyvään ammattiin, että oppis nyt hyvin kun käy koulua, että jaksais hyvin” Poika 6.lk

Tärkeimmiksi säännöiksi lapset kokivat useimmiten kotiintuloa tai nukkumaanmenoa säätelevät säännöt. Näiden samaisten sääntöjen lapset sanoivat vaikuttavan elämäänsä eniten. Tämä on aivan ymmärrettävää, sillä näihin sääntöihin lapset törmäävät joka päivä ja niihin kohdistuu usein myös erimielisyyksiä. Tärkeitä sääntöjä olivat myös yhteiselämää säätelevät säännöt kuten, että ketään ei saisi kiusata sekä lemmikin hoitaminen.

Nukkumaanmenosääntö oli tärkeä siksi, että seuraavana päivänä piti taas nousta aamulla kouluun eikä siellä jaksaa, jos ei ole nukkunut tarpeeksi. Tästäkin on nähtävissä, että lapset kokivat luonnollisesti tärkeimpinä sellaiset asiat, jotka konkreettisesti vaikuttavat heidän jokapäiväiseen elämäänsä, esimerkiksi eräskin poika, joka oli erittäin kiinnostunut tietokonepeleistä, koki kaikkein tärkeimmäksi säännöksi rajoitukset tietokonepelien pelaamisessa.

”No kotiintuloaika on ainakin aika tärkeä, jos tulis kauheen myöhään niin ei sais nukuttua tarpeeks ja ois varmaan huono koulumenestyskin” Tyttö 6.lk

”Meidän perheessä kaikista tärkein sääntö on varmaan ne kotiintuloajat tai lemmikin ruokkiminen ettei se lemmikki kuole” Poika 4.lk

Vanhimpien haastateltavien, 12-vuotiaiden joukosta, löytyi myös muutama, jotka osasivat viedä ajatteluaan pidemmälle ja pohtivat sitä, että tärkein sääntö onkin esimerkiksi kaikkien ihmisten kunnioittaminen. He kertoivat, ettei sellaista sääntöjä sinällään ole sovittu tai kirjattu mihinkään, mutta sehän kattaisi oikeastaan useimmat perheen säännöistä.

”Meidän perheen tärkein sääntö on, että kaikista pidetään huolta, se on kaikista tärkeintä...ja ettei tee tyhmyyksiä, se on sellanen iso sääntö, joka kattaa niinku monta pienempää” Poika 6.lk

Sääntöjä pidettiin siis kautta linjan tarpeellisina ja tärkeinä. Vaikka joitakin sääntöjä, useimmiten nukkumaanmeno- tai kotiintuloa- tiettyyn aikaan, olikin välillä ikävää noudattaa, sitä ei olisi kuitenkaan kokonaan poistettu. **Liian tiukkoina** nukkumaanmeno- tai kotiintuloa-ajoja pidettiin silti yleisesti. Ymmärrettiin kyllä, että kotiin pitää tulla ja nukkumaan mennä, että jaksaa taas seuraavana päivänä lähteä kouluun, mutta määrää-joja olisi haluttu muuttaa ”edes vähän”. **Turhina sääntöinä** saatettiin pitää kotitöihin, vaikkapa oman huoneen siivoukseen, liittyviä velvollisuuksia. Niistä ei lasten mielestä olisi tarvinnut pitää niin tiukasti kiinni. Nämä seikat olivat myös niitä, mistä kotona tuli eniten erimielisyyksiä. Nukkumaanmenosta, kotitöiden tekemisestä tai kotiintuloajasta riideltiin silloin tällöin joka perheessä. Lapset eivät kokeneet kuitenkaan riitoja tulevan usein ja ne saatiin selvitettyä melko nopeasti. Riita päättyi esimerkiksi kompromissiin kotiintuloajasta tai siihen, että itselle kuuluva työ oli kuitenkin tehtävä. Hetken aikaa se harmitti mutta unohtui kuitenkin nopeasti.

”En mä mitään haluais kokonaan pois, mutta jotain vois ehkä muuttaa, jotain si- sääntuloa-ajoja, ei paljon mutta vähän myöhemmäks” Poika 6.lk

”Joskus tuntuu, että jotkut säännöt tai kotityöt on ihan turhia, tai ei turhia mutta ei jaksais tehdä, mutta ei ne sit loppujen lopuks ookkaan...mut sängynpetauksesta mä luopuisin, se ei oo musta niin tärkeetä” Tyttö 5.lk

”Joskus tulee riitaa, tietokoneella pelaamisesta vaikka tai kotiintulosta, kun joskus haluis olla pitempään...mut ei niistä kauheesti tuu silti” Tyttö 4.lk

”Huoneen siivouksesta tulee useimmiten riitaa, se on semmonen asia, ja se johtaa siihen, että mä siivoon sen kuitenkin” Poika 6.lk

Säännöt olivat useimmissa perheissä **suhteellisen pysyviä**. Ne oli kerran asetettu ja keskusteltu ja kaikkien oletettiin niitä sen jälkeen noudattavan. Sääntöihin ei tavallisessa arjessa juurikaan kiinnitetty erityistä huomiota. Niissä oli kuitenkin hieman joustonvara ja esimerkiksi viikonloppuisin kotiintuloajat olivat myöhäisemmät kuin arkena. Lapset itse olivat tyytyväisiä tällaiseen toimintatapaan.

”Säännöt on ihan selkeet ja pysyy samoina, mutta joskus ne vaihtelee, vaikka viikonloppuisin saa valvoo pitempään, silloin siitä puhutaan, ei muuten” Tyttö 5.lk

”Joskus ne säännöt vaihtelee, jos on jotain erityistä mutta muuten pitää noudattaa. Se on hyvä niin, että tietää mikä on meininki mutta joskus voi antaa perikskin, jos on jotain meno vaikka” Tyttö 6.lk

”Mun mielestä sääntöjä pitää joskus soveltaa jos tarve vaatii, mut ei säännöt oo kuitenkaan sitä varten, että niitä pitäs koko ajan soveltaa, ne niinkun niissä pitäs pysyä” Poika 6.lk

Oli myös kaksi ääripäätä, joista molempia edustavia perheitä löytyi muutama. Perheitä, joissa säännöt olivat melko tiukat ja lapset kaipasivat niihin jouston mahdollisuutta tai niitä perheitä, joissa lapset kokivat sääntöjen heittelevän. Säännöt olivat olemassa mutta joskus niitä piti noudattaa, joskus taas ei. Sääntöjen heittelehtiminen koettiin joko epävarmuutta lisäävänä tekijänä tai sitten siihen ei oikein osattu suhtautua mitenkään, ei tiedetty onko se hyvä vai huono asia. Näillä lapsilla sääntöjen merkitys ja tarpeellisuus vaikuttivat melko vierailta asioilta.

”Meillä niitä pitää noudattaa aina, ne on aika tiukat...se on ihan hyvä, mutta joskus vois kyllä olla ettei ois ihan niin tarkkaa” Tyttö 4.lk

”Meillä sääntöjä pitää noudattaa aina, ne on selvät aina, mun mielestä niitä vois vähän välillä höllentää, riippuu tilanteesta” Tyttö 6.lk

”Ei ne hirveesti vaihtelee mutta joskus vaihtelee, ja sitten sitä on vähän ihmeisään, että jaahas” Poika 5.lk

”Joskus säännöt heittelee...en mä oikein tiedä siitä sitten...on se ihan kivaa joskus mutta joskus se on vähän outoo” Tyttö 4.lk

7.2.2 Sääntöjen puuttuminen

Kuten edellä on tullut ilmi, pääsääntöisesti lasten perheissä oli sääntöjä, enemmän tai vähemmän. Haastateltavien joukkoon kuului myös muutama sellainen lapsi, joka kertoi, että hänen perheessään ei ole sääntöjä lainkaan tai niitä on erittäin vähän. Tällöin säännöt tuntuivat olevan lapselle melko vieras käsite, ja niistä kertominen oli hankalaa, esimerkiksi poika viidenneltä luokalta kertoi näin: *”Kai meillä jotain sääntöjä on, en mä oikein tiedä.”* Tällaisessa perheessä sääntöjä ei ilmeisesti liiemmin kontrolloitu eikä niiden noudattamisesta tai noudattamatta jättämisestä saanut liiemmin palautetta. Säännöt tuntuivat lapsesta selvästi vieraalta asialta. Erityisen huomiota herättävää oli kuitenkin se, että haastateltavien joukossa oli myös pari lasta joiden perheissä ei sääntöjä ollut lainkaan ja jotka kertoivat kaipaavansa niitä. He olivat sitä mieltä, että sääntöjä pitäisi olla ja niitä tarvittaisiin, jotta elämä sujuisi paremmin ja olisi helpompi tietää, kuinka tulee toimia. Rivien välistä pystyi lukemaan, että nämä lapset kokivat olevansa tuuliajolla, kokivat tullessa jätetyksi yksin. Heidän mielestään tuntui *”oudolta, sillai kun kaikki muut on joutunu jo sisälle, tai joku joutuu lähteen syömään niin on se outoo”*. Käytännössäkin sääntöjen puuttuminen näytti vaikuttavan niin, että lapsi oli paljon yksin, joutui huolehtimaan itse itsestään, esimerkiksi ruoka-aikojen puuttuessa eräs poikakin kertoi, että *”joskus vaikka illalla on kauhee nälkä, kun ei oo ollu ruoka-aikaa niin sit tarvii ite tehdä jotain välipalaa”*. Lapset pohtivat sääntöjen puuttuvan heidän perheestään siksi, että vanhemmat olivat niin kiireisiä, etteivät ehtineet ajatella asiaa. Nämä lapset pitivät jopa rangaistuksia suositeltavina, jos oli tehnyt jotain paha. Rangaistuksesta *”sitten oppis noudattaan niitä, eikä tekis enää”*. Vanhempien kerrottiin joskus komentelevan tai määräävän esimerkiksi kotiintuloajan, jos oli jotain erityistä menoa, mutta selvästikään vanhemmilla ei ollut lapsen silmissä auktoriteettiasemaa sillä he eivät kokeneet, että vanhempia olisi pakko totella. *”En mä aina siitä välitä, jos äiti komentelee, kyllä sitä pitäis totella, mutta en mä sitten aina jaksa totella sitä.”* Toisaalta sääntöjä ja niiden tuomaa turvallisuuden ja säännönmukaisuuden tunnetta siis kaivattiin, mutta toisaalta, kun oli totuttu sääntöjen puuttumiseen, ei niiden noudattaminen yhtäkkiä käynytkään niin helposti. Tämä on elävä esimerkki siitä, että epäjohdonmukainen kasvatustyyli johtaa vanhemman sanojen merkityksen heikentymiseen eikä lapsi enää kunnioita niitä (Kärkkäinen 1990, 91-92; Tahkokallio 2001, 148).

Sellaiset lapset, joiden perheissä oli sääntöjä ja jotka olivat tottuneet sääntöjen noudattamiseen, eivät pitäneet myöskään sääntöjen puuttumista hyvänä vaihtoehtona.

Kaveriaan, jonka kotona oli paljon vähemmän sääntöjä kuin heillä, he eivät kadehtineet, ennemminkin lapset pitivät perhettä hieman outona. Toki myönnettiin, että toisaalta olisi välillä mukavaa olla ilman sääntöjä ja tehdä mitä itse haluaisi, mutta pitemmän päälle sellainen elämä ei kuitenkaan olisi hyväksi. Elämä saattaisi mennä ”aika hulinaksi” ihmisten tehdessä mitä haluaisivat eikä mikään oikein toimisi. Sääntöjä tarvitaan siis yksinkertaisesti järjestyksen ylläpitoon.

”Ilman sääntöjä ois niin sekavaa että, eihän koko maailmassa ois mitään intoo jos sais tehdä mitä huvittaa” Tyttö 5.lk

”Sitten siitä elämästä ei oikein tulis mitään, jos niitä ei olis, esimerkiks perheessä vaikka ruoka-aika, jos kaikki tulis millon sattuu niin joutus syömään kylmää ruokaa ja muutenkin kaikki menis ihan sekasin” Poika 5.lk

”Jos ei olis sääntöjä niin se olis tavallaan hauskaa niin olis sillai paljon vapaampaa mutta tota kyllä siihen varmaan ennen pitkää kyllästyis, voishan se elämä mennä aika sekaseks ja vois unohtaa kaikki kokeet ja koulu jäis tosi huonolle” Poika 6.lk

”Aika oudolta tuntuis olla kokonaan ilman sääntöjä, sais tehdä mitä vaan, ois se hauskaa mutta ei toisaalta, kun sitten ois aamulla vaikka aina väsyny kun pitää mennä kouluun, kun sais olla ulkona niin pitkään kun haluaa” Tyttö 4.lk

Osa oli sitä mieltä, että sääntöjen puuttuminen toisi myös turvattomuuden tunnetta. Sääntöjen puuttuminen saisi aikaan myöhempää ulkonaoloa, mutta se taas voisi luoda pelottaviakin tilanteita. He pitivät vanhempia, jotka eivät asettaisi sääntöjä lapsilleen, huonoina kasvattajina. Säännöt osoittavat myös sitä, että vanhemmat huolehtivat lapsistaan. Sääntöjen puuttuminen osoittaisi välinpitämättömyyttä.

”Semmonen perhe, jossa ei ois mitään sääntöjä niin...siitä seurais monta riitaa, se ois sillai, että jos vanhemmilla on yhtään vastuuntuntoo niin kun kello lähenee yheksää niin rupee pikkuhiljaa mietityttään, että missä lapset menee...jos ne ei yhtään tiedä missä ne lapset on, niin ei ois hyvä juttu” Poika 6.lk

”Varmaan se aluks tuntuis hauskalta ja siistiltä kun sais tehdä mitä haluaa, mutta sitten tulis semmonen olo, että välittääkö ne vanhemmat yhtään mitä mä teen” Poika 6.lk

”Jos ei olis yhtään sääntöjä perheessä niin se ei olis hyvä tapa elää, koska jos ei oo niitä sääntöjä niin siitä lapsesta ei periaatteessa huolehdita kunnolla” Poika 6.lk

”Vois se olla aika pelottavaakin, kun ei ois mitään sääntöjä niin tulis vaikka yöllä kotiin, niin se ois aika pelottavaa” Tyttö 5.lk

7.2.3 Sääntöjen määräytyminen, oikeutus ja tarkoitus

Sääntöjen asettajina toimivat useimmissa perheissä vanhemmat, kuitenkin niin, että lasten kanssa monesti keskusteltiin ja heidän mielipidettään kysyttiin. Vanhemmilla oli kuitenkin ”viimeinen sana”. Kaikista asioista ei aina keskusteltu vaan vanhemmat päättivät niistä itse. Lapset olivat tähän tyytyväisiä, etenkin nuoremmat tutkittavat eli 10–11-vuotiaat. Useimmat kokivat saavansa vaikuttaa tarpeeksi, ja että heidän mielipidettään otettiin riittävästi huomioon. Monissa perheissä säännöistä oli keskusteltu ja yhdessä laadittu perheen säännöt, joita kaikkien tulisi noudattaa. Niitä oli yhdessä pohdittu ja kaikille jaettu esimerkiksi omat kotityöt. Monissa perheissä kotitöiden tekemisen yhteydessä oli sovittu myös viikkorahasta. Säännöistä ei sen jälkeen juurikaan keskusteltu, paitsi silloin, jos niiden noudattamisessa oli jotain epäselvää tai tarvetta uusiin sääntöihin. Lasten mielipiteitä oli kysytty ja vaikkei lopputulos aina ollutkaan lasten mielen mukainen, lapset kokivat heidän mielipidettään kuitenkin arvostettavan. Samoin Castle ja Rogers (1993, 77-78) toteavat, että lapsen mukaanotolla sääntöjen ja rajojen sopimiseen on myönteisiä seurauksia. Lapsi muistaa paremmin sellaiset säännöt, joiden laatimiseen hän on osallistunut ja kunnioittaa sekä noudattaa niitä halukkaammin. Toki joukkoon mahtui muutamia sellaisiakin lapsia, jotka toivoivat saavansa äänensä enemmän kuuluviin. He olivat lähinnä niistä perheistä, joissa säännöt ja niiden noudattaminen oli tiukinta. Vanhemmat toimivat sääntöjen asettajina, ne kerrottiin lapsille eikä niistä keskusteltu. Osa lapsista sanoi myös, että ”olisihan se kiva vaikuttaa enemmänkin, mutta ei mun oikeestaan tarvi.”

”Periaatteessa vanhemmat päättää säännöistä, mutta meillä lapsilla on kuitenkin uusissa asioissa äänioikeus, että se ei oo välttämättä se päätös, mutta kuunnellaan kuitenkin, mitä mieltä me ollaan” Poika 6.lk

”Iskä ja äiti päättää säännöistä, mä saan sanoo mielipiteeni, kyllä se otetaan usein ihan vakavastikin, tarpeeksi mun mielestä, mutta lopullisen päätöksen ne tekee ite” Tyttö 5.lk

”Meillä säännöt päättää äiti ja isä, kaikkein lopullisimmin äiti, me saadaan vaikuttaa vaan ihan jossain pienissä asioissa...kyllä vähän liian vähän kuunnellaan mun mielestä mun mielipidettä, joskus jos mä sanon, että saanks mäkin sanoo mielipiteeni, niin äiti voi joskus sanoo, että ei kukaan kysyny sun mielipidettä, se on aika ärsyttävää” Poika 5.lk

Ikä toi mukanaan kritiikkiä vanhempia kohtaan ja lisääntyneitä halua vaikuttaa ja päättää omaan elämään liittyvistä asioista kuten nukkumaanmenoajoista tms. Vanhempien olisi heidän mielestään pitänyt luottaa enemmän ja löysätä säännöistä jo jonkin verran.

Kuitenkin myös nämä 12-vuotiaat olivat sitä mieltä, että vanhempien kuuluu asettaa sääntöjä lapsilleen ja pitää huolta myös niiden noudattamisesta. Oma tilaa ja päätösvaltaa toivottiin jo jonkin verran lisää, muttei kuitenkaan täydellistä itsenäisyyttä. Selvästi oli nähtävissä orastava autonomian ja tarvitsevuuden ristiriita ja mielipiteet enteilivät tulevia itsenäistymistaisteluja.

”Kyllä mä ehkä vähän enemmän haluisin päättää ite, en ihan kaikista kuitenkaan, on hyvä, että äiti huolehtii läksyjen teosta, kun jos mä saisin ite päättää niin en mä sitten tekis ollenkaan aina” Poika 6.lk

”Kyllä niitten jo pitäs vähän enemmän luottaa, että mä tiedän missä mä meen ja mitä mä teen...että vois jo vähän myöhempään olla ulkona esimerkiksi, etten mä mee mihkään porukoihin, siitä ne varmaan on huolissaan” Tyttö 6.lk

Asetelmaa, jossa vanhemmat asettavat säännöt joita lastenkin on toteltava, pidettiin siis reiluna ja oikeudenmukaisena, kunhan lastenkin ääni pääsisi kuuluviin ja sitä sopivassa määrin kuunneltaisiin. Vanhemmilla nähtiin olevan enemmän ikää ja elämäkokemusta, jonka mukanaan tuomalla viisaudella he osaisivat asettaa tarvittavia sääntöjä. Lapset selvästi luottivat vanhempiensa kykyyn asettaa järkeviä sääntöjä ja epäilivät vielä omaa kykyään päättää kaikista asioista itse. He myönsivät suoraan, että tietyt asiat, kuten siivoaminen tai nukkumaanmeno säädyllyiseen aikaan, jäisivät tekemättä, ellei niitä säännön säädeltäisi. Haastateltavien mielestä oli kuitenkin tärkeää, että lapsiltakin kysyttiin mielipidettä ja se myös otettaisiin huomioon. Ymmärrettiin, ettei se aina ole mahdollista, mutta tietyissä asioissa, kuten omaan huoneeseen liittyvissä asioissa, lastenkin tulisi saada päätösvaltaa. Tunne, että vanhemmat luottavat ja arvostavat lapsen mielipidettä, oli siis tärkeä. Kaikkein ristiriitaisimpia seikkoja olivat esimerkiksi juuri nukkumaanmeno- tai kotiintuloajat. Niitä olisi toisaalta mieluusti muutettu ja mieli olisi tehnyt olla myöhempään ulkona mutta toisaalta niitä pidettiin kuitenkin juuri tärkeimpinä seikkoina, joista vanhempien kuului päättää. Vastuu riittävästä unesta ja sen tarpeellisuudesta koulunkäynnin suhteen tunnuttiin luovuttavan bppujen lopuksi mielellään vanhemmille.

”Se, että vanhemmilla on se päätösvalta, niin on mun mielestä kuitenkin ihan oikein, että ittestä se ei nyt aina välttämättä tunnu oikeelta, mut silti se on oikein, koska vanhemmilla on se, että ne tietää oikeesti, ja ne on eläny sen saman elämän jo mitä lapset elää ja niillä on tietoa jo enempi” Poika 6.lk

”Siis mun mielestä vanhemmille kuuluu ehdottomasti nää kotiintuloajat ihan sen takia, että mitä enempi on sitä omaa päätösvaltaa niin sitä myöhemmin sitä varmaan tulee ja sit se haittaa koulunkäyntiä, onhan siitä tehty tutkimuksiakin että siitä on haittaa kun sä valvot myöhään” Poika 5.lk

”On se ihan oikein, että vanhemmat määrää säännöt, kun jos ite päättäis niin vois tehdä ihan outoja ja hassuja juttuja joskus, ei mun mielestä lasten pitäiskään päättää säännöistä, aikuisten pitää päättää ainakin kotiintuloajoista, kun vanhemmilla on enemmän järkee päässä” Tyttö 4.lk

Lapset pohtivat vanhempien syitä asettaa sääntöjä. Useimmille vanhemmat olivat selittäneet ja perustelleet ratkaisunsa. Jotkut vanhemmat toimivat kuitenkin niin, että sääntö esitettiin määräyksen tapaan eikä sitä selitelty. Tähän lapset olisivat kaivanneet korjausta. Ikävää sääntöä tai velvollisuutta olisi helpompi noudattaa, jos sen merkitys olisi selvillä. Varsinkin nuorimpien tutkittavien joukossa oli myös sellaisia lapsia, joille sääntöjen asettamisen syyt tuntuivat vierailta asioilta. Arveltiin, että vanhemmilla on varmaan jokin syy, mutta sitä ei osattu tarkemmin eritellä. Tavallisimpia syitä sääntöjen tarpeellisuuteen lasten kokemusten mukaan oli järjestyksen ja sovun säilyminen perheessä. Sääntöjen avulla kaikki sujuu ja kaikilla olisi mukava ja hyvä olla. Tätä perustelua käyttivät erityisesti haastateltavista nuorimmat.

”Varmaan ne siihen pyrkii, että perheessä ois kaikilla mukava olla ja kaikki ois sovussa ja kaikki sujuis” Tyttö 4.lk

Myös turvallisuuden takaaminen oli tärkeä syy, lapsia haluttiin suojella pahalta. Turvallisuuteen liittyi fyysisen turvallisuuden lisäksi myös muunlainen huolehtiminen, kuten karkkipäiväsäännöllä suojeltiin lasten hampaita ja tietokonesäännöllä liian pelaamisen aiheuttamilta haittavaikutuksilta. Haluttiin yksinkertaisesti huolehtia lapsista hyvin ja siinä säännöt auttoivat. Tämä käsitys vanhempien syistä asettaa sääntöjä on yhteneväinen Metsäpellon tutkimuksen kanssa, jossa tutkittiin rajojen asettamista vanhempien näkökulmasta. Metsäpellon mukaan vanhempien rajojen asettamisen päätarkoitus on turvata lasta, suojella häntä sekä fyysisiltä että henkisiltä kolhuilta. (Metsäpelto 2003, 57.)

”Niitten tehtävä on suojella lapsia ja yks tapa suojella on kotiintuloajat vaikka” Poika 6.lk

”No toi karkkisääntö ainakin, ne halua ettei mun hampaat mee ihan huonoiks ettei uskalla sitten vanhana hymyillä ollenkaan kun on mädät hampaat” Tyttö 5.lk

”Ettei niille tapahtuis mitään, ettei ne tekis kellekään muulle pahaa eikä niille tehtäis” Poika 5.lk

”Sen takia ettei sattuis mitään, eikä tulis mielisairaaks jos vaikka pelaa jotain k18-pelejä” Poika 4.lk

Lisäksi haluttiin opettaa elämässä tarvittavia taitoja ja kasvattaa hyviä, kunnan ihmisiä. Varsinkin jo 12-vuotiaat olivat ilmeisesti käyneet aiheesta keskusteluja vanhempiensa kanssa sillä he arvelivat vanhempien olevan huolissaan alkoholista, huumeista ja jengeistä. Syitä pidettiin useimmiten järkevinä ja reiluinä, kuitenkin joskus vanhemmat olivat varsinkin kuudesluokkalaisten mukaan liian huolehtivaisia. Sääntöjen asettaminen nähtiin vanhempien tehtäväksi ja heille luonnostaan lankeavana velvollisuutena.

”Turvallisuutta ainakin, ettei satu mitään ja ja rahankäytöstä opettaa ettei rahaa mee turhaan ja osaa tehtä kotitöitä” Tyttö 5.lk

”Ne yrittää pitää huolta, että pysyy sillai niinkun hyvällä tiellä, ettei niinkun sorru mihinkään huumeisiin tai mihinkään pahaan, tietää justiin ettei siel kaupungilla välttämättä liiku sitä parasta porukkaa enää keskellä yötä, että ne huolehtii” Poika 6.lk

”Ne halua, että isona pääsee hyviin töihin ja ettei polteta tupakkaa eikä juoda” Poika 6.lk

”Tietysti kun ne välittää ja halua huolehtia ja ne halua kasvattaa lapsiaan, kasvattaa hyviks ihmisiks” Tyttö 6.lk

7.2.4 Yhteenveto lapsen kokemuksesta hänelle asetetuista rajoista ja säännöistä

Sääntöjen ja rajojen tärkeimmäksi tehtäväksi lapset kokivat oikean ja väärän erottamisen. Säännöt ja rajat ilmenivät lasten elämässä yleisemmin negatiivisina rajoitteina. Sääntöjä ja rajoja pidettiin hyvinä ja tarpeellisina ihmisten yhteiselämää helpottavan vaikutuksen vuoksi. Pääsääntöisesti lapset kokivat heidän kotonaan olevan sääntöjä sopivan määrän. Suurin osa lapsista koki tärkeimmiksi säännöiksi kotiintuloa ja nukku-
maanmenoa säätelevät säännöt. Tämä oli nähtävissä jo ainekirjoituksissakin, joissa kyseisistä säännöistä oli kirjoitettu runsaasti (katso luku 7.1). Edellä mainittujen sääntöjen noudattamista pidettiin toisaalta ikävänä ja sääntöjä hetkittäin liian tiukkoina. Turhim-
pina sääntöinä puolestaan pidettiin kotitöitä koskevia sääntöjä. Kotiintuloa, nukku-
maanmenoa ja kotitöitä koskevista säännöistä ja rajoista tuli perheissä lasten mielestä eniten riitaa. Riidat olivat kuitenkin melko harvinaisia ja ne sovittiin nopeasti. Asetetut säännöt ja rajat olivat useimmissa perheissä suhteellisen pysyviä.

Haastateltavien joukkoon kuului muutama lapsi, joiden mukaan heidän koto-
naan ei ollut sääntöjä ja rajoja tai niitä oli erittäin vähän. Kyseisille lapsille säännöt ja rajat olivat käsitteenä varsin vieras ja niistä kertominen oli vaikeaa. Tällaisten lasten perheissä ei ole lainkaan sääntöjä ja rajoja tai niiden kontrollointi on olematonta. Edellä mainituissa tapauksissa lapsi viettää paljon aikaa yksin ja huolehtii itse itsestään. Rajoja

ja sääntöjä kohtaamattomat lapset kertoivat kaipaavansa niitä elämän helpottamiseksi ja toivoivat jopa rangaistuksia sillä pitivät niitä oikeudenmukaisena seurauksena väärästä toiminnasta.

Vanhemmat asettivat säännöt ja rajat mutta lastenkin mielipidettä kysyttiin ja asioista neuvoteltiin yhdessä. Tätä useimmat lapsista pitivät erittäin tärkeänä. Viimeinen sana pysyi kuitenkin vanhemmilla. Demokratia ei kuitenkaan ollut täydellistä; oli asioita joista ei keskusteltu. Haastatelluista nuoremmat olivat tyytyväisiä vallitseviin sääntöihin ja rajoihin. Vanhempien lasten joukosta osa sitä vastoin olisi halunnut vaikuttaa enemmän omaa elämää koskeviin asioihin ja kaipasi vanhemmiltaan enemmän luottamusta. Lapset luottivat vanhempiensa kykyyn asettaa järkeviä sääntöjä ja rajoja ja toisaalta epäilivät kykyään päättää omista asioistaan. Ikävät asiat jäisivät tekemättä ilman selviä sääntöjä ja niiden valvontaa. Osa vanhemmista ei selittänyt sääntöjen ja rajojen syitä. Tällaista määräilyä vanhemmat lapset pitivät epämiellyttävänä ja toivoivat perusteluja asetetuille säännöille. Osa nuoremmista lapsista ei ollut tullut edes ajatelleeksi sääntöjen ja rajojen syitä eivätkä osanneet niitä sen tarkemmin eritellä. Lapset pitivät sääntöjen ja rajojen asettamisen yleisimpinä syinä yhteiselämän sujumista, turvallisuutta ja elämässä tarvittavien taitojen oppimista.

7.3 Lapsen toiminnastaan saama palaute ja miten hän sen kokee?

Lapset saavat perheen sääntöjä ja rajoja koskevasta toiminnastaan palautetta vanhemmiltaan. Suurin osa tähän tutkimukseen osallistuneista lapsista sanoo saavansa sekä positiivista että negatiivista palautetta eniten keskustelun kautta, siis sanallista palautetta. Perheissä on eroja siinä, mitä muita palautekeinoja, esimerkiksi palkkioita tai rangaistuksia, käytetään. Positiivista palautetta tulee vähemmän kuin negatiivista eli sääntöjen noudattamista huomioidaan vähemmän kuin niiden rikkomista.

7.3.1 Sääntöjen noudattamisesta saatu positiivinen palaute

Lähes kaikkien tutkittavien lasten perheissä oli ainakin muutama sääntö, joita tuli noudattaa. Sääntöjen noudattamiseen kiinnitettiin vanhempien taholta kuitenkin vaihtelevasti huomiota. Muutama lapsista kertoi, että vanhemmat eivät kiinnitä asiaan lainkaan huomiota. He tulkitsivat asian niin, että sääntöjen noudattamista pidettiin ilmeisesti niin itsestään selvänä, ettei siitä tarvitse antaa erikseen palautetta. Varsinkin nuoremmat lap-

set olivat kuitenkin eri mieltä, positiivinen palaute houkuttelisi heidän mukaansa noudattamaan sääntöjä entistä enemmän. Iän mukana kasvoi myös ymmärrys, sääntöjä tulee noudattaa ilman palkkioitakin.

”Tuntuishan se mukavalta jos saisi. Jos ei noudata sääntöjä niin saa rangaistuksen ja sitten jos noudattaa niin palkitaan, oishan se mukavaa ja sitten saisi jotain mukavaa itelleen, sitten siitä ois jotain hyötyä eikä vaan se ettei rangaista.” Tyttö 4.lk

”Pitäs huomioida, kehua tai semmosta, jos on kiltisti, meil ei saa mitään” Poika 4.lk

”Ei saa palkkioita, eikä tarvitskaan, ei se oo musta yhtään asiankuuluvaa, se on pelkästään asiankuuluvaa, että niitä pitäs noudattaa” Poika 5 lk.

Suurin osa lapsista kertoi saavansa sääntöjen noudattamisesta suullista palautetta. Vanhemmat kehuivat ja tulivat iloisiksi ja näin kaikille tuli hyvä mieli. Lapset pitivät tällaista palkitsemista hyvänä. Jotkut saivat myös aineellista palautetta, kuten ylimääräistä viikkorahaa tai makeisia. Tämä oli heistä luonnollisesti mukavaa ja lapset sanoivatkin, että se houkuttelee sääntöjen noudattamiseen. Heidän mukaansa sääntöjä noudattaa mieluummin, kun siitä saa itsekin jotain konkreettista hyötyä. Lapset olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei palkkioita tarvitse saada joka ainoa kerta, *”johan siinä äidiltä rahat loppuivat”*, kuten eräs 10-vuotias tyttö totesi.

”Jos tottelee, niin voi saada jotain pientä kivaa ja joskus sitten saa jotain isompaa, jos on koko vuoden hyvin. Mun mielestä pitää saada palkkio niin se kannustaa jatkamaan sitä että käyttäytyy hyvin, mutta ei siitä aina pidä silti saada palkkio, mutta jos tekee paljon pieniä juttuja niin sitten vois saada jotain” Tyttö 5.lk

”Jos noudattaa kaikkia sääntöjä ja tekee kaikki jutut tai jos tekee jotain ylimäärästä niin saa rahaa, voi saada vaikka viisi euroa. Se on hyvä, että saa palkkion, siitä rupee tietään, että nyt mä tein hyvin.” Tyttö 5.lk

”No ainakin se, että on itellä hyvä mieli ja vanhemmillakin on hyvä mieli, meillä ei kyllä saa mitään rahaa mutta äiti yleensä sanoo kyllä, että ootpas ollu kiltti ja on tosi tyytyväinen” Tyttö 6.lk

Monet lapsista kuitenkin sanoivat, ettei palkitseminen ole välttämätöntä, vaikkakin mukavaa. Sääntöjä tulee noudattaa muutenkin. Tässä iän vaikutus näkyy selvästi. Nuoremmat olivat useammin sitä mieltä, että palkitseminen kuuluu asiaan, mutta kuudes- ja osa viidesluokkalaisistakin ymmärsivät jo sääntöjen noudattamisen kuuluvan jokaisen velvollisuuksiin eikä siitä tarvitse erikseen palkita. Säännöt nähtiin arkielämään kuuluvina asioina, joiden noudattaminen on kaikkien osapuolten etu. Sääntöjen noudattamisesta palkitseminen saatettiin nähdä jopa negatiivisena, muutamat 12-vuotiaat osasivat

pohtia palkitsemisen vaikutusta oppimiseen, näin opittaisiin noudattamaan sääntöjä vain palkkion takia eikä opittaisi ymmärtämään niiden todellista tarkoitusta.

”Sääntöjen noudattamisesta ei meillä saa sinänsä mitään palkkioo, kehutaan siitä tietty, ei siitä pitäis saadakaan, se on jotenkin niin perinteistä ja normaalia, että noudattaa” Poika 6.lk

”Sääntöjä pitää noudattaa ilman palkkiotakin, koska ne niinkun kuuluu asiaan, että johonkin on vedetty raja, mitä niinkun pitää tehdä” Tyttö 6. Lk

”Siis meillä ei oo sellasta lahjontaa, että ”nyt sä oot ollu kunnolla niin nyt sä pääset vaikka pizzalle”, ei oo sellasta, ei mitään palkkioita, meillä se vaan on niin että tehään...ei mun mielestä pitäis saada mitään, koska se nyt saattaa tietysti tuntuu kivalta, se on kuitenkin väärä tapa, se saattas ajaa siihen, että tekee vaan sen takia, että saa jotain hyvää, sit sä et opi tekeen töitä koskaan” Poika 6.lk

7.3.2 Sääntöjen rikkomisesta saatu negatiivinen palaute

Kaikki haastatellut myönsivät, että perheen sääntöjä tulee joskus rikotuksi. Nuorimmat ilmoittivat yleisimmäksi syykseen yksinkertaisesti unohtamisen, kun taas kuudesluokalaisilla esiintyi jo sääntöjen kyseenalaistamista sekä murrosikää enteilevää halua kapinoida vanhempia vastaan, jos säännöt koettiin epäreiluiksi. Eikä sääntöjä aina vain huvittanut totella tai ”väsymys painoi”, jos oli kyse vaikkapa kotitöistä.

Ehdottomasti eniten haastatellut saivat, kuten positiivisen palautteenkin kyseessä ollessa, suullista palautetta. Vanhemmat muistuttivat sääntöjen noudattamisen tärkeydestä tai toruivat ja nuhtelivat sääntöjen rikkomisesta, kuten kotiintulossa myöhästymisestä. Joissain perheissä suullinen palaute ja lapsen kanssa keskustelu olivat ainoat negatiivisen palautteen antamisen keinot. Vanhempien tavoitteena lienee lapsen oman ajattelun kehittäminen ja halu välttää auktoriteettiaseman ottamista. Useimmat lapset olivat tähän tasa-arvoisuuteen tyytyväisiä, ”kukapa sitä rangaistuksia haluaisi vaikka tietäisikin tehneensä väärin”, näin kommentoi 10-vuotias tyttö. Täydellinen rajojen ja sen mukana rankaisukeinojen puuttuminen koettiin kuitenkin negatiivisena. Se lienee tuonut turvattomuuden ja yksinäisyyden tunnetta, sillä se vaikuttaa lapsen mielisä vanhempien välinpitämättömyydeltä. (Pulkkinen 2002, 145.)

”Ei meillä tapahdu sillai periaatteessa mitään, mutta joskus me puhutaan siitä asiasta vähän, että minkä takia kannattaa tehdä tällai” Tyttö 6.lk

”Ei ne hirveesti sillain suutu, ei mulle mitään rangaistusta tuu, niinkun yks kaveri sano kerran että niillä joutuu nurkkaan, niin ei meillä oo mitään sellasta, ei meillä oo silleen mitään, siitä sanotaan ja jos on joku vakava niin sit keskustellaan” Tyttö 4.lk

”No ne huomaa ja sanoo siitä jotain, ei ne paljoo suutu, se sanoo siitä asiasta ettei niin sais tehdä ja mä sanon etten mä muka tienny, yleensä mä tottelen kyllä” Poika 4.lk

Suullisen palautteen lisänä tulivat etuuden poisottaminen tai kotiarestin antaminen. Sitä mukaa, kun rangaistukset kovenivat, ne myös vähenivät, siis sitä harvemmassa perheessä ne olivat käytössä. Lapsen iästä riippumatta keskivertoperheessä säännön rikkomisesta ensin keskusteltiin ja kenties nuhdeltiin ja jos säännön rikkomista tapahtui toistuvasti, käytettiin jonkin etuuden poisottoa, esimerkiksi viikkorahan pienennystä tai tietokoneella pelaamisen kieltoa. Teon saattoi myös korvata esimerkiksi ylimääräisen kotityön tekemisellä. Myös kotiaresti oli yleisessä käytössä.

”Jos sääntöjä tosi pahasti rikotaan niin voi tulla aresti tai että ei saa pelata tietokonetta mutta eka niinkun vähän torutaan tai neuvotellaan” Poika 6.lk

”Jos sääntöjä rikkoo niin siitä huomautetaan pari kertaa ja sitten rankaistaan, yleensä jotain että joutuu kotiarestiin, että joutuu vähän kärsiinkin siitä” Tyttö 5.lk

”Jos sääntöjä rikkoo vanhemmat pistää lukeen läksyjä eikä saa mennä ulos vähään aikaan ja jotain siivoushommia” Poika 6.lk

Jotkut lapset kertoivat rangaistuksen seuraavan heti säännön rikkomista. Keskustelua ei näissä perheissä käytetty vaan vanhempien asema oli valvoa sääntöjen noudattamista ja myös rankaista niiden rikkomisesta. Oli myös niitä perheitä, joissa rankaisukeinot olivat vanhanaikaisempia, autoritaarisen kasvatustyylin keinoja. Nämä perheet olivat kuitenkin erittäin harvassa.

”Ne saattaa huutaa tai komentaa siitä, sitten ne kopauttaa silleen sormella ja sitten on selkäsauna” Tyttö 4.lk

”Jossain asioissa silleen sanotaan, että jos toi toistuu niin, mutta jossain asioissa heti tulee rangaistus. Meillä yleensä käytetään uhkausta selkäsaunalla tai sitten ne taluttaa vähäks aikaa ovesta pihalle rauhottuun” Poika 6.lk

Aina samasta tekemisestä ei kuitenkaan saanut samanlaista palautetta. Oli toki perheitä, joissa oltiin tiukkoja ja samasta rikkomuksesta seurasi aina samanlainen palaute, mutta useat lapset kertoivat vanhempien joskus katsovat tilannetta sormiensa läpi ja joskus taas rankaisevan. He kertoivat, että *”ei ne aina edes huomaa sitä, mutta sitten jos monta kertaa on tapahtunu, niin sitten voi tulla rangaistus”*, *”ei äiti aina jaksa kiinnittää siihen huomiota”* tai että *”joskus sillä rangaistuksella vaan pelotellaan”*. Lasten mielestä oli luonnollisesti mukavaa, ettei aina odotettua rangaistusta tullutkaan. Kuudesluokkalaisten joukosta löytyi kyllä jo hyvin kypsääkin ajattelua, ymmärrettiin, että säännöistä

ja rangaistuksista luistaminen heikentää niiden merkitystä. Näin kommentoi eräs kuudesluokkalainen tyttö: *”Ei se oo hyvä, jos niistä antaa periksi, koska sitten tulee semmonen että voi tehdä mitä vaan kun siitä ei kumminkaan seuraa mitään tai vanhemmat kyllä antaa periksi, kun jaksaa vängätä.”* Rangaistuksilla uhkaileminen tai niistä luistaminen aiheuttaa rajojen siirtymistä ja säännön merkityksen heikentymistä. Kontrollin, rajojen ja sääntöjen suhdetta kuvaavassa mallissani tämä tilanne näkyisi juuri niin kuin liikenteen nopeusrajoituksia kuvaavassa esimerkissänikin. Kun sääntöjä ei aina vaadita noudattamaan tai niiden rikkomisesta saatava negatiivinen palaute on tehotonta, raja siirtyy ja lapsen on aina seuraavalla kerralla helpompi jättää tottelematta. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä enemmän hän toimii mielihyväperiaatteen mukaisesti eikä hänelle voi jättää vastuuta säännön noudattamisesta. Jos vanhemmat välillä rankaisevat, välillä eivät, ei lapselle muodostu selvää kuvaa siitä, onko sääntöjä tärkeää noudattaa ja miksi näin on.

7.3.3 Negatiivinen palaute lasten kokemana

Lapset kokivat saamansa palautteen, vaikka se olikin negatiivista, asiaankuuluvana ja oikeudenmukaisena. Perheessä käytettäviä rangaistuksia pidettiin reiluin riippumatta siitä, oliko kyseessä rangaistusten suhteen tiukemmat vai löyhemmät vanhemmat. Vanhempien oikeutta rangaista, jos oli tehnyt väärin, ei kyseenalaistettu. Vaikka rangaistus, vaikkapa kotiaresti, ei mukavalta tuntunutkaan ja sitä vastaan hangoiteltiin, sen merkitys ymmärrettiin. Huomiota herättävää oli, että lapset olivat kautta linjan sitä mieltä, että väärästä toiminnasta kuuluu saadakin rangaistus. Merkittävää oli myös se, että pääosa lapsista, joiden kotona ei ollut sääntöjä eikä rangaistuksia käytössä, kertoivat kaipaavansa niitä. Loput eivät kenties nähneet rangaistuksen merkitystä sillä he eivät olleet siihen koskaan oppineet. Säännöt ja niiden noudattamisen kontrollointi ja palautteen antaminen koettaisiin siis ilmeisesti ohjeellisena, turvallisuudentunnetta luovana tekijänä. Monet toivat esille myös sen, että sääntöjen noudattaminen on helpompaa, kun tietää niiden rikkomisesta seuraavan konkreettisen rangaistuksen. Nuoremmat haastateltavat, siis osa neljäs- tai viidesluokkalaisista kokivat sen ajoittain epäoikeudenmukaiseksi, että pienemmiltä sisaruksilta ei vaadittu yhtä paljon, ja nämä pääsivät usein lievemmillä rangaistuksilla. Vanhemmat oppilaat ymmärsivät jo iän merkityksen ja sanoivat, että on aivan oikein, että isommalta voidaan vaatia enemmän. Tätä tukee Piaget'n moraalinkemiteorian ajatus siitä, että yli 11-vuotiaat lapset osaavat jo suhteuttaa rangaistukset ja

tilannetekijät, kuten iän, toisiinsa. Lapset olivat siis selvästi sosiaalistuneet perheensä sääntö- ja rangaistuskulttuuriin ja pitivät vanhempiensa menettelyä oikeana. Toki murrosikää lähestyvillä kuudesluokkalaisilla näkyi jo kriittistä suhtautumista vanhempiinsa, mutta heidän eivät kyseenalaistaneet sitä, että rangaistus on oikeutettu sekä paikallaan, kun on toiminut väärin.

”Kyllä mun mielestä pitää saada rangaistus, jos on tehny jotain pahaa tai ainakin, jos se asia on tärkeä. Mun mielestä meidän perheessä on ihan hyvät rangaistukset, jos on tehny jotain pahaa niin oppii sitten ettei tee sitä enää toiste, niin on ne silleen ihan hyvät” Tyttö 4.lk

”Sääntöjä on helpompi noudattaa, jos tietää, että tulee rangaistuksia” Poika 4.lk

”Kyllä se on ihan tarpeellista, että on rangaistuksia, niinkun sitten tietää mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä...ja on helpompi olla noudattamatta, jos tietää ettei siitä tuu mitään kotona” Tyttö 6.lk

”Kyllä ne rangaistukset on ihan ok mutta ei se sitten oo kiva kun itelle sattuu, kylä rangaistuksia tarvitaan niin sitten virheestä oppii taas” Poika 6.lk

”On ne ihan hyviä rangaistuksia, ne toimii yleensä, mutta sitten jossain ollaan mun mielestä vähän liian herkkiä, että liian herkästi pidetään puhuttelu” Poika 6.lk

7.3.4 Yhteenveto lapsen toiminnastaan saamasta palautteesta ja millaisena palautekoetaan

Lapset saivat toiminnastaan pääosin suullista palautetta, joka oli sekä positiivista että negatiivista mutta painottuen jälkimmäiseen. Nuoremmat vastanneista kokivat positiivisen palautteen kannustavan sääntöjen noudattamisen ja he toivoivatkin sitä lisää. Etenkin aineellinen palkitseminen jäi positiivisesti mieleen. Vanhempien lapsien mielestä sääntöjä tuli noudattaa ilman palkkioitakin ja joidenkin mielestä niiden katsottiin vaikuttavan jopa negatiivisesti, koska silloin sääntöjä noudattaisi vain palkkion toivossa ja näin todellisessa elämässä tapahtuu vain harvoin. Pieni osa lapsista kertoi ettei säännöistä saa kotona minkäänlaista palautetta. Suullisen palautteen lisäksi perheissä oli käytetty rangaistuksina etuuden poistamista, kotiarestia ja korvaavan työn tekemistä. Ankarimpien rangaistusmuotojen käyttö oli vähäistä.

Lapset kokivat saamaansa palautteen oikeudenmukaisena oli se sitten positiivista tai negatiivista. Tähän ei myöskään vaikuttanut se, oliko kyseessä vähän tai paljon rajoja kotona kohdannut lapsi. Vanhempien oikeutta rangaista ei siis kyseenalaistettu. Suhtautuminen rangaistuksiin kypsyi iän myötä. Joissakin perheissä oli havaittavissa

vanhanaikaisempia, autoritaarisen kasvatustyylin keinoja. Useissa perheissä säännön rikkominen ei heti johtanut palautteeseen. Tällainen epäjohtonmukainen kontrollointi johtaa rajojen hämärtymiseen. Kaikki haastatelluista olivat rikkoneet sääntöjä joskus. Yleisin syy oli unohtaminen. Kuudesluokkalaisista osalla sääntöjen rikkomiseen sisältyi vanhempien kyseenalaistamista ja murrosiän kapinaa.

7.4 Lapsen kokemus häneen kohdistuvasta kontrollista

7.4.1 Vanhemmat sääntöjen noudattamisen valvojina

Useimpien lasten vanhemmat myös kontrolloivat asettamiensa sääntöjen noudattamista. Kontrollointi tapahtui käytännössä seuraamalla, oliko lapsi tehnyt esimerkiksi hänelle kuuluvat kotityöt tai siivonnut huoneensa. Kännykän käyttö kontrolloinnissa oli yleistä. Vanhemmat soittivat iltapäivisin töistä kysyäkseen esimerkiksi, kenen kaverin luona lapsi viettää iltapäiväänsä. Monet tutkittavat lapset kertoivat kokemuksistaan niin, että vanhemmat valvoivat kyllä sääntöjen noudattamista mutta eivät olleet joka hetki yhtä tarkkoja niiden noudattamisesta, joskus asioita katsottiin ”läpi sormien”. Jos vanhemmat huomasivat, että sovittuja sääntöjä laiminlyötiin toistuvasti, he puuttuivat asiaan ja palauttivat asian mieliin. Yleensä sovittuja pelisääntöjä kuitenkin tuli noudattaa ja noudattamista myös seurattiin. Jos oman osansa jätti tekemättä, vanhemmat huomauttivat siitä ja vaativat lasta esimerkiksi siivoamaan huoneensa tai ulkoilluttamaan lemmikin.

”Valvoo vanhemmat sääntöjen noudattamista, äiti voi vaikka soittaa töistä ja kysyä, että oonko mä tehny läksyt ja kotityöt” Tyttö 5.lk

”Valvoo ne, kattoo aina, että mä tuun sillon kun pitää ja kattoo mitä mä teen” Poika 5.lk

”Seuraa äiti aika paljon, että on vaikka siivonnu huoneen, se käy kattomassa, mutta voi se joskus antaa olla jos mä sanon etten jaksa, niin se sanoo, että sit siivoot huomenna” Tyttö 4.lk

Muutamassa tapauksessa oli käynyt niin, että säännöt ja kontrolli olivat pikku hiljaa menettäneet merkityksensä, kun sovituista asioista oli yritetty pitää kiinni, mutta sekä lapsi että vanhemmat olivat alkaneet lipsua käytännöstä eivätkä vanhemmat olleet vaatineet korjausta asiaan. Niin sääntö oli unohtunut ja sen merkitys hävinnyt. Oli myös perheitä, joissa sääntöjen ja velvollisuuksien noudattamista kontrolloitiin erittäin tarkasti ja lapsilta vaadittiin täsmällisyyttä. Kuten edellä on tullut rangaistuksia käsitellessä

ilmi, lapset toivoivat tällaisessa tapauksessa hieman jouston varaa, esimerkiksi, että joskus voisi huoneen siivousta siirtää seuraavaan päivään.

”No kyllä me silloin kun koulu alko niin keskusteltiin, että pitäis tulla koulusta kotiin tekeen läksyt ja mennä sitten vasta kavereille, ja aluks se sano jos mä en tullu, että nyt tuut tai jäät kotiarestiin... mutta sitten se alko lipsua, että mä tuln myöhemmin eikä sit se vaan unohtu kokonaan” Poika 6.lk

”Äiti valvoo ja isäkin valvoo aina joskus, että sääntöjä noudatetaan, ainaskin ne on tosi tarkkasilmäisiä, ne huomaa kaikki ja ne ei ikinä unohda mitään sääntöjä, ne on tosi tarkkoja että tekee kaikki mitä pitää” Poika 6.lk

Lasten mielestä äideissä ja isissä oli jonkin verran eroja siinä, kuinka tarkasti he kontrolloivat sääntöjen noudattamista tai mihin asioihin he kiinnittivät huomiotaan. Monet lapset kokivat äidin kontrolloivan sääntöjen noudattamista isää enemmän mutta monesti he totesivat tämän johtuvan siitä, että äiti oli enemmän kotona ja isä enemmän töissä, joten äidille lankesi luonnostaan tiukemman vanhemman asema. Jotkut lapset kokivat tilanteen myös toisin päin, isä oli tiukempi. Vanhemmissa oli lasten mukaan myös eroja niissä asioissa, mihin he kiinnittivät huomiota. Monet kertoivat äidin huolehtivan arkisista asioista ja isän taas suuremmista linjauksista. Lapset osasivat käyttää vanhempien välisiä eroja myös hyväkseen, tiedettiin tarkasti, kummalta vanhemmalta kannattaa pyytää mitään asiaa. Isältä saattoi saada helpommin luvan esimerkiksi tietokoneenkäyttöön liittyvissä asioissa. Muutamat lapset toivat esiin myös isovanhempien aseman rajojen asettajana. Eräälle pojalle, jonka vanhemmat olivat erittäin sallivia, isovanhemmat edustivat auktoriteettia ja rajojen asettajaa. Pari tyttöä kertoi myös satunnaisen hoitajan asemasta sääntöjen ja rajojen asettajana vanhempien poissaollessa.

”Isä on tarkka kotiintuloajoista mutta ei ikärajoista ja äiti taas on toisinpäin” Poika 4.lk

”Äiti on meillä ankarempi ja tiukempi, mutta se on kyllä meidän kaa enempikin, kun isä on myöhään töissä” Tyttö 6.lk

7.4.2 Valvonnan yhteys lapsen toimintaan

Vanhempien valvonnan vaikutus lapsen käyttäytymiseen ja toimintaan oli selkeä. Lapset kertoivat poikkeuksetta sen lisäävän sääntöjen mukaan toimimista. Ilman valvontaa monet asiat olisi helppoa jättää tekemättä varsinkin, jos olisi mielenkiintoisempaa tekemistä tarjolla. Valvonta koettiin tilanteesta riippuen, sekä hyväksi että ärsyttäväksi. Nuoremmille tutkittaville tämä aihe oli hieman hankala, mutta 11- ja 12-vuotiaat osasivat jo pohdiskella, miten valvonta vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä. Myös kontrollin

tehokeinot, mahdolliset palkkiot ja rangaistukset vaikuttivat suoran valvonnan rinnalla lapsen toimintaan. Halu välttää rangaistus tai halu saavuttaa mahdollinen palkkio toimivat suoran valvonnan ohella tekijöinä, jotka ohjasivat lapsen toimintaa. Kumpi, palkkio vai rangaistus, oli tehokkaampi keino, riippui lapsesta. Jotkut olivat sitä mieltä, ettei rangaistus ole niin paha, ettei sitä kestäisi. Toisia taas palkkio motivoi tekemään ikävikkisikin koettuja asioita. Joka tapauksessa tieto siitä, että vanhempien valvonta kohdistuu omaan toimintaan, toimi myös muistilapun tapaisena välineenä, jonka avulla tietty asia tuli suoritetuksi. Kun tiesi vanhempien puuttuvan esimerkiksi tekemättä jääneeseen kotityöhön, työ tuli tehdyksi automaattisesti. Sosiaaliset normit ovat siis sisäistyneet pikkuhiljaa ja yksilö toimii niiden mukaisesti, vaikkei paikalla ole ketään valvomassa niiden noudattamista. Omatunto ja moraali ohjaavat käyttäytymistä. (Allardt 1983, 59.) Lapsi siis kontrolloi itse itseään ja antaa itselleen palautetta toiminnastaan. Tieto vanhempien valvonnasta auttaa pitämään mielessä toivotunlaisen toiminnan.

”Joo kun mä oon tietoinen siitä, että se valvoo niin mä yritän tehdä niin kuin pitäis” Poika 6.lk

”Valvonta vaikuttaa sillai, että jos äiti on siinä vieressä tai jos se muistuttaa usein niin sit mä tottelen, mutta sit jos se ei oo siinä niin jotain voi jäädä tekemättä tai mä teen jotain mitä ei sais” Tyttö 6.lk

”Vaikuttaa se niin, että mä sit ite aattelen, että nyt pitää mennä käyttään koira ulkona, ettei ne taas ala valittaa tai tuu joku kotiaresti vaikka” Poika 6.lk

”Se palkkio on parempi keino, siitä rangaistuksesta ei aina jaksa välittää...muhun tehoo paremmin se että saa joskus palkkion, jankuttamisen mä jätän vaan huomaamatta” Tyttö 6.lk

7.4.3 Valvonnan kohteena olemisen kokemus

Vanhempien valvonta koettiin tilanteesta riippuen sekä hyväksi että huonoksi asiaksi. Lapset kokivat valvonnan kuitenkin tarpeelliseksi. Tietoisuus valvonnasta toimi muistinvirkistäjänä esimerkiksi tilanteessa, jossa teki mieli tehdä toisin kuin oli sovittu. Kuudesluokkalaiset ajattelivat myös, että valvonta oli myös osoitus vanhempien vastuuntunnosta ja välittämisestä. Näissä puitteissa valvonta tuntui siis hyvältä. Valvontaan suhtauduttiin myös neutraalisti. Sitä ei koettu häiritseväksi. Se oli osa lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta eikä siihen kiinnitetty liiemmin huomiota. Valvonta ei herättänyt liiemmin tunteita erityisesti nuorimpien tutkittavien eli neljäsluokkalaisten joukossa.

”Ei se valvonta mua häiritse, musta se on ihan tavallista että vanhemmat kattoo perään” Tyttö 5.lk

Toki valvonta koettiin välillä myös ikäväksi. Lasten mielestä valvonta saattoi olla turhanpäiväistäkin. Varsinkin vanhempien tutkittavien, viides- ja erityisesti kuudesluokkalaisten mielissä valvontaan kohdistui enemmän tunteita, sekä positiivisia, kuten edellä mainittu välittämisen osoitus ja toisaalta myös negatiivisia, valvonta saattoi välillä ärsyttää ja ahdistaa. Vanhempien valvonta koettiin ulottuvan välillä yksityisille elämäalueille ja omaa tilaa ja itsenäisyyttä kaivattiin lisää. Lapset ymmärsivät vanhempien valvonnan tarpeen ja tarkoituksen mutta kokivat sen välillä liialliseksi. Vanhempien olisi pitänyt heidän mielestään luottaa enemmän myös lapsen omaan harkintakykyyn ja siihen, että tekee niin kuin on sovittu.

”Määräily tai komentelukin on ihan ok, jos mä teen jotain mitä ei pitäis, mutta jos vaan turhanpäitein koko ajan juoksetetaan niin sit se on ärsyttävää” Poika 5.lk

”Kyllä mua valvotaan, mut ei se läheskään aina tunnu pahalta...valvotaan mitä mä teen ja sitten jos tekee jotain tyhmää niin sitten tulee niitä määräyksiä, vaikka kotiarestista..no jossain asioissa on sillai, että haluis pitää omana tietonaan, on se ihan hyvä että valvotaankin tollai mutta joskus haluis olla omissa oloissaan eikä kertoo kaikkee” Poika 6.lk

”Kyllä ne mua valvoo...no välillä se tuntuu inhottavalta ja ärsyttävältä että joku kattoo mitä mä teen ja oonko mä nyt tehny sitä ja tätä mut toisaalta se on sellasta, että tietää, että vanhemmat välittää, se tuntuu hyvältä” Tyttö 6.lk

Vanhemmat eivät lasten kertoman mukaan määrällisesti paljon, asioista ennemminkin keskusteltiin. Määräilyä tapahtui lähinnä silloin, kun jostain asiasta toistuvasti jouduttiin muistuttamaan, tarttumaan asiaan ”kovemmalla kädellä”. Tämä koettiin välillä ärsyttäväksi, esimerkiksi huoneen siivouksesta saattoi tulla riitaa, ja sen päättyminen kuitenkin komennukseen siivoamaan huone, aiheutti ärtymistä. Se, että joutui alistumaan vanhemman päätökseen eikä voinut itse vaikuttaa asiaan, sai aikaan välillä turhautumisen tunteita. Monet lapset kertoivatkin, että on välillä mukava tunne, kun voi itse olla siinä asemassa, että saa komentaa tai ohjailta toisen toimintaa. Näin oli esimerkiksi niillä lapsilla, joilla oli pikkusisaruksia. Ne lapset, joilla ei tällaista mahdollisuutta ollut, kertoivat toivovansa, että joskus voisivat komennella jotakuta. Olisi mukavaa vaihtaa välillä roolia, kun itse joutuu yleensä olemaan se vastaanottava osapuoli. Eräälläkin 11-vuotiaalla tytöllä oli haaveena olla opettaja, ”kun siinä on ainakin sääntöjä, saa olla se että muitten pitää noudattaa mitä sanoo, koska mä en oo ikinä kokenu sitä, kun mä oon ollu aina pienin”.

*”Kun saa komennella pikkusiskoja, se on aika hauska tunne, kun joku tottelee ja saa käskee tekeen jotain, on se aika hauska tunne, kun itteäkin komennellaan”
Tyttö 4.lk*

”Onhan se niin, että välillä kun äiti käskee jotain ja ei huvita tehdä ja mä sanon vastaan ja äiti ei kuitenkaan anna periks ja mun on pakko tehdä, vahtia vaikka pikkusiskoo, niin onhan se niin, että ärsyttää” Tyttö 5.lk

Valvonnan ja vapauden välillä koettiin siis vallitsevan ristiriitoja. Toisaalta olisi mukava saada enemmän vapautta päättää asioista itse ja toimia vapaammin ilman vanhempien jatkuvaa valvontaa. Vapaudenkaipuu ei vaikuttanut varsinkaan nuoremmilla haastateltavilla vielä kovinkaan suurelta. Jos omaa vapautta olisi ollut enemmän, se olisi käytetty kaverien kanssa olemiseen mutta lisää päätösvaltaa ja vapautta ei vielä koettu tarvittavan liiemmin. Toisaalta vanhempien valvo va silmä koettiinkin turvalliseksi. Se toimi muistuttajana ja ohjaajana tilanteissa, joissa tunne saattoi viedä toisaalle ja järki toisaalle. Iän mukana tämä ristiriita selvästi lisääntyi. Siirtymä keskilapsuudesta varhaisnuoruuteen oli ajankohtaista tutkimuksen 12-vuotiailla osanottajilla ja se välittyi myös heidän kertomuksistaan.

”No ei tarvi ottaa kaikesta vastuuta, se on hyväkin, kun aikuiset huolehtii ja huonoo on se toisaalta kun ei saa ite vaikuttaa tai päättää” Tyttö 5.lk

7.4.4 Yhteenveto lapsen kokemuksesta häneen kohdistuvasta kontrollista

Suurin osa lasten vanhemmista kontrolloi asettamiaan rajoja ja sääntöjä. Kännykkä oli yleinen kontrolloinnin apuväline. Kontrolli ei aina ollut yhtä voimasta vaan siinä oli lasten mukaan paikoitellen havaittavissa pientä lipsumista. Joissakin tapauksissa kontrolli oli vähentynyt olemattomaksi ja sääntö menettänyt merkityksensä. Toisaalta oli myös tapauksia, joissa sääntöjen ja rajojen kontrollointi oli erittäin tarkkaa ja lapsilta vaadittiin täsmällisyyttä. Vanhempien välillä oli haastateltujen mukaan eroa sääntöjen kontrolloinnissa ja lapset osasivatkin käyttää tätä hyödykseen. Joihinkin asioihin kannatti kysyä lupaa isältä, johonkin muuhun taas äidiltä. Pääsääntöisesti äidit huolehtivat päivittäisistä asioista ja isät puolestaan suuremmista kokonaisuuksista.

Lasten mukaan vanhempien kontrolli lisää poikkeuksetta sääntöjen mukaan toimimista. Valvontaa pidettiin tarpeellisena, vaikka sillä nähtiin olevan sekä hyviä että huonoja puolia. Se oli osoitus vanhempien vastuuntunnosta ja välittämisestä, mutta toisaalta sen koettiin rajoittavan yksityisyyttä ja olevan turhauttavaa sekä liiallista. Iän myötä moraalijattelu kehittyi. Tämä näkyi esimerkiksi ymmärtämyksenä sääntöjen muuttumisesta iän ja tilanteen mukaan.

7.5 Iän mukanaan tuomia muutoksia sääntöihin suhtautumisessa

Nuorimmat tutkittavat olivat 10-vuotiaita eli neljäsluokkalaisia ja vanhimmat 12-vuotiaita yläasteelle kohta siirtyviä kuudesluokkalaisia. Näiden ikäryhmien välillä ei ollut kovinkaan suuria eroja sääntöjen määrässä, neljäsluokkalaiset tosin kirjoittivat vähemmästä sääntömäärästä kuin viides- ja kuudesluokkalaiset, mutta tämä saattaa johtua joko siitä, että sääntöjen määrä todella kasvaa iän mukana tai siitä, että vanhemmat oppilaiden kirjallinen ilmaisukyky oli kehittyneempi ja ehkäpä he jaksoivat paneutua aiheeseenkin tarkemmin. Osalle nuorimmista haastateltavista tutkimuksen aihe saattoi olla hieman vaikea tai ainakin huomasi selvästi, että he eivät vielä olleet siinä ikävaiheessa, että olisivat kiinnittäneet sääntöihin kovinkaan paljon huomiota. Sääntöjen sisällöt näyttivät muuttuvan siten, että nuoremmilla tutkittavilla vanhemmat hieman enemmän kiinnittivät huomiota sellaisiin asioihin kuin nukkumaanmenoon ja läksyjen tekoon. Isommille lapsille annettiin näissä asioissa jo enemmän vastuuta. Sen sijaan heillä alkoi jo olla sääntöjä koskien tupakanpolttoa tai alkoholinkäyttöä, kaupungilla kulkemista tms. Selvästi oli nähtävissä, että lähestyvä murrosikä ja itsenäistyminen on tuonut vanhemmille uusia huolenaiheita ja tarvetta uudenlaisiin sääntöihin.

Useimmat neljäsluokkalaiset suhtautuivat sääntöihin neutraalisti, ne olivat olemassa ja sillä hyvä. Vanhempien kanssa ei säännöistä tullut liiemmin riitoja eikä vanhempien valvontaa koettu ahdistavaksi. Kuudes- ja osa viidesluokkalaisistakin puolestaan suhtautuivat jo eri tavoin. He kritisoivat vanhempiansa perusteluja ja saattoivat pitää näitä esimerkiksi ylihuolehtivina. Itsenäistymisen ja autonomian sekä tarvitsevyyden ristiriitaa oli selvästi havaittavissa. Kuudesluokkalaiset kaipasivat jo omaa tilaa ja oli asioita, jotka haluttiin ”omina” eikä kertoa kaikesta vanhemmille. Oma päätösvaltaa kaivattiin jonkin verran lisää ja vanhempien olisi heidän mielestään pitänyt luottaa jo enemmän lapsen omaankin arvostelukykyyn. Vanhempien valvonta saatettiin kokea ahdistavaksikin, tosin se toi myös turvallisuuden tunnetta ja tunteen vanhempien välittämisestä. Oli myös helpottavaa, ettei kaikesta tarvinnut päättää itse. Viidesluokkalaisten joukosta löytyi kahdenlaista jakaumaa. Varsinkin tytöissä oli jo sellaisia, jotka ilmaisivat halunsa suurempaan itsenäisyyteen ja kritisoivat vanhempiaan, mutta heissä oli myös vielä sääntöihin hyvin tasaisesti ja neutraalisti suhtautuvia.

Iän karttuessa kehittyi myös moraalijattelu ja käsitys oikeudenmukaisuudesta. Nuoremmat tutkittavat kokivat vanhempia tutkittavia useammin epäoikeudenmukaiseksi sen, että sisarusten kesken vallitsi erilaisia sääntöjä ja rajoituksia, esimerkiksi nukku-

maanmenoajassa tai velvollisuuksien määrässä. 12-vuotiaat puolestaan toivat esille, että heidän mielestään erilaiset vaatimukset eri-ikäisten sisarusten kesken olivat aivan oikein. Heillä oli toisaalta enemmän velvollisuuksia mutta myös enemmän vapautta ja varsinkin tytöt kokivat vanhempien osoittavan heille näin enemmän luottamusta kuin nuoremmille sisaruksille. Luottamus tuntui hyvältä.

7.6 Työssä käytetyn käsittemallin soveltuvuus saatuihin tuloksiin

Työssä käytettävien käsitteiden hahmottamiseksi luotiin luvussa 3.2 käsittemalli, jossa kuvattiin rajojen sääntöjen ja kontrollin välisiä yhteyksiä. Malli toimi pohjana tutkimusongelmien muodostamisessa, haastattelurungon laadinnassa sekä rajojen kokemisesta syntyneiden tyyppien muodostamisen apuna ja selventäjänä (katso 7.7.4). Sen avulla pyrittiin edellä mainittujen käsitteiden teoreettiseen yleistämiseen, jolloin ne olisivat soveltuvat laajempaankin käyttöön, kuin ainoastaan lasten kasvatukseen tai liikennekäyttämiseen, jota luvussa 3.2 oli käytetty esimerkkinä. Mallin yleistettävyyttä laajempaan käyttötarkoitukseen ei tässä työssä sen tarkemmin pyritty pohtimaan, mutta ainakin se mallinsi varsin oivallisesti lasten kotona kohtaamia rajoja ja sääntöjä sekä näitä säätelevää kontrollia.

Säännöillä pyritään määrittelemään *rajoille* tarkka konkreettinen ilmentymä. Tämän olivat huomanneet haastateltavat lapsetkin. Heidän mielestään säännöt olivat asioita, jotka määrittelivät sallitun ja ei-sallitun. Käsittemallissa oli yhtä raja-aluetta piirretty määrittämään kaksi eri sääntöä. Tällainen usean säännön käyttö yhden rajan asetuksessa oli ainakin tämän työn perusteella harvinaista, mutta joitakin esimerkkejä löytyi. Kotiintuloa saatettiin valvoa usealla päällekkäisellä säännöllä kuten: koulusta pitää tulla suoraan kotiin linja-autolla, joka lähtee 14.10 ja soittaa kotiin tullessa vanhemmille töihin. Lapset kokeilivat myös itse rajojen pitävyyttä. Rajan sijainti käytännössä saattoi muuttua siitä, mitä oli teoriassa sovittu, kunhan lapsi jaksoi sitä koetella riittävän monta kertaa ja sai yrityksilleen vastineeksi onnistumisia. Lapsella saattoi olla esimerkiksi kotiintuloa säätelevä sääntö, jossa kotiintuloajaksi oli määrätty 19.00. Lapsen pyytäessä lisäaikaa, hän saattaa sitä välillä saada. Tämä kannustaa rajojen kokeiluun, mikä sinänsä ei vielä muuta rajan käytännön sijaintia, onhan kotiintuloaika edelleen se mitä sovittiin, mutta tämä yhdistettynä sääntöön liittyvään palautteeseen ja sen puutteellisuuteen johtaa usein epämääräisempiin rajoihin.

Palaute on merkittävässä asemassa sääntöjen toiminnan kannalta. Palaute joko vahvistaa tai heikentää sääntöä. Edellä mainittiin rajojen kokeilun ja palautteen puutteellisuuden johtavan rajojen hämärtymiseen. Kun lapsi saa välillä luvan tulla kotiin 19.30, saattaa hän ajatella ettei silloinkaan, kun pitäisi tulla kotiin kello 19.00 mennessä ole niin vaarallista, jos tulee vaikka vartin myöhässä. Jos tästä myöhästelystä ei tule palautetta, vahvistaa se kotiintuloa koskevan rajan muuttumista. Vaikka säännöt ja rajat eivät olekaan teoriassa muuttuneet: kotiin pitäisi tulla edelleen 19.00 tai poikkeusluvalla 19.30 mennessä, niin käytännössä kotiin tullaan 19.00 ja 19.45 välillä. Jos tätä jatkuu pitkään, saattaa käytännön raja siirtyä kello 20.00 ja siitä vielä myöhempään riippuen säännön, palautteen ja kontrollin suhteesta.

Lähes kaikki haastatteluun osallistuneista lapsista saivat palautetta sääntöjen noudattamisesta. Se oli useimmiten negatiivista ja suullista. Vanhemmat lapset osasivat antaa itselleen jo sisäistäkin palautetta. Positiivista palautetta toivottiin enemmän, mikä on varmasti motivaatioteorioidenkin valossa suotuisampi palautteen muoto säännön noudattamisen vahvistamiseksi.

Kontrollilla pyritään vaikuttamaan yksilöön ja sillä on aina jokin tavoite. Tässä työssä haastateltujen lapsien vanhemmilla oli pääsääntöisesti aktiivinen pyrkimys vaikuttaa sääntöjen ja rajojen avulla, eikä niitä ollut vain muodon vuoksi. Täten tutkimukseen osallistuneet lapset olivat varsin vahvan kontrollin alaisena ainakin teoreettisesti. Käytännössä kontrollia ei ehkä jaksettu pitää yllä yhtä voimakkaana kuin vanhemmat olisivat omissa tavoitteissaan halunneet.

Pääsääntöisesti tutkimukseen osallistuneiden lasten kotona säännöt, rajat ja kontrolli muotoutuvat käsitteellisen mallin mukaan. Vanhemmilla oli selkeä tavoite, johon he kontrollilla pyrkivät. Tavoitteen toteuttamisen apuna he käyttivät erilaisia rajoja, jotka määriteltiin sääntöjen avulla. Palautteen avulla vahvistettiin sääntöjä ja rajoja. Käytännössä rajoissa tapahtui yleisesti pientä eloa mutta suuria lipsumisia ei tapahtunut kuin parissa tapauksessa. Lapset pystyivät vaikuttamaan rajojen käytännön sijaintiin vaikuttamalla kontrolloijaan. Esimerkiksi lupaa tietokoneella pelaamiseen kannatti kysyä mieluummin isältä kuin äidiltä, jolloin raja siirtyi. Lisäksi oli muutama ääritapaus, jossa rajat ja säännöt puuttuivat kokonaan. Tällöin kontrollia ei ole ollenkaan ja yksilö liikkuu tältä osin ikään kuin tyhjiössä. Toisaalta oli myös toisen ääripään tapauksia, jossa rajoja ja sääntöjä oli paljon ja niitä kontrolloitiin tiukasti.

7.7 Rajojen kokemisesta syntyneet kolme eri tyyppiä

Tutkimuksen tulokset voidaan tiivistää esittäen tutkimukseen osallistuneet lapset tiettyinä aineistosta esiinnoitettuna tyyppinä. Tyypit eivät ole autenttisia vaan ne esitetään aineiston keskeisiä piirteitä tiivistävinä ja kuvaavina. Tyypit ovat *rajoja kohtaamaton lapsi*, *demokraattisten rajojen lapsi* sekä *rajoilla voimakkaasti kontrolloitu lapsi*.

7.7.1 Rajoja kohtaamaton lapsi

Tämän tyyppin edustama lapsi ei ollut kohdannut perhe-elämässään rajoja lainkaan tai oli kohdannut niitä hyvin vähän. Rajat saattoivat olla myös hyvin häilyviä ja satunnaisia. Niistä sovittiin vain erityistapauksissa, esimerkiksi kotiintuloajasta. Vanhemmat eivät liiemmin kontrolloineet lasten tekemisiä eikä lapsi saanut toiminnastaan palautetta, sen enempää positiivista kuin negatiivistakaan. Näin ollen rajojen ja sääntöjen merkitys ei konkretisoitunut lapsen näkökulmasta katsoen. Tätä ilmentää se, että useimmat tätä tyyppiä edustaneet lapset kokivat keskustelun aiheemme selvästi vaikeaksi ja vieraaksi eikä heillä ollut säännöistä paljoakaan sanottavaa. ”*Emmä oikein tiedä, ei meillä oikein mitään sääntöjä oo...*” ja ”*en mä tiedä, kai niitä johonkin vois tarvita*” olivat tyypillisiä vastauksia näiltä lapsilta. Säännöt eivät siis herättäneet mielipiteitä ja tunteita vaan vaikuttivat olevan melko samantekeviä näiden lasten elämässä. Myöskään rangaistusten tarpeesta ei kaikilla ollut selkeää mielipidettä. Vaikka nämäkin lapset ovat luonnollisesti joutuneet esimerkiksi koulussa kohtaamaan normeja ja sääntöjä, voidaan tästä nähdä, miten tärkeää on perheessä vallitseva ilmapiiri. Tätähän tukevat myös esimerkiksi Pulkisen (1997, 30-31; 2002, 145, 190-191) lukuisat tutkimukset. Kun perheessä lapsi ei ole kohdannut selkeitä sääntöjä ja rajoja, on niiden merkitys jäänyt hänelle hämäräksi. Tämä voi enteillä vaikeuksia myöhemmässä elämässä, kun yhteiskunnan normeihin ja lukuisiin sääntöihin olisi sopeuduttava.

On myös huomioitava se, että osa rajoja kohtaamattomista lapsista huolimatta siitä, että olivat oppineet ”vapaaseen” elämään, ilmaisivat kaipaavansa sääntöjä. Vaikka niitä ei omassa perheessä ollutkaan, niitä olisi lapsen mielestä tarvittu. Säännöt helpottaisivat monia tilanteita ja niiden avulla tietäisi helpommin, miten toimia. Rajattomuus sai aikaan myös tunteen siitä, että on erilainen kuin muut. Oli outoa, kun kavereiden piti lähteä illalla kotiin tai syömään ja itsellä ei ollut määräaikoja. Jopa rangaistuksia kaivattiin. Se olisi lasten mielestä ollut luonnollinen seuraus väärästä toiminnasta ja niistä

”oppis, eikä tekis enää”. Vanhempien olisi lasten mielestä pitänyt huolehtia sääntöjen asettamisesta. Vanhemmilla ei tällaisessa tilanteessa selvästikään ollut auktoriteettiasemaa, sillä vaikka lapset ilmaisivat kaipaavansa sääntöjä elämäänsä, he kertoivat kuitenkin, etteivät tottele vanhempien määräyksiä silloin harvoin, kun niihin törmäsivät. Niitä ei *”jaksanut noudattaa”*. Lasten kertomuksista pystyi myös rivien välistä lukemaan, että säännöttömyys ja rajattomuus aiheuttivat yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita. Itse pitäisi tietää miten toimia, mutta se ei ole aina helppoa. Tämä vaikutelma on yhteneväinen useiden tutkimustulosten kanssa. Mm. Keltikangas-Järvinen (1994, 119) toteaa, että ilman vanhempien asettamia sääntöjä ja rajoja lapsi ei opi tuntemaan sosiaalisen käyttäytymisensä rajoja ja kasvaminen sosiaalisesti kyvykkääksi yksilöksi on vaikeaa. Myös Pulkkisen (2002, 145) mukaan rajattomuus aiheuttaa turvattomuuden tunteita sillä se viestii vanhempien välinpitämättömyydestä.

Lisäksi vaikutti siltä, että rajattomuuteen liittyi muutoinkin laiminlyövä kasvatusilmapiiri. Lapset kertoivat esimerkiksi kaipaavansa sääntöjä konkreettisiin asioihin, tavallisen arkielämän sujumisen varmistamiseen, esimerkiksi ruokailuaikoihin, kuten tässä esimerkissä: *”Joskus vaikka illalla on kauhee nälkä kun ei oo ollu ruoka-aikaa, niin sit tarvii ite tehdä jotain välipalaa”*. Hemmottelevaan kasvatusilmapiiriin liittyvää rajattomuutta ei tutkimuksessa niinkään havaittu. Sääntöjen puuttumisen lapset itse arvelivat johtuvat vanhempien kiireistä töiden tai omien harrastustensa parissa.

7.7.2 Demokraattisten rajojen lapsi

Tämä tyyppi on aineistosta esiin noussut yleinen tyyppi, jota suurin osa tutkittavista edusti. Tämän tyyppin edustama lapsi oli saanut kasvaa demokraattisessa, neuvottelevassa ilmapiirissä. Hän piti sääntöjä hyvinä, tarvittavina asioina ja oli tyytyväinen perheensä sääntömäärään eikä pitänyt niitä liian tiukkoina. Luonnollisesti säännöt joskus silti ärsyttivät ja niihin olisi halunnut pieniä muutoksia, mutta yleisesti ottaen lapsi oli tyytyväinen. Kotiintuloajasta tuli ehkä joskus pientä sanaharkkaa. Lapsi ja vanhemmat yhdessä olivat neuvotelleet säännöt ja lapsen mielipide oli otettu päätöksissä huomioon. Vanhemmilla oli kuitenkin lopullinen päätäntävalta, eivätkä päätökset olleet aina lapsen mielen mukaisia. He kuitenkin perustelivat lapsille päätöksensä. Lapsi itse oli tähän toimintatapaan tyytyväinen. Oli tärkeää tulla kuulluksi, mutta hänen itsensäkin mielestä jotkut asiat kuuluvat vanhempien päätettäviksi ja huolehdittaviksi. Säännöt toimivat turvallisuutta ja järjestystä luovina opasteina. Lapsi koki voivansa luottaa sääntöihin ja

niiden tuomaan apuun tilanteissa, joissa itse ei aina välttämättä tietäisi, miten tulee toimia. Oli hyvä, ettei vielä tarvinnut vastata itse kaikesta, vaikka välillä omaa vapautta ja päätäntävaltaa toivottiinkin lisää.

Sääntöjen noudattamista kontrolloitiin jonkin verran siten, että yleensä pieni riike jätettiin huomiotta, mutta jos esimerkiksi myöhästely kotiintuloajasta jatkui useampaan otteeseen niin asiaan puututtiin. Lapsi sai toiminnastaan palautetta, lähinnä sanallista. Yleensä lapsen kanssa ensin keskusteltiin ja rangaistusmuotoina käytettiin nuhte-lua, kotiarestia ja etuuden poisottoa, esimerkiksi tietokoneella pelikieltoa. Lapset itse pitivät toimintatapaa hyvänä, heidän mielestään oli hyvä, että ensin keskusteltiin ja sai tilaisuuden parantaa tapansa ja vasta sitten tuli rangaistus, jos muistutus ei auttanut. Lapset saivat myös jonkin verran positiivista palautetta, sanallista ja välillä aineellistakin. Positiivista palautetta lapset toivoivat lisää, se motivoisi toimimaan sovittujen sääntöjen mukaan mutta ymmärsivät toisaalta myös sen, että sääntöjä tulee noudattaa ilman palkkioitakin. Vanhemmat kontrolloivat tätä demokraattisten rajojen lapsityyppiä ja pitivät huolta, että sovituista säännöistä pidettiin kiinni. Tosin jonkin verran lipsahduksia sallittiin. Kontrollointi ei ollut aina yhtä voimakasta. Vanhemmilla oli lopullinen vastuu asioista mutta lapset pyrittiin ottamaan päätöksen tekoon mukaan ja ottamaan heidän mielipiteensä vakavasti. Vaikka päätökset eivät aina olleet lasten mielipiteiden mukaisia, lapset olivat kuitenkin tyytyväisiä tähän toimintatapaan. He kokivat saavansa vaikuttaa tarpeeksi ja kokivat suhteensa vanhempiin hyviksi ja tasa-arvoisiksi. Tämän tyyppin lapsi on siis saanut kasvaa ilmapiirissä, joka on hyvin demokraattinen ja lasta arvostava. Lapsen voidaan siis nähdä varttuneen auktoritatiivisessa kasvatusilmapiirissä, jota pidetäänkin lapsen kokonaiskehityksen kannalta parhaimpana. (mm. Pulkkinen 1994, 38; 1997, 39, 80)

7.7.3 Rajoilla voimakkaasti kontrolloitu lapsi

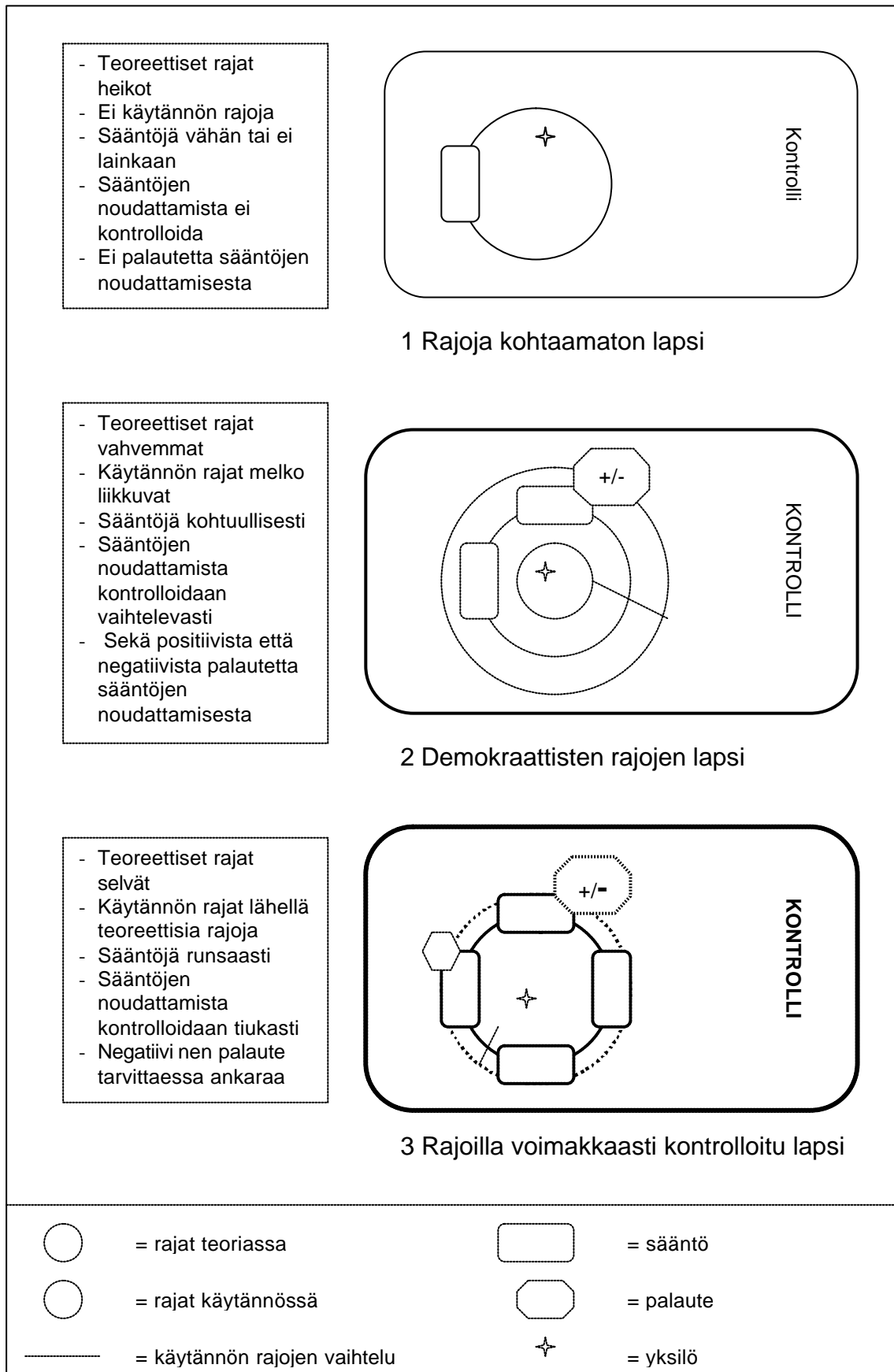
Tämä kolmas aineistosta esiinnoussut tyyppi edustaa vähemmistöä, kuten rajoja edellä esitelty rajoja kohtaamatonkin tyyppi. Voidaan sanoa tämän tyyppin edustaneen vanha-aikaisempaa, määräilevää tai autoritaarisessa kasvatusilmapiirissä elävää lasta. Pulkkinen (1997, 80) mukaan tällaisessa kasvatusilmapiirissä korostetaan auktoriteettien kunnioittamista ja suorat käskyt sekä rangaistukset ilmentävät arkipäivän kasvatusotteita. Tämän tutkimuksen aineistosta nousseet esimerkit eivät edusta voimakasta määräilevää ja aikuiskeskeistä kasvatusta, mutta selviä piirteitä siitä kuitenkin on nähtävissä. Ra-

joilla voimakkaasti kontrolloidut lapset kokivat usein sääntöjä olevan perheessään enemmän verrattuna kavereihinsa. Sääntöjä tuntui välillä vaikealtakin noudattaa, niitä oli sen verran paljon, että ne tuntuivat välillä häiritsevät elämää. Velvollisuuksia lapselle oli myös aika paljon ja ne oli hoidettava sovitulla tavalla sovittuun aikaan. Joustoa näissä asioissa ei liiemmin ollut. Juuri joustoa lapset olisivat kaivanneet lisää. Tietyissä tilanteissa olisi ollut mukava voida esimerkiksi siirtää huoneen siivousta.

Vanhempien koettiin välillä olevan liiankin tiukkoja ja toivottiin, että oma mielipide olisi otettu enemmän huomioon. *”Liian vähän kuunnellaan mun mielestä mun mielipidettä, joskus jos mä sanon, että saanks mäkin sanoo mielipiteeni, niin äiti voi joskus sanoo, että ei kukaan kysyny sun mielipidettä, se on aika ärsyttävää.”* Lapset kokivat vanhemmilla olevan vahvan auktoriteettiaseman perheessään ja vanhemmat myös usein sanoivat, miten asiat tehdään, kysymättä lapsilta. Se koettiin ärsyttäväksi, varsinkin jo vanhempien tutkittavien mielissä. Oma mielipide olisi ainakin haluttu saada kuuluviin. Lisäksi säännöt koettiin aika ankariksi ja niihin olisi haluttu lievennyksiä, ainakin ajoittain. Vanhemmat kontrolloivat tämän tyyppin edustamia lapsi tiukasti, monesti äiti oli kotiäitinä, joten hän saattoi helposti seurata lasten toimia tarkkaankin. Lapset kokivat, että tiukan kontrollin takia säännöistä ei liiemmin päässyt luistamaan, mutta myös rangaistus seurasi heti, jos näin pääsi käymään. Rangaistuksena käytettiin sanallista palautetta siis torumista ja nuhtelua mutta myös kotiarestia, etuuskien poisottoa sekä myös ruumiillista rankaisemista, luunappeja ja selkäsaunaa tai ainakin selkäsaunalla uhkaamista. Lapset itse olivat kyllä sitä mieltä, että sääntöjen rikkomisesta kuuluu saada rangaistus, mutta pitivät niitä usein liian ankarina ja kritisoivat sitä, että rangaistus tulee heti, ilman mahdollisuutta parantaa toimintatapaansa. Positiivista palautetta nämä lapset kokivat saavansa harvoin.

7.7.4 Rajojen kokemisen kolme eri tyyppiä käsitemallin avulla kuvattuina

Yhteenvedona edellä esitetyistä tyypeistä on seuraavan sivun kuviossa 2 pyritty kuvaamaan rajojen teoreettinen ja käytännöllinen olemassaolo, sääntöjen rooli ja erilaisuus sekä erot kontrollissa käsitemallin avulla.

KUVIO 3 Rajojen kokemisesta syntyneet tyypit käsitemallin avulla kuvattuina

8 POHDINTA

8.1 Rajat on rakkautta – se helpottaa

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli lisätä uuden sosiologisen lapsuustutkimuksen keinoin tietoa lapsen kokemusmaailmasta. Tarkoituksena oli selvittää lapsen kokemusta arjen perhe-elämään kiinteästi vaikuttavasta asiasta, säännöistä ja rajoista. Kiinteästi tämä vaikuttaa lapsen elämään sillä perusteella, että vanhempien kasvatuskäytännöt muovavat perheen kasvatusilmapiiriä, jossa lapsi elää. Eräs olennainen seikka kasvatusilmapiirin muodostumisessa on suhtautuminen sääntöihin, kontrolliin ja kuriin. Kasvatusilmapiirejä on kyllä tutkittu aiemminkin mutta lapsen näkökulma on usein unohdettu. Uusi lapsuustutkimus ei nimittäin ole huolimatta yrityksistä saavuttanut lujaa asemaa tutkimuksen kentällä, ja niinpä tämä tutkimus tuottikin arvokasta tietoa lapsen omasta kokemusmaailmasta.

Tutkimuksen päätuloksena voidaan todeta, että 10–12-vuotiaat lapset olivat tyytyväisiä perheensä sääntöihin ja rajoihin. He kokivat ne tarpeellisiksi, elämää jäsentäväksi asioiksi, jotka kuuluivat luonnollisena osana ihmisten yhteiselämään, vaikka ne välillä, tilanteissa joissa olisi ollut muuta mielenkiintoista tekemistä, tuntuivatkin tylsiltä noudattaa. Sääntöjä oli sopiva määrä eikä niiden noudattamista koettu vaikeaksi, paitsi muutamissa tapauksissa. Tärkeimpinä sääntöinä lapset pitivät huolenpitoon ja turvallisuuden liittyviä sääntöjä, kuten kotiintulo- ja nukkumaanmenoaikaa. Palautteen saaminen oli lapsille tärkeää, jotta osaisi suunnata toimintaansa edelleen. Positiivista palautetta toivottiin enemmän, mutta myös negatiivinen palaute, jopa rangaistukset koettiin asianmukaisiksi. Iän mukana palautteen tarve väheni. Vanhemmilla tutkittavilla oli jo sisäistäkin palautetta. Vanhempien valvontaa ja kontrollointia ei koettu liialliseksi, vaikkakin varsinkin kuudesluokkalaiset ilmaisivat toiveensa saada jo tietyissä asioissa enemmän omaa tilaa. Tällöin valvonta saattoi hetkittäin jo ahdistaa, toisaalta se kuitenkin toi turvallisuuden tunnetta. Iän mukana muuttui myös oikeudenmukaisuuden käsitys. Nuoremmat lapset kokivat epäoikeudenmukaisiksi erilaiset rajat perheen eriikäisten lasten välillä, kun taas vanhemmat tutkittavat ymmärsivät jo tilannetekijöiden, kuten iän, merkityksen. Moraalinkehitys on siis siirtymässä uuteen vaiheeseen. (Aho 1997, 119-120; Piaget 1981, 275-276; 1988, 83.) He kokivat, että toisaalta heillä on enemmän noudatettavia sääntöjä mutta toisaalta myös jo enemmän vastuuta. Vanhem-

pien luottamus tuntui hyvältä. Lapset kokivat isässä ja äidissä olevan eroja siinä, mihin rajoihin he suhtautuvat tiukimmin. Tätä lapset osasivat käyttää hyväksi pyrkiessään haluamaansa lopputulokseen esimerkiksi kotiintuloajasta neuvoteltaessa.

Tutkimuksen toisena päätuloksena todettiin, että pieni osa lapsista eli joko suuren sääntömäärän ympäröimänä, minkä he kokivatkin rasittavaksi tai täysin ilman sääntöjä. Nämä lapset ilmaisivat toiveensa muutoksiin perheen säännöissä. He kaipasivat joko mahdollisuutta joustavuuteen ja kokivat sääntöjen noudattamisen vievän liiallisesti energiaa tai toisaalta toiveensa perheen sääntöjen selkiytymiseen ja jopa rangaistuksiin. Ne helpottaisivat elämää ja toimisivat vahvistavana palautteena. Näiden lasten kertomuksista voi rivien välistä nähdä yksinäisen lapsen, jonka on ilman auttavia sääntöjä vaikea tietää, miten pitäisi toimia. Tätä monet asiantuntijat, mm. Lea Pulkkinen (2002, 145, 190-191) ja Liisa Keltikangas-Järvinen (1996, 146) ovat tuoneet esille tutkimuksissaan ja teoksissaan. Tämänkin tutkimuksen valossa rajojen asettaminen todella edesauttaa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, luo hänelle turvallisen elämänpiirin ja tuo tunteen vanhempien välittämisestä.

Tutkimuksen olennaisimmat tulokset voidaan myös tiivistää tyypeihin, jotka aineistosta nousivat esiin. Nämä olivat rajoja kohtaamaton lapsi, demokraattisten rajojen lapsi ja rajoilla voimakkaasti kontrolloitu lapsi. Yleisin näistä tyypeistä oli demokraattisten rajojen lapsi, jonka todettiin kokevan elävänsä auktoritatiivisessa ilmapiirissä. Demokraattinen, neuvotteleva, lasta arvostava ilmapiiri kuuluvat auktoritatiivisen kasvatusilmapiirin olennaisimpiin piirteisiin (Pulkkinen 1997, 80). Kaikkein olennaisinta lapsen kehityksen kannalta on kuitenkin todettu olevan hänen oman kokemuksensa kodissa vallitsevasta kasvatusilmapiiristä (Gray & Steinberg 1999, 582, 584-585; Pulkkinen 1994, 38). Röngän ja Poikkeuksen (2000, 11-12, 15-16) mukaan lapsen ja vanhemman suhteen kannalta olennaisinta on se, kokevatko lapset ja nuoret vanhempien kontrollipyrkimykset heidän itsenäisyytensä ja oikeuksiensa vähättelynä vai aitona huolenpitona. Varsinkin, kun lapsi lähestyy murrosikää ja valtataisteluja itsenäisyytensä ja vanhempien vaikutusvallan välillä, tämä seikka tulee voimakkaasti näkyviin. Tämä näkyi tutkimuksen 12-vuotiaiden eli kuudesluokkalaisten kertomuksissa. He kokivat vanhempien valvonnan välillä ärsyttäväksi ja ahdistavaksikin, mutta sitä helpotti tieto siitä, että vanhemmat välittävät ja siksi asettavat tiettyjä rajoituksia. Vanhempien avoimuuden ja perustelut toiminnalleen erityisesti tilanteissa, jotka aiheuttivat erimielisyyttä, lapset kokivat tärkeiksi. Sen kautta oli helpompi kestää omaa riippuvaisuutta vanhemmista. Toisaalta vanhempien valvonta ja rajojen asettaminen koettiin myös turvallisuut-

ta lisääväksi ja omaa elämää helpottavaksi tekijäksi, kun kaikesta ei tarvinnut kantaa itse vastuuta. Tämä lienee tärkeää tutkittavien varttuessa, sillä myös Kerr ja Stattin (2000, 376-378) ovat todenneet ongelmakäyttäytymiseltä suojaavan parhaiten sen, että nuori kokee suhteensa vanhempiin hyväksi.

Mielestäni kannattaa kuitenkin miettiä sitä, edustavatko kaikkien tämän tyyppin lasten vanhemmat auktoritatiivista kasvatusta vai menevätkö jotkut heistä neuvotteluissaan jo auktoritatiivisen tuolle puolen? Demokraattisten rajojen lapsissakin oli eroja, useimpien vanhemmilla oli selkeä aikuisen asema mutta oli myös niitä, jotka toivat neuvottelevan ilmapiirin todella vahvasti esiin. Jos neuvottelu on pääasiallinen keino hoitaa perheessä asioita ja palautetta toiminnasta saa ainoastaan keskustelun muodossa, eletäänkö välttämättä enää auktoritatiivisessa ilmapiirissä? Käsitteet ovat liukuvia ja jokainen perhe on yksilö. Jotta tähän kysymykseen saataisiin selkeämpi vastaus, olisi myös vanhemmilta saatava tietoa siitä, millaisina kasvattajina he itse itsensä kokevat.

Tutkimusta varten kehitelty malli sääntöjen, rajojen ja kontrollin suhteista konkretisoitiin tyypittelyn yhteydessä. Malli selvensi kontrollin, rajojen ja sääntöjen sekä vanhempien valvonnan ja palautteen suhteiden dynamiikkaa.

Kokemus omasta vaikuttamismahdollisuudesta oli lapsille tärkeä. Vaikka he hyväksyivätkin sen, että vanhemmilla on viimeinen sana ja he kantavat lopullisen vastuun rajoista ja säännöistä päätettäessä, lapset kokivat arvokkaaksi vapauden tuoda oman näkökulmansa esiin. He myös kokivat, että vanhemmat arvostivat ja ottivat lasten mielipiteet vakavasti. Tämä tulos on yhteneväinen Pekin ja Tammisen (2002, 60-61) tutkimuksen kanssa, jossa todetaan tunteen omasta vaikuttamismahdollisuudesta olevan lapselle tärkeä. Myös Castlen ja Rogersin (1993, 77-78) mukaan lapsi sitoutuu parhaiten sääntöihin, joita hän itse on saanut olla laatimassa. Tässä tutkimuksessa lapset olivat pääosin tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa perheen sääntöihin ja rajoihin, joita hän joka päivä elämässään kohtaa.

Lapset eivät siis itse ole vaatimassa rajattomuutta ja itsemääräämisoikeutta. Sen sijaan viime aikojen kiivaskin keskustelu vanhemmuuden hukkumista ja rajojen asettamisen vaikeudesta näyttää tämän tutkimuksen valossa juuri vanhempien ongelmana, heidän epävarmuutenaan siitä, miten lapsen persoonallisuuden kehitystä voitaisiin parhaiten tukea. Tämän tutkimuksen lapsista ne, jotka kokivat elävänsä turvallisten, ei liiallisten tai riittämättömien, rajojen ympäröimänä, voiden luottaa vanhempansa kantavan vastuunsa, vaikuttivat tasapainoisilta, onnellisilta lapsilta. He osasivat perustella mielipiteensä ja toivat ne reilusti ilmi. Tämä viittaisi mm. Baumbrindin (1989, 353-

354) ja Pulkkinen (1997, 39) tutkimusten välittämään viestiin siitä, että auktoritatiivinen kasvatusilmapiiri tuottaa yksilöitä, jotka ovat vastuuntuntoisia ja riippumattomia sekä omaavat hyvän itsetunnon ja minäkuvan. Tämän tutkimuksen annin tiivistää mielestäni viidesluokkalainen tyttö osuvasti:

”Meidän perheen tunnus on, että rajat on rakkautta. Se helpottaa. Se on siltä just, että niitä rajoja ei tehdä sen takia että niillä kiusattas ketään vaan, että ne on just sitä, että niillä suojellaan lapsia ja ettei niille vaan satu mitään... ja se suojautus paremmin kun niille tulee joku semmonen tilanne missä tarvitaan just sitä rajaa.”

8.2 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua

Mielestäni tutkimuksen teemoittelu jo haastattelurungossa ja myöhemmin analyysissa vastasi hyvin ongelman asettelua. Tutkimusongelmiin saatiin vastaukset. Aineistoa oli riittävästi, sillä uudet tapaukset eivät enää vaikuttaneet tuovan uutta tietoa eli aineisto oli kylläntynyt (Eskola & Suoranta 1999, 62.) Haastattelutilanteesta oli pyritty karsimaan häiritsevät tekijät pois niin hyvin, kuin kyseisissä olosuhteissa oli mahdollista. Täytyy myöskin huomioida, että toimiessani haastattelijana, saatoin edustaa lapsille opettajaa, koska olin aikaisemmin toiminut heidän sijaisopettajanaan. Edellä mainitulla asialla on tietenkin sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia; toisaaltahan lapset tunsivat minut, mikä luultavasti vähensi jännitystä haastattelutilanteessa. Näiden yhteisvaikutusta on tosin vaikea tarkastella. Kummat, positiiviset vai negatiiviset seikat, painoivat vaakakupissa enemmän, sitä on vaikea arvioida.

Edellä mainituilla seikoilla on painoarvoa tarkasteltaessa tutkimuksen luotettavuutta. Lapset saattoivat pyrkiä vastaamaan siten, kuin uskoivat minun odottavan, mutta toisaalta pyrin painottamaan, että toivoin lasten kertovan vapaasti, mitä mieltä he ovat eikä yhtä oikeaa vastausta näihin kysymyksiin ole olemassakaan. On myöskin mahdollista, että tutkimukseen osallistumattomat lapset tai heidän vanhempansa kokivat aiheen syystä tai toisesta kiusalliseksi, joten ehkä eräät ääripäät jäivät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Nämä seikat mielessä pitäen uskaltaisin pitää tutkimuksen tuloksia melko luotettavina. Tutkimuksen tarkoituksenahan ei ole yleistää vaan syventää tietoja tietystä ryhmästä. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja pyrkimys siihen, että tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 161-165). Näin ollen näkisin, että tämä tutkimus onnistui hyvin tar-

koituksessaan tuottaa tietoa lapsen omasta kokemuksellisesta näkökulmasta rajoihin ja sääntöihin.

Laadullisessa tutkimuksessa on otettava huomioon se, että tutkija on tutkimuksensa keskeisin työväline ja että analyysissä on aina kyse myös tutkijan tulkinnoista (Eskola & Suoranta 1999, 211; Hirsjärvi & Hurme 2000, 189). Tutkijan on oltava mahdollisimman hyvin tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdistaan (Laine 2001, 32; Mason 1996, 5-6.). Juuri tähän seikkaan pyrin erityisesti kiinnittämään huomiota tässä tutkimuksessa. Ennakkokäsitykset, joita on voinut syntyä lukemistani tutkimuksista tai julkisesta keskustelusta, ovat luonnollisesti voineet olla suuntaamassa tutkimusanalyysiani. Tutkimuksen aikana kirjoitettu tutkimuspäiväkirja olisi voinut olla hyödyllinen peilattaessa omia ennakkokäsityksiäni tutkimuksen työstämisprosessiin. Pyrin kuitenkin säilyttämään objektiivisen ja avoimen näkökulman haastatteluja ja analyysiä tehdessäni. Haastatteluissa pyrin antamaan lapsille mahdollisuuden tuoda esille sekä positiivisia, negatiivisia että neutraaleja mielipiteitä ja kokemuksia. Kenties avoin haastattelu täysin avoimin lähtökohdin olisi antanut mahdollisuuden päästä vielä tarkemmin tarkastelemaan lasten kokemuksia. Tässä tutkimuksessa halusin kuitenkin vertailla neljäs- viides- ja kuudesluokkalaisten kokemuksia, joilloin teemahaastattelu, jossa tietyt teemat käsiteltiin kaikkien kanssa, antoi mielestäni paremmat mahdollisuudet tähän.

8.3 Jatkotutkimusehdotelmia

Kuten edellä todettiin, tutkimusta olisi mielenkiintoista toteuttaa myös avoimena haastatteluna ja koettaa päästä vielä lähemmäksi lasten kokemusmaailmaa. Myös tutkimus, jossa tutkittaisiin sekä lapsia että heidän vanhempiaan, antaisi mielenkiintoista tietoa siitä, miten lapsen ja vanhemmat näkökannat kohtaavat. Mm. Smetanahan (1995, 313) on todennut, että vanhemman ja lapsen kokemukset kasvatusilmapiiristä ovat usein erilaiset. Tutkimusta voitaisiin myös jatkaa koskemaan selkeästi murrosikäisiä nuoria. Tässä tutkimuksessa oli jo nähtävissä, että lähestyvä murrosikä aiheuttaa konflikteja lapsen ja vanhemman välille rajoja asetettaessa. Aiheeseen on perehdytty jo vanhempien näkökulmasta (mm. Metsäpelto 2003), mutta nuorten oma näkökulma olisi mielenkiintoista tuoda voimakkaammin esiin.

LÄHTEET

- Aarnos, E. 2001. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelut ja dokumentit. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 144-157.
- Aho, S. 1997. Moraalikehitys ja sosiaalinen käyttäytyminen. Teoksessa S. Aho & K. Laine. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava, 105-147.
- Airaksinen, T. 1994. Hyveet ja oikeuden perheessä. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Porvoo: WSOY, 163-177.
- Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Allardt, E. 1983. Sosiologia. Porvoo: WSOY.
- Arajärvi, T. 1990. Tasapainoinen lapsuus. 3. täydennetty painos. Porvoo: WSOY.
- Barnes, G. M. & Farrel, M. P. 1992. Parental support and control as predictors of adolescent drinking, delinquency and related problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family* 54 (4), 763-776.
- Barber, B. K., Olsen, J. K. & Shagle, S. C. 1994. Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development* 65, 1120-1136.
- Bardy, M. 2002. Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 35-52.
- Baumbrind, D. 1989. Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.) *Child development today and tomorrow*. San Francisco: Jossey-Bass, 349-373.
- Bodgan, R. C. & Biglen, S. K. 1998. *Qualitative research for education. An introduction to theory and methods*. 3. painos. Boston: Allyn & Bacon.
- Castle, K. & Rogers, K. 1993. Rule-creating in a constructivist classroom community. *Childhood Education* 70 (2), 77-80.
- Ennett, S. T., Bauman, K. E., Foshee, V. A., Pemberton, M. & Hicks, K. A. 2001. Parent- child communication about adolescent tobacco and alcohol use: What

- do parents say and does it affect youth behavior? *Journal of Marriage and the Family* 63 (1), 48-62.
- Eskelinen, A. 2000. Rakkautta ja rajoja kasvatukseen – yhdessä elämään. (toim.) J. Hämäläinen. Helsinki: Kirjapaja.
- Esko, M. 1981. Myytit ja muutokset – perheen voima. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 35. Valkeakoski: Valkeakosken kirjapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, J. & Vastamäki J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 24-42.
- Fielding, N. 1993. Qualitative interviewing. Teoksessa N. Gilbert (toim.) *Researching social life*. London: Sage, 135-163.
- Gerris, J. 1994. Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 144-162.
- Giorgi, A. 1999. Sketch of a psychological phenomenological method. Teoksessa A. Giorgi (toim.) *Phenomenology and psychological research*. 8. painos. Pittsburgh: Duquesne University Press, 8-22.
- Gray, M. R. & Steinberg, L. 1999. Unpacking authoritative parenting: reassessing a multidimensional construct. *Journal of Marriage and the Family* 61 (3), 574-588.
- Greig, A. & Taylor, J. 1999. *Doing research with children*. London: Sage.
- Heikkinen, H.L.T. 2001. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 116-132.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1995. *Johdatus kasvatustieteeseen*. Porvoo: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Laurinen, L. & tutkijaryhmä. 1998. *Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen*. Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä*

- opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: Atena-Kustannus, 12-35.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Holmila, M. & Helasti, K. 2001. Sallia vai kieltää? Vanhempien käyttämät keinot 15-vuotiaiden päihdekasvatuksessa. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2), 169-172.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Ikola, M. 2000. Perheen säännöt ja niiden noudattamisen kontrollointi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Likes Research Reports on Sport and Health 130.
- Jokinen, E. 2002. Äitiys, isyys ja julkiset fantasiat. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 75-91.
- Järvensivu, M. & Palmunen, A. 1998. Vanhemmat ja rajojen asettaminen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2002. Johdanto – Murros mahdollisuutena. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 7-31.
- Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Tampere: Gaudeamus.
- Kalliala, M. 2002. Lapsuus pelissä, lapsuus leikissä. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Tammi, 95-119.
- Karttunen, R. 1996. Lapsen psykologinen asiakkuus perheneuvontakeskustelussa. Lisensiaatintutkimus psykologian erikoistumiskoulutuksessa. Kasvatus- ja kehityspsykologia. Psykologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Keltikangas – Järvinen, L. 1994. Aggressiivinen lapsi. Miten ohjata lapsen persoonallisuuden kehitystä. 4. painos. Helsinki: Otava.
- Keltikangas – Järvinen, L. 1996. Hyvä itsetunto. 6.painos. Porvoo: WSOY.

- Kemppainen, J. 1992. Vanhemmat kurinpitäjinä: Miten vanhemmat palkitsevat ja rankaisevat lastaan? Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Kemppainen, J. 2001. Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 190.
- Kerr, M. & Stattin, H. 2000. What parents know, how they know it and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology* 36 (3), 366-380.
- Kettunen, N., Krats, S. & Kinnunen, U. 1997. Parisuhde ja lasten kasvattaminen. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena-Kustannus, 74-89.
- Korhonen, M. 1999. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto. *Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 39.
- Korhonen, M. 2002. Aina oli joku kotona. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi, 53-74.
- Kärkkäinen, V-M. 1990. Rakkautta ja rajoja. Terveen kurinpidon periaatteet ja menetelmät. Porvoo: WSOY.
- Laine, K. 1997. Sosiaalinen käyttäytyminen ja muiden odotukset. Teoksessa S. Aho & K. Laine (toim.) *Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Keuruu: Otava, 149-161.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26-43.
- Lappalainen, T. & Heikkinen, S. 2003. Koulusta tuli pitkä piina. Säästöt, kiire ja oppilaiden kuri. *Suomen Kuvalehti* 41, 20-30.
- Luolaja, J. 1978. Perheen säännöt: lapsia koskevien sääntöjen, kontrollimenettelyjen ja sääntöjen tärkeyden kuvaus suomalaisissa perheissä. Jyväskylän yliopisto. *Psykologian laitoksen julkaisuja* 204.
- Marin, M. 1994. Perhe ja moraali: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 10-23.
- Mason, J. 1996. *Qualitative researching*. London: Sage.
- McCord, J. 1991. Questioning the value of punishment. *Social Problems* 38 (2), 176-179.

- McNally, S., Eisenberg, N. & Harris, J.D. 1991. Consistency and change in maternal child-rearing practices and values: a longitudinal study. *Child Development* 62, 190-198.
- Metsäpelto, M. 2003. "Se on velevollisuus, sitä vartenhan ollaan kasvattajina." Nuorten vapaa-ajan viettoa koskeva rajojen asettelu vanhempien näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Ojala, M. 1993. Varhaiskasvatuksen perusteita ja haasteita. 4. uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Patton, M. Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. 2. painos. London: Sage.
- Pekki, A. & Tamminen, T. 2002. Lapsen ehdoilla. Kunnallissalan kehittämissäätiön julkaisuja, nro 33.
- Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.
- Piaget, J. 1983. *The moral judgement of the child*. New York: Penguin Books.
- Piaget, J. 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Kuusi esseitä lapsen kehityksestä. Suom. S. Palmgren. Porvoo: WSOY.
- Pulkkinen, L. 1981. *Kotikasvatuksen psykologia*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Pulkkinen, L. 1984. *Nuoret ja kotikasvatus*. Helsinki: Otava.
- Pulkkinen, L. 1994. Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 26-45.
- Pulkkinen, L. 1997. (toim.) *Sosiaalinen kehitys lapsuudessa ja nuoruudessa*. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) *Lapsesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena-Kustannus, 29-44.
- Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä: sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Ritala-Koskinen, A. 1996. Lapsitutkimusta vai lasten tutkimista? *Janus - sosiaalipolitiikan ja sosiaalitutkimuksen aikakauslehti* 2, 179-181.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väestöliiton tutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos: Väestöliitto.
- Rödström, M. 1992. *Lapsen kehitys: 7-12 vuotta*. Suom. H. Huovinen. Helsinki: Otava.
- Rönkä A. & Poikkeus, A-M. 2000. Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. *Nuorisotutkimus* 18 (4), 3-18.

- Schaffer, H. 1984. Parental control techniques in the context of socialization theory. Teoksessa W. Doise & A. Palmonari (toim.) Social interaction in individual development. Cambridge: Cambridge University Press, 65-77.
- Sinkkonen, J. 1995. Lapsen kanssa – hyvinä ja pahoina päivinä. 3. painos. Porvoo: WSOY.
- Smetana, J. G. & Asquith, P. 1994. Adolescents' and parents' conceptions of parental authority and personal autonomy. *Child Development* 65, 1147-1162.
- Smetana, J. G. 1995. Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child Development* 66, 299-316.
- Steinberg, L. 2000. The family at adolescence: transition and transformation. *Journal of Adolescent Health* 27, 170-178.
- Srandell, H. 1992. Uusi lapsi on syntynyt. *Nuorisotutkimus* 4, 19-27.
- Takala, A. 1997. Ihmiseksi kasvaminen. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Tamminen, T. 1998. Lapsi tarvitsee lapsuutta. *Lapsemme* 28 (2), 13.
- Tamminen, T. 2002. Mitä on hyvä vanhemmuus? *Lapsemme* 3, 15.
- Tahkokallio, K. 2001. Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Porvoo: WSOY.
- Töttö, P. 2000. Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino.
- Ziehe, T. 1991. Uusi nuoriso. Epätavallisen oppimisen puolustus. Suom. R. Sironen & J. Tuormaa. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

Liite 1 Vanhempien suostumus lapsen tutkimukseen osallistumiseen

HYVÄ OPPILAS JA VANHEMMAT

Teen Jyväskylän yliopistoon tutkimusta lasten ja nuorten mielipiteistä perheen säännöistä ja rajoista. Tähän tutkimukseen on valittu Karosen ja Annalan koulun 4–6 luokkalaista.

Pyydänkin nyt suostumustanne tutkimukseen osallistumiselle. Tutkimuksen onnistumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että mahdollisimman moni oppilas osallistuisi. Tutkimukseen kuuluu kirjoitustehtävä ja haastattelu, joka suoritetaan tänä keväänä koulupäivän aikana. Kaikki tieto käsitellään luottamuksellisesti eikä lopulliseen tutkimukseen tule kenenkään nimiä näkyviin.

Jos teillä on kysyttävää tutkimuksesta, voitte ottaa yhteyttä allekirjoittaneeseen. Kiitokset osallistumisestanne!

Heidi Flinkman
 puh. 040-5910884
 heiflin@cc.jyu.fi

 Tämä osa pyydetään palauttamaan torstaihin 17.4.2003 mennessä opettajalle

-----
 oppilaan nimi

-----
 luokka

saa osallistua tutkimukseen _____

ei saa osallistua tutkimukseen _____

_____
 huoltajan allekirjoitus

Liite 2 Ohjeistus ainekirjoitukseen

SÄÄNNÖT JA RAJAT MINUN PERHEESSÄNI

Kirjoita, mitä sinun tulee tästä aiheesta mieleen

Liite 3 Haastattelurunko

Tässä haastattelurungossa numeroidut ongelmat kuvaavat käsiteltäviä teemoja ja niiden alla luetellut kysymykset toimivat haastattelussa tarvittaessa keskustelua suuntaavina apukysymyksinä.

Ongelma 1 Millaisia rajoja ja sääntöjä lapsi on kohdannut kotona?

Tätä selvittiin ainekirjoitustehtävällä, jonka ohjeistuksena oli kirjoittaa säännöistä ja rajoista joita lapsen perheessä on.

Ongelma 2 Miten lapsi kokee hänelle asetetut rajat ja säännöt?

- Mitä mieltä olet säännöistä?
- Ovatko säännöt sinusta tärkeitä?
- Onko teillä mielestäsi paljon sääntöjä?
- Mikä on tärkein?
- Onko jokin sääntö turha?
- Miltä sinusta tuntuisi olla ilman sääntöjä?
- Puuttuuko sinusta teiltä kotoa jokin tärkeä sääntö?
- Onko sinusta hyvä, että on sääntöjä? Miksi?
- Käsitelläänkö tätä asiaa teillä usein?
- Jos käsitellään, osaatko sanoa miksi?
- Ymmärrätkö vanhempiesi/jonkun muun tarkoituksen?
- Onko se mielestäsi reilua sinua kohtaan? Muita ihmisiä kohtaan?
- Onko sinulla itselläsi mahdollisuus vaikuttaa kyseisessä tilanteessa esim. sääntöihin, toimintaan, seuraamuksiin jne.
- Haluaisitko vaikuttaa enemmän?
- Ovatko jotkin säännöt mielestäsi epäselviä? Välillä niihin puututaan, välillä taas ei.
- Miten muuttaisit menettelyä kyseisessä tilanteessa, jos saisit? Parantaisiko se tilannetta sinun kannalta – muiden kannalta?
- Tarvitsetko mielestäsi rajoja ja sääntöjä?
- Miksi?

Ongelma 3 Miten lapsi kokee rajoja koskevasta toiminnastaan saamansa palautteen?

- Miten vanhempasi toimivat, kun teet jotain sääntöjä vastaan?
- Jos et tottele, mitä tapahtuu? Mitä mieltä olet siitä? Mitä sitten teet?
- Saatko aina samanlaista palautetta samasta tekemisestä?
- Entä miten he toimivat, kun toimit sovittujen sääntöjen mukaan? Kehutaanko? (Saako/muistaako lapsi vain negatiivisen palautteen?)
- Miten itse reagoit siihen – miltä se tuntuu?
- Jos olisit itse vanhemman asemassa, toimitisiko eri tavoin?

- Lisääkö vanhempiesi puuttuminen asiaan omaa tottelevaisuuttasi?

Ongelma 4 Miten lapsi kokee häneen kohdistuvan kontrollin?

- Tuntuuko, että vanhemmat määräilevät sinua?
- Valvovatko vanhemmat sääntöjen noudattamistasi? Miten se vaikuttaa käyttäytymiseesi?
- Komentelevatko isä ja äiti eri lailla? Eri asioista?(toinen sallii, toinen ei)
- Komenteleeko toinen vanhempi enemmän kuin toinen?
- Ketkä muut kuin vanhempasi määräilevät sinua?
- Miten suhtaudut komenteluun? Ärsyttääkö se sinua?
- Noudatatko sääntöjä sitä paremmin, mitä enemmän sinua nuhdellaan ja rangaistaan?
- Vai tottelisitko paremmin, jos sinua palkittaisiin oikeasta toiminnasta?
- Haluaisitko enemmän vapautta – millaista?
- Mitä tekisit sillä?
- Mitä adjektiiveja sinulle tulee mieleen säännöistä ja rajoista, entä valvonnasta ja määräilystä?